T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAKEDONYA ÜSKÜP HANLARI VE KURŞUNLU HAN KORUMA ÖNERİSİ

ALİ FEJZULAİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ TÜLAY CANITEZ

EDİRNE-2019

ALİ FEJZULAİ'in hazırladığı "MAKEDONYA ÜSKÜP HANLARI VE KURŞUNLU HAN KORUMA ÖNERİSİ" başlıklı bu tez, tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından Mimarlık Anabilim Dalında bir Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Ünvan, Ad, Soyad):	İmza
Prof. Dr. H. Burcu ÖZGÜVEN	.....
Prof. Dr. Nadide SEÇKİN	.....
Dr. Öğr. Üyesi Tülay CANITEZ	.....

Tez Savunma Tarihi: 26/06/2019

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Tülay CANITEZ
Tez Danışmanı .....

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü onayı

.....
Prof. Dr. Murat YURTCAN
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

T.Ü.FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

26 / 06 / 2019

Ali FEJZULAİ

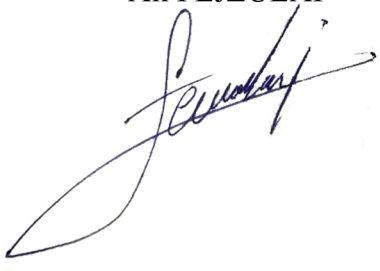

Yüksek Lisans Tezi
Makedonya Üsküp Hanları ve Kurşunlu Han Koruma Önerisi
T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

ÖZET

Makedonya'nın başkenti olan Üsküp Şehri, 15. yüzyıl başlarından itibaren, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılması için önemli bir kapıdır. Üsküp Şehri 1392 tarihinde Osmanlı egemenliği altına girmiş ve 520 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu süreçte çok sayıda anıtsal yapı inşa edilmiştir. Ancak bu yapıların büyük bir kısmı deprem, çeşitli isyanlar ve yangınlarından dolayı günümüze ulaşamamıştır.

Bu çalışma kapsamında, günümüze ulaşan yapılar arasında Osmanlı tarihini ve dokusunu yansıtan en önemli eserlerden biri olan Kurşunlu Han incelenmiş olup, anıtsal bir kültür mirasının korunmasına yönelik öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Beş bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, çalışmanın amacı, kapsamı, materyal ve metot açıklanmıştır.

İkinci bölümde, Üsküp Şehri tanımlanmış olup; konumu ve tarihi, gelişim aşamaları ile birlikte ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, konaklama yapıları olan han ve kervansarayların tarihi gelişiminin kronolojik sırayla incelemesi ve tez konusu olan Kurşunlu Han ile benzerlik gösteren yapıların karşılaştırılması yapılmıştır. Üsküp Şehri'nde yer alan Osmanlı

Devleti'nin hâkimiyeti altında yapılmış han ve kervansaraylar incelenmiştir. İncelemeler sonucu günümüze ulaşamayan yapılar ve ulaşmama sebepleri tespit edilmiş, ulaşan yapılar ise mevcut durumları kapsamında ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, Kurşunlu Han'ın tanımlaması yapılmış olup, yapının mevcut durumu esas alınarak mekânsal kurgusu; mimari elemanları, eleman ilişkileri incelenmiş, malzeme analizleri ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Ardından yapılan restitüsyon çalışmaları sonucu elde edilen veriler, koruma ve kullanım dengesi ile restorasyon kararlarını belirlemiştir. Yeni işlev önerisi ile yapının gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmiştir.

Beşinci sonuç bölümünde, tarihi han ve kervansaray yapılarının ekonomik ve kültürel açıdan sürekliliği için koruma ve kullanma dengesini sağlamak için yeniden işlevlendirmenin gerekliliği vurgulanmıştır.

Ekler bölümünde ise, Kurşunlu Han'ın restitüsyon dönem analizleri ve restorasyon önerisi, hasar gördüğü dönemlerdeki fotoğraf albümü, günümüzdeki mevcut durum fotoğraf albümü ve kurumlardan elde edilen belgeler yer almaktadır.

Yıl :2019

Sayfa Sayısı :167

Anahtar Kelimeler : Osmanlı, Makedonya, Üsküp, Han, Kervansaray, Kurşunlu Han

Master Thesis

Macedonia Conservation Proposalof Skopje Khans and “Kurşunlu” Khan

Trakya University Institute of Natural Sciences

Architecture of Department

ABSTRACT

The city of Skopje, the capital of Macedonia, is located at 15. from the beginning of the century, it was an important gateway to the opening of the Ottoman Empire to Europe. The city of Skopje came under Ottoman rule in the history of 1392 and remained under Ottoman rule for 520 years. A large number of monumental structures were built in the process. However, most of these structures have not been able to reach the present due to earthquakes, various rebellions and fires.

Within the scope of this study, “Kurşunlu” Khan, one of the most important works reflecting Ottoman history and texture, was examined among the buildings that have reached today and proposals were put forward for the preservation of a monumental cultural heritage.

In the first part of the thesis, which consists of five sections, the purpose, scope, material and method of the study are explained.

In the second section, the city of Skopje is defined and its location and history are discussed together with the stages of development.

In the third section, the historical development of the Han and caravanserai, which are accommodation structures, was examined in chronological order and the comparison

of the structures which bear resemblance to the “Kurşunlu” Khan, which is the subject of the thesis. Han and caravanserais under the rule of the Ottoman state were examined in the city of Skopje. As a result of the investigations, the structures that have not reached the present day and their reasons for not reaching have been identified and the structures that have reached are covered within the scope of their current status.

In the fourth section, “Kurşunlu” Khan was defined and its spatial structure was examined on the basis of the current state of the structure; its architectural elements, Element relations were examined and material analyses were made in detail. The data obtained after restitution studies determined the conservation and use balance and restoration decisions. With the proposal of the new function, it is aimed to transfer the structure to future generations.

In the fifth concluding section, the necessity of re-functioning the historic han and caravanserai structures to ensure economic and cultural continuity in order to ensure the balance of conservation and use is emphasized.

In addition, “Kurşunlu” Khan restitution period analysis and restoration proposal, the photo album in the periods when it was damaged, the current situation photo album and documents obtained from the institutions are included.

Year **:**2019

Page **:**167

Keywords **:** Ottoman, Macedonia, Skopje, Caravanserai, Kurşunlu Khan

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğtimim bounca her türlü konuda bana yardımcı olan danışman hocam **Dr. Öğr. Üyesi Tülay CANITEZ**'e, mesleki bilgiyi ve her türlü sorunda bana yardımcı olan **Dr. Öğr. Üyesi Esin BENİAN**'a, Makedonya Üsküp'teki çalışmalarımda her türlü desteği veren **Dr. Predrag GAVRİLOVİC'**e tez yazımında teknik konularda yardımlarını esirgemeyen **Gözde YAKIŞIR'**a ve **Leyla ŞENOL**'a literatür taraması ve yabancı dil desteği ile kaynak araştırmasında emeği geçen **Ömer YUSUF**'a ve gerek saha çalışmasında ve projelendirme aşamasında desteğini esirgemeyen meslektaşım **Pınar ALİJİ**' e teşekkür ederim.

Tez çalışmalarının her aşamasında desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma ve her anlamda yardımları, ilgileri ve destekleriyle her zaman yanımda olan babam **Enis FEYZULAİ**, annem **Cumaziye FEYZULAİ**'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv

ABSTRACT vi

TEŞEKKÜR viii

İÇİNDEKİLER ix

ŞEKİL DİZİNİ xiii

ÇİZELGE DİZİNİ xix

EKLER DİZİNİ xx

BÖLÜM 1. GİRİŞ 1

1.1. Araştırmanın Amacı ve Gerekçesi 1

1.2. Araştırmanın Kapsamı 2

1.3. Materyal ve Metot 2

BÖLÜM 2. ÜSKÜP'ÜN ÇOĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ 4

2.1. Konum 5

2.2. Üsküp'ün Tarihsel ve Mekânsal Gelişimi 5

BÖLÜM 3. ÜSKÜP'TEKİ OSMANLI HAN VE KERVANSARAYLARI 14

3.1. Han ve Kervansarayların Kronolojik Gelişimi 15

3.2. Üsküp'te Günümüze Ulaşan ve Ulaşamayan Han ve Kervansaraylar 18

3.2.1. Kapıcıbaşı Sinan Kervansarayı 19

3.2.2. Kürkçü Hanı 20

3.2.3. İshak Bey Yeni Hanı 21
3.2.4. Davut Paşa Hanı 21
3.2.5. Mustafa Paşa Kervansarayı 22
3.2.6. Karlızade Kervansarayı 22
3.2.7. Yahya Paşa Hanı 23
3.2.8. Kukli Bey Kervansarayı 23
3.2.9. Rüstem Paşa Kervansarayı 23
3.2.10. Bayram Paşa Hanı 23
3.2.11. Camlı Hanı ve Boyalı Hanı 24
3.2.12. Sulu Han 25
3.2.13. Kapan Han 30
BÖLÜM 4. KURŞUNLU HAN 39
4.1. Tanımı 39
4.1.1. Konum 39
4.1.2. Yapının Tarihi ve Geçirdiği Onarımlar 41
4.1.3. Yapının Özgün İşlevi 42
4.2. Mimari Özellikleri 42
4.2.1. Zemin Kat Planı 43
4.2.1.1. ZK01 No'lu Mekân (Ana Giriş) 45
4.2.1.2. ZK02 No'lu Mekân (Ana Giriş Eyvanı) 46
4.2.1.3. ZK31-32-33-34 No'lu Mekânlar (Revak) 47
4.2.1.4. ZK5-19-26 No'lu Mekânlar (Oda) 47
4.2.1.5. ZK12 No'lu Mekân (Oda) 48
4.2.1.6. ZK3-4-6-7-8-9-10-11-13-14-15-16-17-18-20-21-22-23-24-25-27-28-29-30 No'lu Mekânlar (Oda) 48
4.2.1.7. ZK35 No'lu Mekân (Ahır Giriş Eyvanı) 50

4.2.1.8. ZK44 No'lu Mekân (Revak) 50
4.2.1.9. ZK36 No'lu Mekân (Oda) 51
4.2.1.10. ZK37 No'lu Mekân (Oda) 51
4.2.1.11. ZK38-39-40 No'lu Mekân (Oda) 52
4.2.1.12. ZK41 No'lu Mekân (Ahırı Bölümü) 53
4.2.1.13. ZK43 No'lu Mekân (Sokağa Açılan Bölüm) 55
4.2.2. Birinci Kat Planı 56
4.2.2.1. 1K34-35-36-37 No'lu Mekân (Revak) 58
4.2.2.2. 1K1-2 No'lu Mekân (Gözlem Odası) 58
4.2.2.3. 1K5-14-22-29 No'lu Mekânlar (Oda) 59
4.2.2.4. 1K7-8 No'lu Mekân (Koridor ve Oda) 59
4.2.2.5. 1K4-9-10-11-12-13-15-16-17-18-27-28-30-31-32-33 No'lu Mekânlar (Oda) 60
4.2.2.6. 1K-6-19-20-21-23-24-25-26 No'lu Mekânlar (Oda) 61
4.3. Strüktürel Özellikler 62
4.3.1. Duvarlar 62
4.3.2. Kemerler 62
4.3.3. Döşemeler 62
4.3.4. Çatı 62
4.4. Yapıdaki Hasar Tespiti ve Bozulmalar 63
4.5. Restitüsyon 66
4.5.1. Restitüsyona Yönelik Kaynaklar 66
4.5.2. Restitüsyon Sorunlarının Belirlenmesi 67
4.5.3. Yapının Dönem Analizi 67
4.6. Restorasyon 76
4.7. Restorasyon Yaklaşımı ve Kararları 77

4.8. SWOT Analizi 80
4.8.1. Kurşunlu Han için SWOT Analizi Yönteminin Uygulanması 80
4.9. Yeni İşlev Önerisi 83
4.9.1. Mekan Kullanımı 86
4.10. Restorasyon Müdahale Biçimleri ve Teknikleri 93
4.10.1. Sağlamlaştırma 93
4.10.2. Bütünleme 94
4.10.3. Yenileme 95
4.10.4. Temizleme 95
4.10.5. Periyodik Bakımlar 96
4.10.6. Çağdaş ek 96
BÖLÜM 5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 97
KAYNAKÇA 99
EKLER 102
EK-1: Kurşunlu Han'ın Koruma Projesi 102
EK-2 : Kurşunlu Han'ın 1963 Yılı Fotoraf Albümü 109
EK-3 : Kurşunlu Han'ın 2019 Yılı Fotorğaf Albümü 119
EK-4 : Kurşunlu Han'ın İle İlgili Kurumlardan Alınan Belgeler 130
EK-5 : 1963 Depreminden Sonra Yapılan Deprem Sismik Analiz Raporu 136
ÖZGEÇMİŞ 144

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 2.1. Üsküp ili coğrafi konumu (Google Earth, 2019). 5

Şekil 2.2. Kale'nin 9. yüzyılda 19. yüzyıla kadar gelişimi (Üsküp Kültürel Anıtlar Koruma Enstitüsü Arşivi). 8

Şekil 2.3. 1892 tarihli Üsküp planına göre şehrin kuruluş düzeni içerisinde Kale ve Üsküp Çarşı bölgesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi). 9

Şekil 2.4. 1929 yılına ait harita üzerinde 16. yüzyıldaki Üsküp Çarşı sınırı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi). 9

Şekil 2.5. 1914 planı (Stefanovska ve Kozelj, 2012:93)..... 10

Şekil 2.6. 1914 Dimitrije Leko'nun tasarladığı şehir merkezindeki blok parselasyonu (Stefanovska ve Kozelj, 2012). 11

Şekil 2.7. Josif Mihailovic'in 1935 düzenleyici planı (Stefanovska ve Kozelj, 2012). .. 12

Şekil 2.8. Luděk Kubeš ve Çekoslavak şehir plancıları tarafından tasarlanan 1948 merkez planlaması (Stefanovska ve Kozelj, 2012). 12

Şekil 2.9. 1963 Üsküp master plan (URL-1). 13

Şekil 3.1. Osmanlı döneminde Balkan ticaret yolları (Google Earth, 2019). 14

Şekil 3.2. Üsküp'te günümüze ulaşan ve ulaşamayan han ve kervansarayların 15. yüzyıldaki il haritasının üzerindeki gösterimi (Fejzulai, 2019). 19

Şekil 3.3. Kapıcıbaşı Sinan Kervansaray'ınn Otokar Kerşovani Sokağı üzerinde bulunan, 44 ve 46 parseli (Elezovic, 1940). 20

Şekil 3.4. Kürkçü Hanı'nın giriş kapısı (Kumbaraci, 1998). 21

Şekil 3.5. Dükkânlarla çevrili olan Davut Paşa Hanı; 1961 yılına ait fotoğraflar (Petrov, 1966) 22

Şekil 3.6. Camlı Han 1914 yılındaki görseli (Milijkovik, 1974) 24

Şekil 3.7. Boyalı Han 1914 yılındaki görseli (Milijkovik, 1974). 24

Şekil 3.8. Sulu Han'ın yerleşim yeri hava fotoğrafı (Google Earth, 2019) 25

Şekil 3.9. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın kuzey kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 26

Şekil 3.10. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın güney kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 26

Şekil 3.11. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın doğu kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 26

Şekil 3.12. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın batı kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 26

Şekil 3.13. Üsküp depreminden sonra Sulu Han (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 27

Şekil 3.14. Ayakta kalabilmiş kervansaraylardan Sulu Han (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 28

Şekil 3.15. Sulu Han'ın zemin kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 28

Şekil 3.16. Sulu Han'ın giriş kapısı (Fejzulai, 2019) 29

Şekil 3.17. Sulu Han'ın zemin kat giriş holü (Fejzulai, 2019) 29

Şekil 3.18. Sulu Han'ın iç avlusundaki çeşme (Fejzulai, 2019) 29

Şekil 3.19. Sulu Han'ın iç avlu fotoğrafı (Fejzulai, 2019) 29

Şekil 3.20. Kapan Han'ın yerleşim yeri hava fotoğrafı (Google Earth, 2019) 30

Şekil 3.21. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 31

Şekil 3.22. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın güney kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)....31

Şekil 3.23. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın doğu kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)....31

Şekil 3.24. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın batı kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)....31

Şekil 3.25. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)....32

Şekil 3.26. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın zemin kat onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 32

Şekil 3.27. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın döşeme onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 32

Şekil 3.28. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın zemin kat pencere onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi 32

Şekil 3.29. 1973 yılında Kapan Han (Fejzulai, 2019)....33

Şekil 3.30. Ayakta kalabilmiş kervansaraylardan Kapan Han'ın Üsküp Çarşısı içindeki konumu (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)....34

Şekil 3.31. Kapan Han, zemin kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 34

Şekil 3.32. Kapan Han, birinci kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi 35

Şekil 3.33. Kapan Han 3-3 kesiti (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 35

Şekil 3.34. Normal kat holü (Fejzulai, 2019)....36

Şekil 3.35. Zeminden üst kata çıkılan merdiven (Fejzulai, 2019) 36

Şekil 3.36. Kapan Han'ın Üsküp Çarşısı'ndan giriş bölümü (Fejzulai, 2019) 37

Şekil 3.37. Kapan Han'ın arka çıkış bölümü (Fejzulai, 2019)....37

Şekil 3.38. Kapan Han, zemin kat fotoğrafı (Fejzulai, 2019) 37

Şekil 3.39. Kapan Han, birinci kat fotoğrafı (Fejzulai, 2019) 37

Şekil 3.40. Kapan Han iç avlu fotoğrafı (Fejzulai, 2019) 38

Şekil 4.1. Kurşunlu Han kent içi konumu (Google Earth, 2019). 40

Şekil 4.2. Kurşunlu Han, Üsküp Çarşısı'nın içindeki yeri ve yakın çevresi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi). 41

Şekil 4.3. Kurşunlu Han zemin kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi yeniden düzenlenmiştir) 44

Şekil 4.4. a) Ana girişin sağında yer alan merdiven, b) Ana girişin solunda yer alan merdiven c) Ahır giriş eyvanın sağ kısmındaki merdiven (Fejzulai, 2019) 44

Şekil 4.5. Ana giriş bölümü (Fejzulai, 2019) 45

Şekil 4.6. Ana giriş kapısı (Fejzulai, 2019) 46

Şekil 4.7. Ana giriş eyvanın kapısı (Fejzulai, 2019) 46

Şekil 4.8. a) Ana giriş eyvandaki sağ niş, b) Ana giriş eyvandaki sol niş (Fejzulai, 2019) 47

Şekil 4.9. Zemin kat revak (Fejzulai, 2019) 47

Şekil 4.10. ZK31 no'lu mekânın giriş kapısı (Fejzulai, 2019) 48

Şekil 4.11. ZK31 no'lu mekânın içindeki ocak (Fejzulai, 2019). 49

Şekil 4.12. ZK31 no'lu mekânın dışa açılan pencere (Fejzulai, 2019) 49

Şekil 4.13. ZK31 no'lu mekânın içinde bulunan nişler (Fejzulai, 2019) 49

Şekil 4.14. Handan ahır bölümüne açılan bölüm (Fejzulai, 2019) 50

Şekil 4.15. Ahır bölümündeki revak kalıntıları (Fejzulai, 2019) 51

Şekil 4.16. Ahır bölümünde bulunan ıslak hacimler (Fejzulai, 2019) 51

Şekil 4.17. ZK37 no'lu mekânın geçiş boşluğu (Fejzulai, 2019) 52

Şekil 4.18. ZK37 no'lu mekânın içinden çıkış boşluğu (Fejzulai, 2019) 52

Şekil 4.19. ZK38 no'lu mekanın kapı ve pencere boşlukları (Fejzulai, 2019) 53

Şekil 4.20. ZK38 no'lu mekânın iç bölümü (Fejzulai, 2019) 53

Şekil 4.21. ZK41 no'lu Ana giriş kapısı (Fejzulai, 2019).....54

Şekil 4.22. ZK41 no'lu mekânın doğu cephesindeki giriş kapısı (Fejzulai, 2019).....54

Şekil 4.23. a),b) ZK41 no'lu mekânın mevcuttaki durumu (Fejzulai, 2019) 54

Şekil 4.24. ZK41 no'lu mekânındaki muhdes duvar (Fejzulai, 2019).....55

Şekil 4.25. ZK41 no'lu mekânın iç görüntüsü (Fejzulai, 2019) 55

Şekil 4.26. Ahır bölümünden yola çıkan geçit (Fejzulai, 2019) 56

Şekil 4.27. Kurşunu Han birinci kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi yeniden düzenlenmiştir) 57

Şekil 4.28. Normal kata çıkan iki kollu merdiven ve revak (Fejzulai, 2019) 58

Şekil 4.29. 1K7 no'lu koridor (Fejzulai, 2019).....60

Şekil 4.30. 1K8 no'lu mekân (Fejzulai, 2019).....60

Şekil 4.31. 1K4 no'lu mekânın girişi ve revak bölümüne açılan penceresi (Fejzulai, 2019) 61

Şekil 4.32. 1K4 no'lu mekânın içindeki ocak bölümü, niş ve dışa açılan pencere boşluğu (Fejzulai, 2019) 61

Şekil 4.33. 1954 yılında Kurşunlu Han'ının çatısı alaturka kiremit dizimi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 63

Şekil 4.34. Kurşunlu Hanı 1963 depreminde ana giriş bölümü (Fejzulai, 2019) 70

Şekil 4.35. 1963 Depreminde Ana girişin sağ kısmının çökmesi (Fejzulai, 2019) 70

Şekil 4.36. Şengül Hamamı'na bakan bölümü (Fejzulai, 2019).....71

Şekil 4.37. Ahır bölümündeki çatının çökmesi (Fejzulai, 2019).....71

Şekil 4.38. Güney ve Doğu aksındaki alanın çökmesi (Fejzulai, 2019).....71

Şekil 4.39. Ana giriş bölümünün onarım çalışmaları (Fejzulai, 2019).....72

Şekil 4.40. Çöken mekânların onarımı (Fejzulai, 2019),.....72

Şekil 4.41. Sismik analiz hesap tutanağı (Fejzulai, 2019).....73

Şekil 4.42. Sismik analiz hesap tutanağı ve detay çizimleri (Fejzulai, 2019) 73

Şekil 4.43. Sismik analiz hesap tutanağı (Fejzulai, 2019) 73

Şekil 4.44. Kurşunlu Han dönem analizi, zemin kat (Fejzulai, 2019) 74

Şekil 4.45. Kurşunlu Han dönem analizi, birinci kat (Fejzulai, 2019) 74

Şekil 4.46. Kurşunlu Han dönem analizi, kuzey ve güney cephesi (Fejzulai, 2019)..... 75

Şekil 4.47. Kurşunlu Han dönem analizi, doğu ve batı cephesi (Fejzulai, 2019)..... 75

Şekil 4.48. Kurşunlu Han günümüz işlevi (Feyzulai, 2019)..... 76

Şekil 4.49. Kurşunlu Han restorasyon, zemin kat planı mekân analizi (Feyzulai, 2019), ... 85

Şekil 4.50. Kurşunlu Han restorasyon, birinci kat planı mekân analizi (Feyzulai, 2019) 86

,

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge 1. Han ve Kervansarayların Mekânsal Özellikleri (Cerasi, 1999) 17
Çizelge 2. Sulu Han 25
Çizelge 3. Kapan Han 30
Çizelge 4. Kurşunlu Han'ın hasar tespiti ve bozulmalar 65
Çizelge 5. I. Dönem restitüsyon çalışması 68
Çizelge 6. II. Dönem restitüsyon çalışması 69
Çizelge 7. III. Dönem restitüsyon çalışması 69
Çizelge 8. Kurşunlu Han SWOT analizi 80
Çizelge 9. Kurşunlu Han işlev şeması. 87
Çizelge 10. Kurşunlu Han restorasyon öncesi ve sonrası mekânsal değişim analizi 87
Çizelge 11. Kurşunlu Han'nın eski ve yeni işlev karşılaştırılması 89
Çizelge 12. Kurşunlu Han'ın yeni işlev uygunluğu 92

EKLER DİZİNİ

EK-1: Kurşunlu Han'ın Korum Projesi (Restitüsyon analizi, Restorasyon Önerisi)

Şekil 1- 1. Kurşunlu Han dönem analizi, zemin kat. 105

Şekil 1- 2. Kurşunlu Han dönem analizi, birinci kat..... 106

Şekil 1- 3. Kurşunlu Han dönem analizi, kuzey ve güney cephesi..... 107

Şekil 1- 4. Kurşunlu Han dönem analizi, doğu ve batı cephesi 108

Şekil 1- 5. Kurşunlu Han restorasyon, zemin kat planı mekân analizi 109

Şekil 1- 6. Kurşunlu Han restorasyon, birinci kat planı mekân analizi 110

EK-2: Kurşunlu Han'ın Eski Fotoğraf Albümü

Şekil 2- 1. 1963 Depreminde ana giriş bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi..... 112

Şekil 2- 2. 1963 Depreminde ana girişin sağ kısmının çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)..... 112

Şekil 2- 3. 1963 Depreminde ana girişin sol bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi..... 113

Şekil 2- 4. Ahır bölümündeki çatının çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 113

Şekil 2- 5. İç avludaki revakların çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 114

Şekil 2- 6. Şengül Hamamı'na bakan bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 114

Şekil 2- 7. Ahırn yola açılan bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 115

Şekil 2- 8. Güney ve Doğu aksındaki alanın çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 115

Şekil 2- 9. Güney ve Doğu bölümün onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi 116

Şekil 2- 10. Ana giriş bölümünün onarım çalışmaları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 116

Şekil 2- 11. Ahır bölümündeki onarım çalışmaları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi 117

Şekil 2- 12. Revak bölümünün onarımları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 117

Şekil 2- 13. Batı cephesinin onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 118

Şekil 2- 14. Revak bölümündeki kemerlerin sağlamlaştırılması (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 118

Şekil 2- 15. Ana giriş bölümünün onarım çalışmaları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi 119

Şekil 2- 16. Ahır bölümünün duvar sağlamlaştırılması (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 119

Şekil 2- 17. Çöken mekânların onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 120

Şekil 2- 18. Kurşunlu Han'ın çatı onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi) 120

EK-3: Kurşunlu Han'ın Mevcut Fotoğraf Albümü

Şekil 3- 1. Kurşunlu Han'ın fotoğraf çekim yerlerini gösteren anahtar vaziyet planı .. 122

Şekil 3- 2. Makedonya Müzesi meydanı- Güney cephesi 123

Şekil 3- 3. Meydan bölümünden ana girişi 123
Şekil 3- 4. Ana giriş nişi 124
Şekil 3- 5. Ana giriş kapısı 124
Şekil 3- 6. Atanas Babata Caddesi görünüşü- doğu cephesi 125
Şekil 3- 7. Meydan bölümünden- güney ve batı köşesi 125
Şekil 3- 8. Kazancılar Camii ve Şengül Hamam görünüşü- batı cephesi 126
Şekil 3- 9. Atanas Babata Caddesi görünüşü- doğu cephesi 126
Şekil 3- 10. Josif Mihajlovikj Caddesi görünüşü- kuzey cephesi 127
Şekil 3- 11. Atanas Babata Caddesi görünüşü- han ile çevre yapılar 127
Şekil 3- 12. Avlu görünüşü- güney cephesi 128
Şekil 3- 13. Avlu görünüşü- batı cephesi 128
Şekil 3- 14. Avlu görünüşü- doğu cephesi 129
Şekil 3- 15. Avlu görünüşü- şadırvan 129
Şekil 3- 16. Ahır görünüşü- doğu cephesi 130
Şekil 3- 17. Ahır görünüşü- güney cephesi 130
Şekil 3- 18. Ahır görünüşü- batı cephesi 131
Şekil 3- 19. Ahır görünüşü- Atanas Babata Caddesin'den ahır bağlantısını sağlayan hol 131

EK-4: Kurşunlu Han'ın Kurumlardan Alınan Belgeler

Şekil 4- 1. Ayverdi 1978 - zemin kat planı 133
Şekil 4- 2. Kumbaracı Bogoyeviç 2008 - zemin kat planı 133
Şekil 4- 3. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, zemin kat planı 134
Şekil 4- 4. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, birinci kat planı 135
Şekil 4- 5. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, çatı planı ve B-B kesiti 136
Şekil 4- 6. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, A-A kesiti 136

Şekil 4- 7. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, batı ve güney cephesi.....137

EK-5: Mcodrag Velkove ve Predrag Gavrılovık 1963 Depreminden Sonra Yapılan Deprem Sismik Analiz Raporu

Şekil 5- 1. Analiz ön kapağı.....139

Şekil 5- 2. Analiz raporu.....139

Şekil 5- 3. Analiz arka kapağı.....140

Şekil 5- 4. Analiz tutanağı 140

Şekil 5- 5. Analiz tutanağı hesabı 141

Şekil 5- 6. Analiz tutanağı hesabı ve çizimi 141

Şekil 5- 7. Analiz tutanağı hesabı 141

Şekil 5- 8. Analiz tutanağı detay hesabı.....142

Şekil 5- 9. Analiz tutanağı hesabı 142

Şekil 5- 10. Analiz tutanağı hesap faturası 143

Şekil 5- 11. Analiz çalışmasının yapıldığı zemin kat plan şeması.....143

Şekil 5- 12. Analiz çalışmasının yapıldığı zemin kat plan şeması.....144

Şekil 5- 13. Analiz çalışmasının yapıldığı kesit şeması.....144

Şekil 5- 14. Analiz taşıyıcının güçlendirme detayı.....145

Şekil 5- 15. Analiz taşıyıcının güçlendirme detay hesabı.....145

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Üsküp, Osmanlı devletinin yaklaşık olarak 520 yıl hakimiyetinde kalarak stratejik konumundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan çoğrafyasındaki önemli kentlerinden biridir. Erken Osmanlı döneminde Üsküp şehrinde yoğun yapılanma faaliyetleri başlamasıyla bir çok han ve kervansaray yapısı inşa edilmiştir. Üsküp şehrinde inşa edilen han ve kervansarayların, dönem boyunca siyasi ve doğal afetlerden dolayı günümüze gelememiştir.

Tez konusu olan Kurşunlu Han Üsküp'ün erken Osmanlı dönemine ait olup, dönemin kültürel ve mimari özelliklerini sergileyen kültür mirasıdır. Han, Üsküp Kalesinin sur duvarlarına yakın, Çarşı bölgesinin kuzey yönü konumundadır. Yapı, geçirdiği tarihi sahnesindeki savaşlar, isyanlar, doğal afetler nedeniyle tahribata uğramış, politik nedenlerle yapıya verilen farklı işlevler doğrultusunda değişiklikler geçirmiştir. Ancak yapı ihtişamı bozulmadan günümüze kadar ulaşmış önemli eserlerden biri olmuştur. Bu nedenle yapıyı tekrar canladırmak ve yaşatmak kapsamında korumaya yönelik verilecek olan yeni işleviyle gelecek nesillere aktarılması hedeflenmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Gerekçesi

Çalışma, Üsküp'teki Kurşunlu Han'ın mevcut durumunu belgeleyerek, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği işlevsel ve yapısal değişiklikleri araştırarak hanın mekânsal

bütünlüğünü kaybetmeden korunmasına ve yapının mimari özelliklerini göz önüne alarak binanın gelecekteki kullanımına yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, yapı detaylı araştırılarak günümüzdeki rölöve çalışmaları belgelenmiş ve yapının tarihsel gelişimi incelenerek restitüsyon ve restorasyon projesi harılanmıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Hanlar Osmanlı dönemi konaklama yapılarındandır. Konumlandıkları yerler ticaretin hakim olduğu yerleşim birimleridir. Günümüzde kaderlerine terk edilen hanlar şehirlerin merkezi bölgelerinde kalmasına rağmen özgün işlevlerinden uzak kalmışlardır. Asırlardır şehirlerin ticaret merkezinde olan bu yapıların, koruma ilkeleri kapsamında tekrardan onarılarak kentlerin yeni ihtiyaçlarını karşılayacak bir işlev ile yaşatılması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, 15. yüzyılda Balkanlar'daki Osmanlı Mimarisi olan han ve kervansaraylar araştırılmıştır. Osmanlı topraklarında bulunan ticaret yolları üzerinde inşa edilen hanlar dönemin konaklama ihtiyacını karşılamıştır. Üsküp'te bu yapıların önemli olanlarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Kurşunlu Han'ın dönemsel ve işlevsel olarak geçirdiği süreçler incelenecek, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanıp karşılaştırılması ve yapının çağdaş koruma ilkeleri doğrultusunda yapılacak müdahalelerle gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır.

1.3. Materyal ve Metot

Üsküp Kurşunlu Hanı koruma ve yeniden işlevlendirme kapsamında değerlendirilmesi sonucu ele alınan çalışmada, araştırma kapsamında literatür taraması ve elde edilen verilere göre saha çalışması yapılmıştır.

Literatür taraması, Üsküp şehrinde Osmanlı döneminde yapılmış olan han ve kervansaray yapıların tarihi, konumu ve mimari özelliklerin irdelenmesi kapsamında, konu ile ilgili yayınlanmış olan kitaplar, yayınlar, yüksek lisans ve doktora tez kaynakları incelenmiştir.

Çalışma alanı olan Üsküp Çarşı bölgesinde inşa edilen 15 han ve kervansaraydan 3 tanesi günümüze gelebilmiştir. Günümüze gelen hanlardan ikisi restore edilmiş tez konusu olan Han'da ise kapsamlı bir restorasyon çalışması yapılmamıştır. Buna göre yapılan alan çalışması; bilgi toplama, yakın çevresi ile yerinde incelenerek, fotoğraflarla

belgelenerek rölöve analizleri hazırlanmıştır. Yapının özgün izlerinin değerlendirilmesi, resmi kurumlardaki arşiv araştırması ve dönem karşılaştırması yapılarak elde edilen bilgileri değerlendirip restitüsyonu hazırlanmıştır.

Rölöve ile yapının günümüzdeki durumunu yansıtmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Rölöve çalışması sonrası yapının dönemsel, hasar ve bozulma analizleri yapılarak koruma sorunları aktarılmıştır. Rölöve ve restitisyon analizleri sonucunda elde ediler veriler neticesinde koruma ve sağlamlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması belgelenmesi ve yapı bütünlüğünü bozmadan yeni işlev kapsamında restorasyon önerisi hazırlanmıştır.

BÖLÜM 2

ÜSKÜP'ÜN ÇOĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ

Üsküp tarih boyunca, Balkan coğrafyası ve nüfus muhtevasını oluşturan farklı etnik kökenler bulunması nedeni ile Avrupa coğrafyasının en istikrarsız bölgelerinden olmuştur. Bölge jeopolitik[1] ve jeostratejik[2] konumundan dolayı Üsküp şehri birçok farklı devletlerin yönetiminde olması, boyunduruğunda bulunduğu devletin ekonomik, politik ve kültürel etkisinden dolayı bölge, değişmiş ve gelişmiştir. Yaşanmış olan evrelerin bazılarının izleri siyasi, savaşlar ve doğal afetler nedeni ile kaybolmasına neden oluşturmuştur.

1 Jeostrateji: Coğrafi etmenlerin ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin incelenmesidir (TDK).

2 Jeostrateji: Savaş zamanı stratejisini tayin eden, barış zamanı stratejisi içinde yapılan ve muhtemel düşman hareket tarzlarına etkili olan faaliyet ve tedbirlerdir (TDK).

2.1. Konum

Üsküp, Balkan Yarımadası'nın orta kesiminde yer alan Makedonya Cumhuriyeti'nin başkentidir. Üsküp şehri; Polog bölgesi, Kuzeydoğu bölgesi, Güneybatı bölgesi, Doğu bölgesi, Vardar bölgesi ve Kosova ile sınırlandırılmıştır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Üsküp ili coğrafi konumu (Google Earth, 2019).

Karadziçe dağları arasında kalan bir ovada, ülkenin en büyük akarsuyu olan Vardar nehrinin iki yakasında kurulmuştur. Vardar nehrinin akış yönüne göre; sol kısımda Eski Üsküp, sağ kısımda ise Yeni Üsküp yer alır. Şehir doğal bir düzlükte kurulmuş gibi gözükse de, etrafını orta yükseklikte tepe ve dağlar sarmaktadır. Eski Üsküp tepeler üzerinde kurulmuştur. Kentin yeni merkezini oluşturan yerleşim bölgesi ise, düz bir alanda kurulmuş ve enine göre yayılmıştır.

2.2. Üsküp'ün Tarihsel ve Mekânsal Gelişimi

Üsküp yerleşim tarihi, çok eski dönemlere dayanmaktadır. Şehrin ilk kuruluş yeri günümüz yerleşiminden uzakta bir bölgede yer almaktadır. İliryalılar Dönemi'nde M.Ö. 5. yüzyılda "Shkupi" adıyla kurulmuş olan şehir, M.Ö. 4. yüzyılda Dardanlar'ın başkenti olmuştur. Roma döneminde VII. Lejyon ile beraber gelişen şehrin yeri, 518 yılında yaşanan depremden sonra değiştirilerek günümüzde çarşının alt bölgesinde yer alan Sereva Çayı etrafında yeniden kurulmuştur. Roma döneminde bölge sosyal ve kültürel bakımından canlılık kazanmıştır. 6. yüzyıl sonunda bölge, Slavlar tarafından işgal edilmiş ve 696 yılında şehir İlirler tarafından tekrar geri alınmıştır. İlk bin yılda, Bulgar Kralı Çar Samuil (976-1074) döneminde, bölge civarın en gözde ticari merkezi olarak öne

çıkmıştır. 11. Yüzyıldan sonra kuzeyden gelen Türk akınları bölgenin ticari olarak zayıflamasına neden olmuştur. Bu süreçte Bizans ve Bulgar Krallığı arasında gidip gelen ve Bizans otoritesi altında olan bölge, 1282 yılında 13. yüzyıldan itibaren güçlenen Sırp Krallığı'nın eline geçmiş ve 110 yıl boyunca bu devletin başkenti olmuştur. Bu dönemde istikrarına kavuşmuş olan bölge tekrardan ticari olarak canlanmış ve özellikle Dubrovnikli tüccarlar için önemli bir bölge olmuştur (Deroko, 1971).

1371 yılında Çirmen Muharebesi'nde Üsküp bölgesinde yaşayan insanlar büyük oranda öldürülünce, bölge kuzey Sırplar tarafından paylaşılmış ve Üsküp, Vuk Brankoviç'in himayesine geçmiştir. 1392'lerin sonuna doğru Osmanlı Devleti karşısında direnemeyen Vuk Brankoviç zor durumda kalarak şehri teslim etmiştir. 14. yüzyılda Osmanlı Devleti himayesine geçen Üsküp, Osmanlı'nın batıya yapacağı fetihlerde önemli bir merkez olarak önem göstermiştir. 15. yüzyılda askeri merkez olarak Türkleşmiş olan Üsküp, diğer bölgelerde bulunan Osmanlı kuvvetlerine de destek çıkmıştır. Üsküp, Osmanlı uçbeyleri komutasında Arnavutluk, Sırbistan, Bosna ve Zeta topraklarını ele geçirmek için bir üs olarak kullanılmıştır (Şabanoviç, 1959).

Saruhanlı Yiğit Paşa, Üsküp'ün ilk uç beyi olarak bilinmektedir (1391-1414). Saruhanlı Yiğit Paşa'nın vefatından sonra yerine oğlu İshak Bey (1414-1439), İshak Bey'in ardından da Üsküp'ün son uç beyi olan İsa Bey (1439-1464) uç beyliğine atanmıştır. İsa Bey aynı zamanda Bosna Sancak Beyi olarak da görev yapmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti idarecileri, Üsküp yönetimini Sırp görevlileri ile birlikte sürdürmüşlerdir (Pepiç, 2002).

Yönetim, Bosna'nın fethine kadar bu şekilde devam ettirilmiştir. Belgrad Seferine çıkmak için Üsküp'te ordusunu toplayan Fatih Sultan Mehmet, Belgrad Kalesi'nin kuşatılmasında kullanılan topları da Üsküp'te Tophane olarak bilinen mahalleden temin etmiştir. Mora Seferi öncesi de Fatih Sultan Mehmet, Üsküp'te konaklamıştır (İnbaşı, 1995).

Üsküp, 14. yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlanmış. 15. yüzyıla kadar şehir Rumeli Vilayeti'nin Paşa ordusuna bağlı kalmıştır. 1632-1641 yılları arasında Üsküp Rumeli Eyaleti'ne bağlı olarak sancak statüsünde yer almıştır. 1867 yılına kadar Üsküp eyalet statüsünde bağlı kalmıştır. 1877 yılında Kosova valiyeti kurularak, Üsküp Kosova vilayetine bağlı sancak olark devam

etmiştir. Kosova Vilayeti 1893 yılında Üsküp'e taşınarak Üsküp vilayet merkezi olmuştur. Üsküp 1912 yılında Osmanlı devletinde ayrılıncaya kadar ki sürede şehir, vilayet merkezi olarak kalmıştır (Yazıcı, 1996).

1913 yılında Balkan savaşı sonrası Üsküp, Bükreş Antlaşması ile Sırplara bırakılmış, fakat I. Dünya Savaşı'nda Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. 1918 yılından sonra da Sırplar tarafından ele geçirilmiştir. 1941 yılında II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline uğrayan ve ele geçirilen bölge, Bulgarlara bırakılmıştır. 1945 yılında Üsküp, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde Makedonya'nın başkenti olmuştur (Abaz, 2012).

1945 yılında I. ve II. dünya savaşı sonrası Makedonya ve diğer 5 Cumhuriyet "in katılımıyla oluşan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Üsküp şehri ve sermaye için yeni gerçekler yarattı. Bu durum savaş sonrası Üsküp şehrinin planlama gelişim sürecini önem verilmişti. Süreç 1971 yılına kadar devam etmiştir (Stefanovska ve Kozelj, 2012).

1980 yılında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyetinin kurucusu olan Josip Tito'nun ölümünden sonra, ekonomik bunalımına giren federal, Sırp ve Hırvat radikallerin yıkıcı ve baskıcı faşizan tutumları neticesinde 1990 yıllarında Yugoslavya Sosyalist Federatif Halk cumhuriyeti dağılmıştır. 1991 yılında yapılan referanduma dayanarak Makedonya Yugoslavya'dan bağımlılığını ilan ederek günümüze kadar gelmiştir. 1993 ve 2004 yılına kadar Üsküp şehri durgunluk istikrarsızlık ve dalgalanma dönemi takip etmiştir (Stefanovska ve Kozelj, 2012).

Üsküp Kalesi, kaynaklara göre Roma döneminde, 6.yüzyılda inşa edildiği belirtilmektedir. 11. yüzyıl ve 19. yüzyıl arasında onarım ve ilaveler yapılarak günümüze kadar gelmiştir. Kale şehrin en yüksek tepesine kurulmuştur. Kale, Osmanlı devletinden sonra Balkan savaşlarında askeri maksatla kullanılmıştır. (Özer, 2001), (Şekil 2.2).

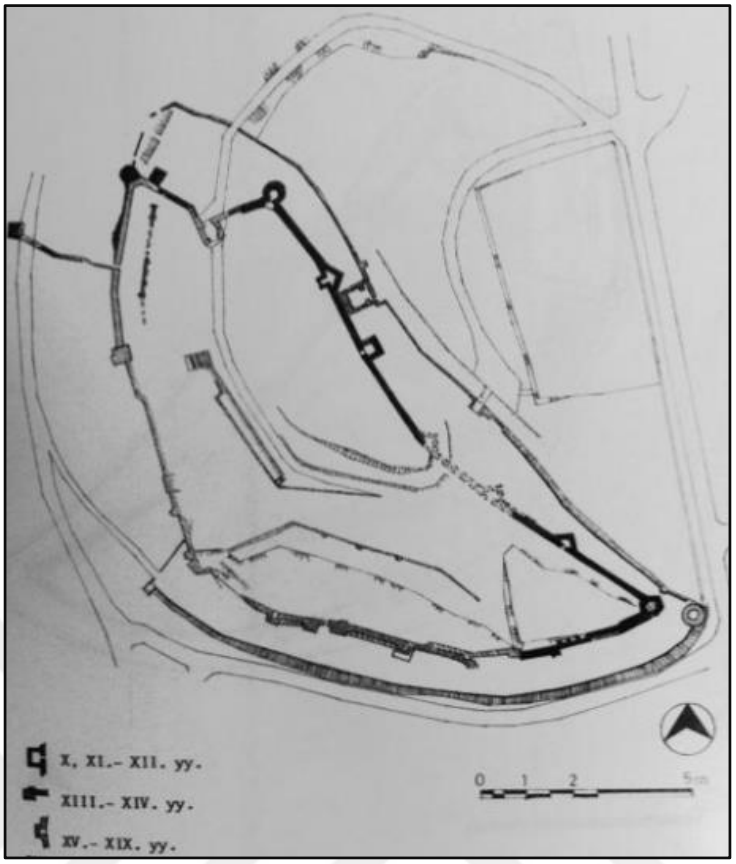

Şekil 2.2. Kale'nin 9. yüzyılda 19. yüzyıla kadar gelişimi (Üsküp Kültürel Anıtlar Koruma Enstitüsü Arşivi).

12. yüzyılda Üsküp Çarşısı biçimlenmeye ve ticari bakımından gelişmeye başlamıştır. Çar Duşa'nın yayınlamış olduğu kanunname sayesinde, şehir 14. yüzyılın ortalarında çarşı tüccar ve zanaatçılara önem vererek çarşının gelişiminde büyük rol oynamıştır. 14. yüzyılın sonlarında Osmanlı egemenliği altına giren şehir, sur duvarlarının dışına çıkarak çarşı bölgesine doğru gelişim göstererek farklı bir kimlik kazanmaya başlamıştır. 15. ve 16. yüzyılda şehrin özgü anlayışının belirlenmesinde; şehir yerleşimi, mimari özellikleri ve ticaret yapıları inşa edilmeye başlayarak Osmanlı şehri olmuştur (Özer, 2001)

Üsküp şehir sınırlarının 16. yüzyılda, çayır bölgesi ve tophane bölgesinin içinde olduğunu kaynaklarda belirtilmektedir (Şekil 2.3). 16. yüzyıl sonlarında Çarşı bölgesinin mimari gelişiminin zirve dönemine ulaşarak gelişmiştir. Üsküp şehri, kaleden Vardar Nehrine doğru uzayarak, Taş Köprü'den bitpazarından, bit pazardan Üsküp kalesine

kadar büyümüştür. Bu dönemde Üsküp çarşı bölgesi bu hat üzerinde kurulmaya ve gelişmeye başlamıştır (Özer, 2001, Kumbaraci, 1998), (Şekil 2.4).

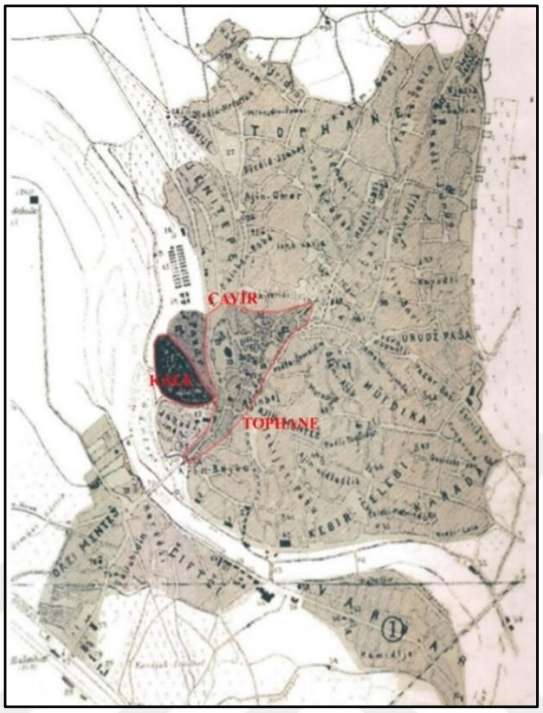

Şekil 2.3. 1892 tarihli Üsküp planına göre şehrin kuruluş düzeni içerisinde Kale ve Üsküp Çarşı bölgesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi).

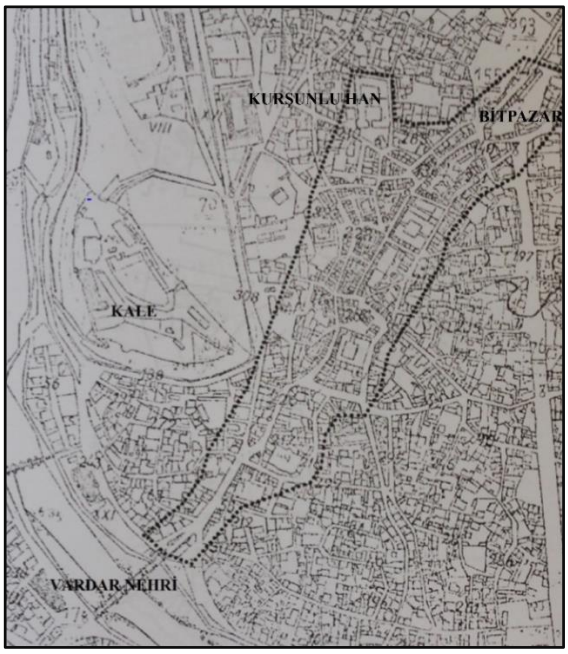

Şekil 2.4. 1929 yılına ait harita üzerinde 16. yüzyıldaki Üsküp Çarşı sınırı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi).

Üsküp Çarşı bölgesi 17. yüzyılda da gelişmeye devam etmiştir. Osmanlı ve Avusturya savaşı'nın 17.yüzyıl sonlarında başlamasıyla bölge ateşe verilmiştir. Bu yangın, bölgenin 17. yüzyıla kadar olan gelişiminin sonunu getirmiştir. Üsküp şehri 18. ve 19. yüzyılda Vardar Nehri'nin güneybatı tarafına (akış yönüne) doğru gelişim göstermeye başlanıldığı bilinmektedir (Kumbaraci, 1998:20).

1914 yılında Osmanlı'dan sonra Üsküp şehrinin bilinen ilk planını Dimitrije Leko yapmıştır. Plan, Vardar Nehri'nin güneyini kapsayacak şekilde ve bölgenin geniş yollar ve düzgün geometrik forma dönüştürülmesi fikri ile tasarlanmıştır (Şekil 2.5, 2.6). Şehrin diğer bir planı ise, 1927 yılında Belediye Başkanı olan Josif Mihailoviç başkanlığında ABD ve İngiltere'de eğitim görmüş mimar ve şehir planlamacıları tarafından oluşturulan heyet ile planlanmıştır. Bu planlamada ise asıl amaç, merkezin her iki yönünde bulunan köprünün esas alınmasıdır. Bu sayede 1914 yılında tasarlanan planının daha gelişmiş bir hali, 1927 yılında yapılan tasarımla ortaya konulmuştur (Stefanovska ve Kozelj, 2012).

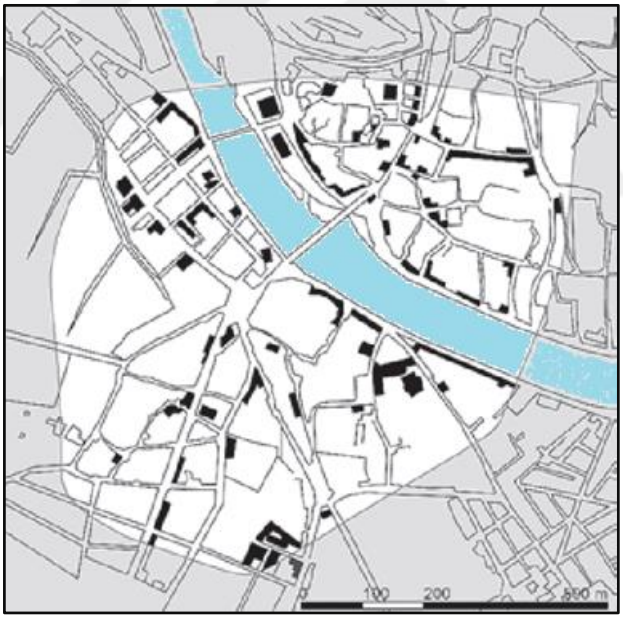

Şekil 2.5. 1914 planı (Stefanovska ve Kozelj, 2012:93)

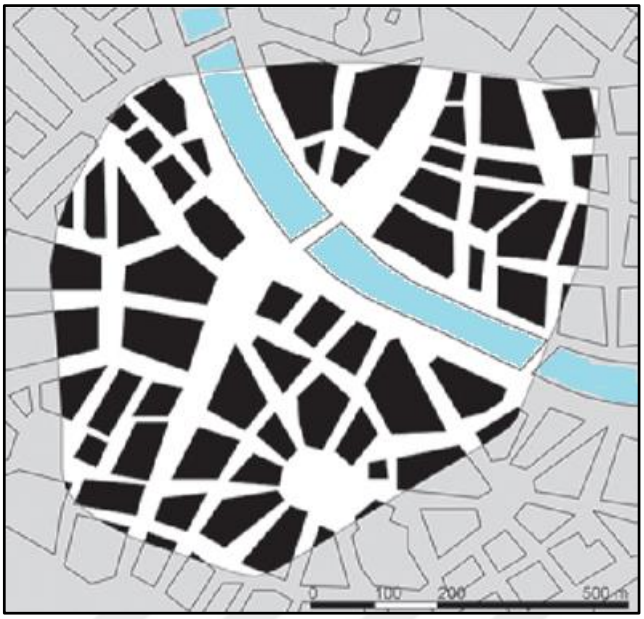

Şekil 2.6. 1914 Dimitrije Leko'nun tasarladığı şehir merkezindeki blok parselasyonu (Stefanovska ve Kozelj, 2012).

II. Dünya Savaşı sonlarında kurulan Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti, Çekoslovak mimar Ludek Kubeş'i 1948 yılında Üsküp'e davet etmiştir. Ludek Kubeş, 1935 yılında Le Corbusier'in ortaya koyduğu Radyan Şehir Planı anlayışına göre tasarlanan bir plan önermiştir. Yapılan bu yeni tasarımda, şehrin güney tarafında, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü Meydanı'na açılan ve bu bölgenin etrafında şekillenen, sekiz kenarlı bir plan ortaya çıkmıştır. Şehir de modern anlayışla işlevlere bölünmüştür (Stefanovska ve Kozelj, 2012). Bu anlayış ile şehrin bir kısmı modern anlayış ile planlanırken, diğer kısımda bu modern anlayışın uygulamaya konulabilmesi için, Yelen Kapan Camii ve mahallesinde bulunan anıtsal eserler yıkılmıştır. Günümüze kadar gelen ve günümüzde bile atıl bırakılan bu kültürel miras, 1935 yılı tasarımında modası geçen, yeni kimliğe göre kötü hatıraların izini hatırlatan, tasarımın ve gelişmenin bir engeli olarak görülmüştür (Bogojeviç, 1973; Aleksova, İvankoviç ve Miloeviç, 1978), (Şekil 2.8).

Şekil 2.7. Josif Mihailovic'in 1935 düzenleyici planı (Stefanovska ve Kozelj, 2012).

1935 Mihailovic'in planına göre tasarlanan şehir, Vardar Nehri boyunca batıya ve doğuya uzanacak şekilde enine bir gelişim göstermiştir. Kentte tasarlanan yeni yapılar da, şehri fonksiyonel parsellere ayıran bu plan şeması gibi, temel tasarım noktası Vardar Nehri olarak şekillenmiştir (Stefanovska ve Kozelj, 2012), (Şekil 2.8).

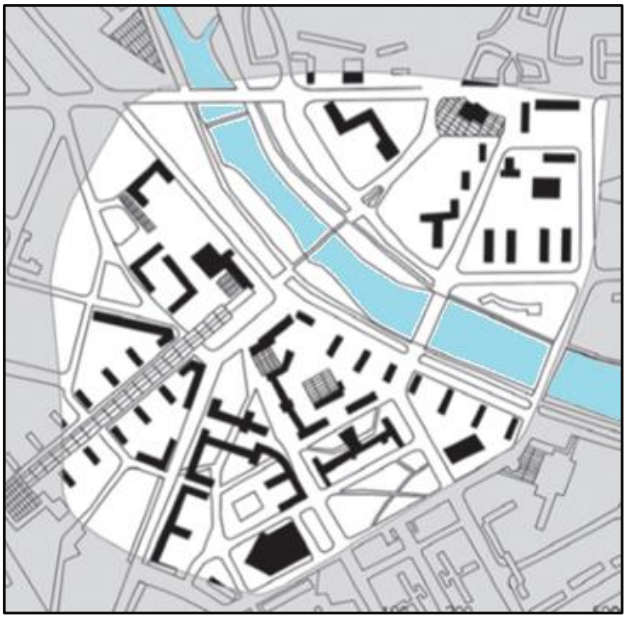

Şekil 2.8. Luděk Kubeš ve Çekoslavak şehir plancıları tarafından tasarlanan 1948 merkez planlaması (Stefanovska ve Kozelj, 2012).

Master planın düzenlenmesinde Vardar Nehri büyük rol oynamıştır. Depremden önce, dağlarda bulunan karların erimesiyle şehirde su baskınları yaşanmış ve bundan dolayı bina temellerinde ciddi zararlar oluşmuştur. 1963 yılında meydana gelen depremden yapılarda etkisini fazlasıyla göstermesinin nedeni de bu su baskınlarıyla yapı temellerinin fazlaca zayıflamasıdır. Yapılmış olan sismik analizler, Vardar Nehrinin yakın alanlarındaki parsellerin gelişime uygun olmadığı sonucunu göstermiştir. Engel olunamayan su taşkını için önlemler alınmış, nehre yakın olan parsellerde bulunan binalar kaldırılmış, yeniden işlevlendirilerek yerine açık alanlar, oyun alanları, spor sahaları ve yürüyüş parkurları gibi fonksiyonlar düzenlenmiştir. Vardar Nehri üzerinde yetersiz kalan tarihi Taş Köprü restore edilip, doğu ve batısına paralel yer alacak şekilde yeni köprüler yapılmıştır. 1971 yılında ilk olarak Goce Delcev Köprüsü, eski Yahudi Köprüsü'nün bulunduğu alana yapılmış ve bu sayede Belgrad yoluna bir bağlantı sağlanmıştır. Nehirde oluşabilecek su taşkınlarını kontrol altında tutmak amacıyla, akış yönünde (Matka bölgesine) baraj ve hidroelektrik santrali inşa edilip, çevresi rekreasyon alanları olarak işlevlendirilmiştir (Home, 2012:11), (Şekil 2.9).

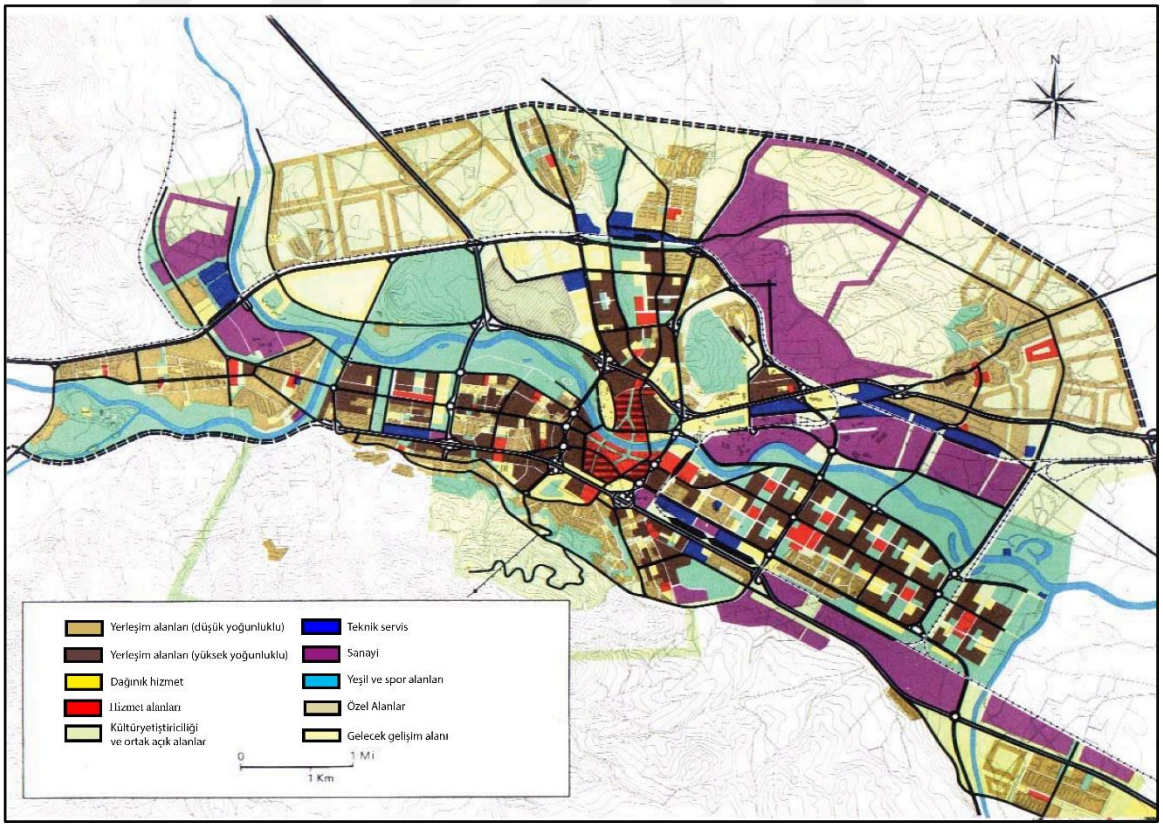

Şekil 2.9. 1963 Üsküp master plan (URL-1)

BÖLÜM 3

ÜSKÜP'TEKİ OSMANLI HAN VE KERVANSARAYLARI

Tarihte, ticaret yolları üzerinde inşa edilmiş olan han ve kervansarayların yüzyıllar içerisinde arttığı ve geliştiği görülmektedir. Bu artış ve gelişme ticaretin ve ekonominin gelişmesiyle bir paralellik gösterir. 12. yüzyılda Türkleşme süreci içerisinde bulunan Anadolu'da çeşitli kervan yolları vardı (Cahen,1994:166). Bu süreçte Osmanlılar, Roma Dönemi'nde kullanılan; İstanbul, Selanik, Manastır, Ohri ve Arnavutluk limanları ile bağlantılı olan "Via Egnatia" yolunu kullanmışlardır. Bunlar bir yönde İstanbul'a gitmekte ve Balkanlardan bağlanarak Avrupa'ya ulaşılmaktadır. Ayrıca, diğer ticaret yolları, Selanik'ten Üsküp'e, Üsküp'ten Sırbistan ve Bosna'ya bağlanmaktadır. Bölgenin batısı Üsküp-Gostivar-Debre ve Arnavutluk liman şehirlerine, Üsküp'ten Sofya'ya ulaşılmaktadır (Stojanovski, 1969:251), (Şekil 3.1).

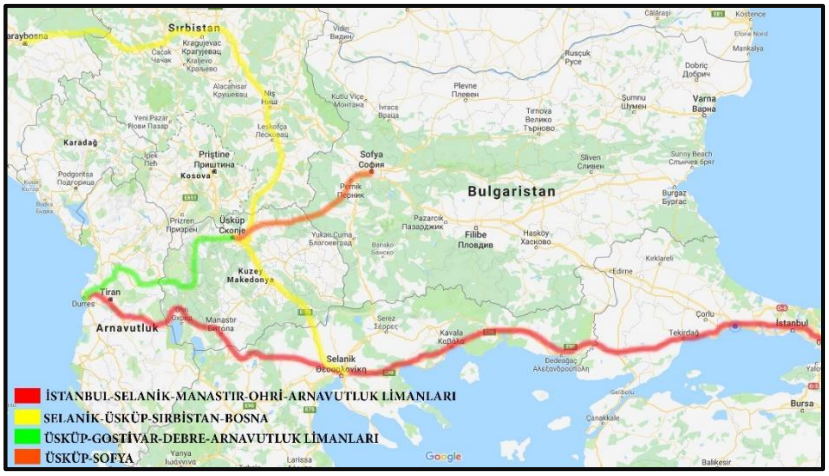

Şekil 3.1. Osmanlı döneminde Balkan ticaret yolları (Google Earth, 2019).

Bu yollarda kervanların hareket ettiğini ve güvenlik nedeni ile birçok tüccarın kervanının yolun üzerindeki diğer kervanlarla birleşerek yolculuk ettiği bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa yakasındaki topraklarında kervanların faal işlediği, bu nedenle Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk ve pek çok yerde çok sayıda hanın mevcut olduğu belirtilmiştir (Orhonlu, 1984:145). Makedonya'da da Osmanlı Dönemi'nde ticaret önemli bir gelişim içerisinde olduğundan, ticaret aksları üzerinde çok sayıda han ve kervansaray inşa edilmiştir. Bu yapılardan birçoğu, bahsi geçen dönem içerisinde Balkanlar'ın merkezi konumunda olan Üsküp Şehri'nde inşa edilmiştir.

3.1. Han ve Kervansarayların Kronolojik Gelişimi

Uzak yerlere mal ve yolcu taşıyan, at, deve, katırdan oluşan kervanların sayısına ve ticari malların taşınmasına olan ihtiyaca göre kurulan kervansaraylar, genellikle iki katlı olup revaklı avluya sahiptir. Kervansarayların, şehir han yapılarından farkı; kervansarayların içerisinde konaklama ve dükkân mahallerine ek olarak çarşı, hamam, ahır mekânlarının da bulunmasıdır. Anadolu Türk mimarisinde sanat ve mimarinin önemli anıtları olan bu yapılar, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular tarafından plan, form ve süsleme açısından yapılan ribatların[3] daha gelişmiş biçimidir (Özergin, 1965:144).

Bu dönemde, hanlar, yolcuların yaşamlarının ve mülklerinin güvenliğini sağlamak için kaleyi anımsatan bir görünümde ıssız yollarda inşa edilmiştir. Kervansaraylarda, hayvanların bulunduğu avlu bölümü ve servis bölümleri, yolcu konaklama bölümünden ayrı tasarlanmıştır. Konaklama mekânlarında her yolcu için yatma alanı bulunmaktadır. Servis bölümünde ise, iç taraftan bir cephesini konaklama mekânlarının kapsadığı, diğer üç cephenin ahır, hamam gibi servis kısımları ile çevrelendiği dikdörtgen avlulu mekân bulunmaktadır. Mimari bakımından inşa edilen yapıların coğrafi bölge ve güvenlik dikkate alınarak; kare, dikdörtgen veya "U" şeklinde planlandığı görülmektedir. Kervansaray yapılarında, hamam, mescit, revir, dükkân, kiler ve avlu ortasında şadırvan yer almaktadır. Ahır bölümünde ise nalbant, arabacı, demirci ve zanaatkârların işyerleri bulunmaktadır (Yavuz, 1992).

[3] Rıbat: İlk yıllarında cihat amaçlı sınır karakolları olarak kullanılan yapılar, zamanla değişik amaçlara hizmet etmişlerdir. Zamanla savaş işlevini yitirerek, bulundukları coğrafyanın şartlarına göre, kervensaray, tekke ve medrese binalarına dönüştüler.

Kervansaraylar;

- Sınıra yakın düşman, yağmacılar, göçebe baskınlarından, ticari mal taşıyan karavanların korunması
- Yolcuların ihtiyacını temin etmesi.

İşlevlerini yerine getirmek amacıyla inşa edilmişlerdir.

Osmanlı zamanında, ticaret yolları üzerinde kervansaray yapılarının inşasına devam edilmiştir. Güzergâhın devamında, şehir merkezlerinde ise şehir içi hanlar yapılmıştır. Hanlar, kervansaray yapılarına göre daha gelişmiş plan şemasına sahiptir. Bu yapılar, kare biçiminde sütunlarla çevrili açık bir avlu, revaklı nefler ve payelere oturan kemerlerden oluşmaktadır. Osmanlı döneminde, şehir hanlarının planı kare ve dikdörtgen biçimindeki formların dışına çıkıp yol ve arsa sınır çizgisine uygun formlar oluşturmuşlardır. Avlu gerisindeki revaklı bölümde yolcular için mekânlar oluşurken insanların konaklama alanlarının, hayvan barındırma yerleri ile ayrı bölümlerde planlanması önemli bir gelişim olarak görülmektedir (Yavuz, 1992).

Hanlar, kervansarayların bulunmadığı yol üzerindeki yerleşim birimlerinde kurulan tek konaklama tesisleridir. Hanlarla kervansarayları birbirinden ayıran en önemli iki özellik şunlardır:

- Hanlar ticari konaklama, Kervansaraylar vakıflar tarafından işletilen kuruluşlarıdır.
- Kervansaraylarda yatma odaları açık, mahremiyeti yoktur. Hanlarda ise kapalı odalar yer almaktadır.

Osmanlı Dönemi kervansarayları, kare ya da kareye yakın, revaklı avlu şemasında, iki katlı yapılar olarak karşımıza çıkar. 16. ve 17. yüzyıllarda yapılmış İstanbul Kürkçü Han, Diyarbakır Hüsrev Paşa Kervansarayı ve Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı bu tipe örneklerdir (Çizelge 1). Bu dönemde kat sayısının arttırıldığı örnekler de mevcuttur (Cerasi, 1999).

Bu dönemdeki hanlar zemin katları ahır, depo gibi servis fonksiyonları, üst katları ise yolcu konaklamalarında iki katlı olarak tasarlanmıştır. Katlar revaklı bir avlu ile çevrilidir. Genellikle kare veya dikdörtgen olmak üzere tek avluya sahiptir. Avlulu

kısmına sahip ve avlusu ahır bölümü ile bitişik ayrı bir bölümde oluşturulmuş hanlar için gösterilebilecek en iyi örnek Bursa Koza Hanı'dır (Özdeş, 1998).

Tez konusu olan Kurşunlu Han'ın mimari biçimi Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan han ve kervansaraylarına benzerlik göstermektedir. Öncelikle şehir içi hanlar olup, yapının ana bölümde avlunun revaklarla çevrili olması ve iki avluya sahip olması ile 15. yüzyıl yapısı olan İstanbul Kürkçü Han'a ve 15. yüzyıl yapısı olan iki katlı olması ve revak bölümlerinin kemerler ile avluya açılması yönünden Bursa Koza Han'a (Aslanapa,1986) benzerlik göstermektedir. 16. yüzyılda yapılmış olan Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı ise arazi şekline göre tasarlanmış ve iki girişli avlusu ile benzerlik göstermektedir (Cerasi, 1999), (Çizelge 1).

Çizelge 1. Han ve Kervansarayların Mekânsal Özellikleri (Cerasi, 1999)

Yapı Adı	Yapım Yılı	Plan Tipi	Malzeme/ Strüktür	Plan Şeması
Koza Han Bursa	1491 yılında II. Beyazıt tarafından Mimar Abdül Ula Bin Pulat Şah'a yaptırılmıştır (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983).	Dikdörtgene yakın avlulu bir plana sahip, ana bina ve ilaveten ahır ve depo kısmının bulunduğu ikinci bir avludan oluşmaktadır. Merkezinde taştan yapılmış şadırvan ve hemen üstünde bir mescit bulunur. İki katlı, revaklı ve üstü kubbelidir. Zemin katta 45, alt katta 50 oda olmak üzere toplamda 95 odası vardır. Yapının giriş kısmında aynalı tonoz örtü sistemi mevcut iken, buradan avluya açılan bölümde yuvarlak tonoz örtü sistemi kullanılmıştır.	Taş / Tuğla Yığma Sistem	
Hüsrev Paşa Kervansarayı Diyarbakır	1527 yılında Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1988 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü koruma amacıyla restore etmiştir.	Geniş bir alana yayılan han açık ve kapalı avlulu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kare planlı, iki katlı ve avlulu bir yapıdır. Basık kemerli kapı aracılığıyla bir hole girilmekte ve bu mekân şadırvanlı bir orta avluya açılmaktadır. Avlunun etrafını düzgün kesme taştan, kalın ayaklara dayanan iki katlı revaklar çevirmekte ve her bir revakın ardında birer han odası yer almaktadır. Hanın caddeye bakan kısımlarında alt katta boydan boya dükkânlar sıralanır. Yapı malzemesi olarak siyah ve beyaz kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır Giriş cephesi düzgün kesme taş, diğer cepheler kaba yontuşla inşa edilmiştir	Siyah-Beyaz, Kesme - Moloz Taş / Tuğla Karma Sistem	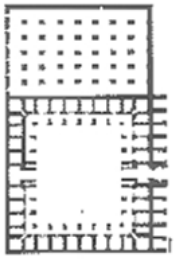
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı	1561 yılında Mimar Sinan tarafında yaptırılmıştır. 1972 yılında kapsamlı bir onarımla otele dönüştürülmüştür. Bu restorasyon, yapıya 1980 yılında "Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü kazandırmıştır	Dikdörtgen avlunun çevresine iki katlı odalar yerleştirilmiştir. Katların avluya bakan yüzleri, revaklıdır. Revakların arkasında ocaklı ve nişli odalar bulunur. Birinci katta 39, ikinci katta 41 odası vardır. Ön cephelerde 21 dükkân bulunur.	Kesme Tas / Tuğla Yığma Sistem	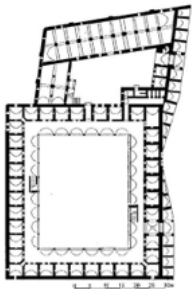

3.2. Üsküp'te Günümüze Ulaşan ve Ulaşamayan Han ve Kervansaraylar

Günümüze ulaşan ve ulaşamayan han ve kervansaraylar, 15. yüzyıl başları ile 16. yüzyılın ikinci yarısı aralığında inşa edilmişlerdir. Tuğla ve taş malzeme ile kagir olarak yapılmışlardır. Günümüze ulaşan han ve kervansaraylar restore edilerek kulanılmaktadır. Çoğu yapının günümüze ulaşmamış olmasının nedeni olarak bölgede yaşanan fetihler, depremler, savaşlar ve isyanlar gösterilmektedir.

Günümüze Ulaşamayan ve Günümüze Ulaşan Han ve Kervansarayların Kronolojik Listesi

- Günümüze Ulaşamayan

- Kapıcıbaşı Sinan Kervansarayı (mevcut değil)
- Kürkçü Hanı (mevcut değil)
- İshak Bey Yeni Hanı (mevcut değil)
- Davut Paşa Hanı (mevcut değil)
- Mustafa Paşa Kervansarayı (mevcut değil)
- Karlı-zade Kervansarayı (mevcut değil)
- Yahya Paşa Hanı (mevcut değil)
- Kukli Bey Kervansarayı (mevcut değil)
- Rüstem Paşa Kervansarayı (mevcut değil)
- Bayram Paşa Hanı (mevcut değil)
- Camlı Han (mevcut değil)
- Boyalı Han (mevcut değil)

- Günümüze Ulaşan

- Sulu Han
- Kapan Han
- Kurşunlu Han

Yukarıda belirtilen kronolojik listedeki han ve kervansaraylar, toplamda 15 adet olmak üzere, 15. yüzyılda ve 16 yüzyılda Üsküp bölgesinde inşa edilmiştir. Bahsi geçen 15 han ve kervansaraydan 12 tanesi günümüze ulaşamamış olup sadece 3 tanesi günümüze gelebilmiştir. Günümüze ulaşamayan bu yapıların çoğunun yeri tespit edilmiştir (Şekil 3.2).

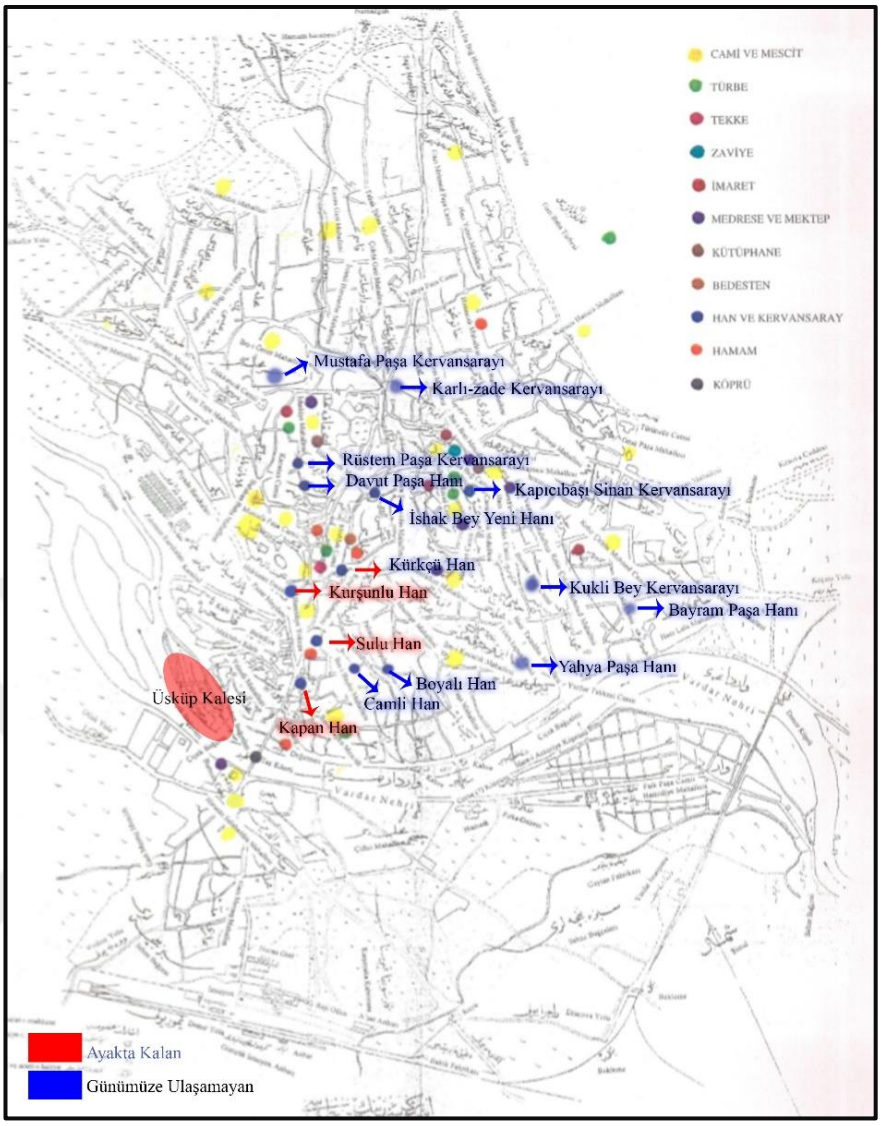

Şekil 3.2. Üsküp'te günümüze ulaşan ve ulaşamayan han ve kervansarayların 15. yüzyıldaki il haritasının üzerindeki gösterimi (Fejzulai, 2019).

3.2.1. Kapıcıbaşı Sinan Kervansarayı

Saat Kulesi'nin ve Sultan Murat Camii'nin kuzeyinde yer alan, Ishak Bey Türbesi'nin kalıntılarına yakın bir mesafede bulunan, Kapıcıbaşı Sinan Kervansarayı'nın kalıntıları yer almaktadır. Bu kalıntılar, taş ve tuğla malzemeleri ile mükemmel bir inşaat tekniğiyle yapılmış, günümüze ulaşabilen birtakım duvar bölümlerinden ibarettir. Sözü edilen kervansaray kalıntılarını 1963 yılı depremine kadar bu çevrenin birçok yerinde, daha doğrusu üzerinde bulundukları sırtın İsa Bey Camii'ne bakan eteklerine kadar uzanan geniş bir alanda görebilmek mümkündür. Deprem sonrası günümüze ulaşan bu

kalıntılar, Otokar Kerşovani Sokağı üzerinde bulunan, 44 ve 46 numaralı parsellerde yer almaktadır (Elezovic, 1940), (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Kapıcıbaşı Sinan Kervansaray'ının Otokar Kerşovani Sokağı üzerinde bulunan, 44 ve 46 parseli (Elezovic, 1940).

Günümüze kadar ulaşamayan kervansaray hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bahadır'ın oğlu olarak bilinen Kapıcıbaşı Sinan, İsa Bey Vakıfnamesinde de yer almaktadır. Bunun yanı sıra Kapıcıbaşı Sinan'ın adı, aynı zamanda dokuz taşlı değirmenlerde de söz edilmektedir. Bu şahsın Üsküp'te bulunan kervansarayın kurucusu olduğu da düşünülmektedir. 17. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi, Seyahatnamenin Üsküp ile ilgili bölümünde şu ifadelere yer verir: "İsa Bey Camii'ne yakın mesafede bulunan Kapıcıbaşı Sinan Paşa kervansarayı, en tanınmış ticari kervansaraylardan biridir'' (Elezovic, 1940).

3.2.2. Kürkçü Hanı

Kürkçü Han, eski Üsküp Çarşı merkezinde bulunmaktadır. Handan günümüze ulaşabilmiş olan bu kalıntılar, sadece yapının giriş kısımları ve bazı bölümlerinden geriye kalan yıkık duvarlardan ibarettir .Kalıntılar, bir zamanlar burada anıtsal bir yapının bulunduğuna tanıklık eder. Ne yazık ki günümüzde bu kalıntılar tamamen harabeye dönmüş haldedir (Şekil 3.4). Kürkçü Han; 16. yüzyılın ikinci yarısında, Hacı Muhiddin adındaki şahıs tarafından inşa ettirilmiştir (Elezovic, 1940).

Şekil 3.4. Kürkçü Hanı'nın giriş kapısı (Kumbaraci,1998).

3.2.3. İshak Bey Yeni Hanı

İshak Bey'in inşa ettirmiş olduğu Yeni Han günümüzde mevcut değildir. Banisinin vakıfnamesinde hanın sınırları tam olarak tespit edilmiş olsa da, bu yapının nerede bulunduğu bilinmemektedir. Vakıfnamede, hanın bulunduğu yer ile ilgili; *"Sözü edilen şehirde bulunan ve 'Yeni Han' adıyla bilinen, etrafında birbirine bağlı, önlerinden yolgeçen yirmi dükkânı olan, adı zikredilen Hoca Muslihuddin'in mülkü ve merhum Kir Abaciya'nın vakfı ve Feraş Togan'ın eşi Selçuk Hatun'un mülkü ile sınırlanan bu han"* bahsedilmiştir. Han'ın inşaatı 15. yüzyıla dayanmaktadır. Bu kervansaray, İshak Bey'in 1453 yılında kayda geçmiş, yıllık geliri 7.000 akçe olan iki kervansarayından biridir. İshak Bey'e ait olan Yeni Han'ın işlevini ne zaman yitirdiğine ve hanın akıbetinin ne olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Petrov, 1966).

3.2.4. Davut Paşa Hanı

Davut Paşa Hanı'nın kalıntıları Davut Paşa Hamamı'na yakın mesafede, Aya Dimitri Kilisesi'nin karşısında bulunan boş arazi (günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır) üzerinde bulunmaktadır. Günümüze ulaşmış kalıntılar, 1961 yılında Davut Paşa Hanı'nın etrafında bulunan, han ve etrafını çevreleyen dükkânlar ile birlikte yıkılmıştır (Petrov,1966), (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Dükkânlarla çevrili olan Davut Paşa Hanı; 1961 yılına ait fotoğraflar (Petrov, 1966)

Han 15. yüzyılın sonuna doğru, Sadrazam Davut Paşa tarafından yaptırılmıştır. Büyük Davut Paşa'ya ait yapılardan biri olarak bilinen, banisinin İstanbul'daki hayratı için cami, medrese ve imaret vakfedilmiştir. Bu han, Davut Paşa'nın Üsküp'te yaptırdığı, Taş Köprü'den başlayıp Davut Paşa Hamamı'nın bulunduğu noktaya kadar uzanan arazi üzerinde yer alan yapılardan biridir. Davut Paşa Han'ın görünüşüne dair yeterli bilgiler bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Konstantin Petrov'un, Davut Paşa Hanı ile ilgili yaptığı araştırmasında söz konusu mimari eser ile ilgili ortaya koyduğu planı ile bu anıtsal yapının olası görünüşünü tespit ettiğine dair planlar bulunmaktadır (Kumbaraci, 1998).

3.2.5. Mustafa Paşa Kervansarayı

Mustafa Paşa'ya ait 1514 tarihli vakıfnamesinde, Üsküp'te bulunan hayratı için vakfettiği mülk içinde, *"etrafındaki dükkânlarla birlikte vakfedilen iki kervansarayın"* bulunduğunu da öğrenmekteyiz. Üsküp'te yaptırılan, günümüzde mevcut olmayan bu kervansarayların nerede bulunduğu bilgisi yer almaktadır (Elezovic, 1940).

3.2.6. Karlızade Kervansarayı

Bu kervansaray hakkında, Duşanka Boyaniç'ten Kumbaracı tarafından alınan bilgiler sayesinde söz edebilmekteyiz. Duşanka Boyaniç *"Bu kervansaray için söylenebilecek tek şey, büyük bir ihtimalle diğer yapıların da bulunduğu Burmalı Cami yakınlarında yer aldığıdır; şöyle ki, bu kervansaray da o yapılarla birlikte yıkılmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin el yazması örneklerinde (Bağdat Köşkü Ktb. N[4] 301 ve N. 307, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul), bu kervansarayın, konukların (herhangi bir*

ücret alınmadan) ağırlandıkları bir yer (misafirhane) olduğu yazılıdır" demektedir (Kumbaraci,1998).

3.2.7. Yahya Paşa Hanı

Yahya Paşa Hanı'nın nerede bulunduğuna dair net bilgiler bulunmamaktadır. Böyle bir hanın varlığı Sultan II. Bayezid'in 1505 tarihini taşıyan fermanından ve 1506 tarihli Yahya Paşa Vakıfnamesi'nden anlaşılmaktadır. Bu belgelerde Yahya Paşa'nın üst ve zemin katlarında odalar ve ahır bölümü bulunmaktadır. Han'ın giriş kapısının iki tarafında yer alan, odalara bitişik 12 dükkânıyla birlikte vakfettiği yazılmıştır. Yahya Paşa Han ve dükkânları, Haraççı Hacı Hüsam tarafından satın almıştır (Elezovıc, 1940).

3.2.8. Kukli Bey Kervansarayı

1539 tarihini taşıyan Kukli Bey Vakıfnamesinde ki bilgilerden, Üsküp'te bir kervansaray inşa ettirdiği; Ayrıca, Üsküp'ün koruma altında olan kesiminde, Boyacılar Mahallesi'nde bulunan, bir yandan Serava nehri, üç yandan sokaklarla sınırlanan, zemin kat ile üst kattan oluşan kervansarayı vakfetmiştir (Elezovıc, 1940).

Bu kervansarayı inşa ettiren, daha çok Kukli Bey lâkabı ile tanınan Mehmet Bey, Osmanlı devlet idaresinde yüksek görevlerde bulunmuştur. Prizren ve İşkodra Sancakları'nın Sancakbeyi olduğu tahmin edilmektedir. Aynı zamanda Vardar Nehri üzerinde, Kalkandelen'den önce gelen Jelino Köyü'nde bulunan köprüyü de yaptırmıştır. Kukli Bey Kervansarayı, Serava Irmağı'nın sol yakasında, Üsküp Çarşısı'nda bulunmakta ve Cıva Hanı adıyla da bilinmektedir. Günümüzde, sözünü ettiğimiz hanın bulunduğu yerde, Zanaatçılar Evi inşa edilmiştir (Elezovıc, 1940).

3.2.9. Rüstem Paşa Kervansarayı

Rüstem Paşa Kervansaray'nın nerede bulunduğuna dair bilgi günümüze ulaşmamıştır (Milijkovik, 1974).

3.2.10. Bayram Paşa Hanı

Bayram Paşa Hanı'nın nerede bulunduğu bilinmemektedir. Ayverdi'nin ortaya koyduğu bilgilerden, Tapu Defterinde Hicri 1061 (M 1650) tarih ve 856 numara ile kayıtlı

olduğu görülmektedir. Üsküp Kalesi kulelerinin birinde, aynı yıl, aynı numara ile Bayram Paşa Kulesi olarak kayda geçirildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Üsküp'te bu yapıları yaptıran Bayram Paşa, Sultan IV. Murat'ın veziri olan ve Hicri 1044 (M 1634/35) yılında Eğri Palankayı kurmuştur (Milijkovik, 1974).

3.2.11. Camlı Hanı ve Boyalı Hanı

15. Yüzyılda inşa edilen Camlı Han ve Boyalı Han olan iki han günümüze ulaşamamıştır. Her iki han Bitpazarı bölgesinde bulunurken, Camlı Han şimdiki Krste Misirkov Bulvarı'nın başladığı noktada; Boyalı Han ise aynı bulvarın karşı tarafında, İsa Bey Camii'ne yakın bir noktada yer almaktadır (Şekil 3.6, 3,7). Her iki mimari eser de kentin 1924 tarihli imar planı uygulanması sırasında yıkılmıştır. Milijkovik, *"Yüzyıllar öncesinde Üsküp'te inşa edilmiş olan han ve kervansarayların bulunduğu bölgelere bakarak, bütün bu ticari yapıların kentin ekonomik hayratının merkezi olarak görülen eski tip han oldukları sonucuna varabilmemiz mümkündür"* demektedir (Milijkovik, 1974).

Şekil 3.6. Camlı Han 1914 yılındaki görseli (Milijkovik, 1974)

Şekil 3.7. Boyalı Han 1914 yılındaki görseli (Milijkovik, 1974).

3.2.12. Sulu Han

Çizelge 2. Sulu Han

<table>
<tr><td colspan="2">ADI: Sulu Han</td><td>İLİ: Üsküp</td><td>İLÇESİ: Eski Üsküp</td><td>YAPTIRAN: İshak Bey</td></tr>
<tr><td colspan="2">YAPIM TARİHİ: 15. yüzyılın ilk yarısı</td><td>ORJİNAL KULANIMI: Han</td><td>GÜNÜMÜZ KULANIMI: Güzel Sanatlar Fakültesi ve Eski Üsküp Çarşı Müzesi</td></tr>
<tr><td colspan="5">GENEL TANIMI: Sulu Han, Eski Üsküp Çarşısı’nın merkezinde bulunmaktadır (Şekil 3.8).
Sulu Han 15. yüzyılın ilk yarısında, ikinci uçbeyi İshak Bey tarafından inşa edilmiş, Üsküp'teki hayratı imaret (Alaca Camii) ve Medrese için vakfedilmiştir. Sulu Han İshak Bey Vakıfnamesinde, yine İshak Bey tarafından yaptırılmış olan Sokoloski, "Yeni Handan (alkhan al cedid) farklı olarak, Eski Han (al-khan al-atik) adıyla anılmaktadır. Günümüze ulaşan Eski Han, bugünkü Sulu Hanı’dır. Sulu Han’ın daha sonraları ismini değiştirerek hanın yakınlarındaki doğal su kaynaklarından biri olan Sereva ırmağından aldığı düşünülmektedir" demektedir. Bu hanın ne zamandan beri Sulu Han adıyla anıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, han daha 1555 yılında karşımıza bu adıyla çıkmaktadır. Ne var ki, eski belgeler ve seyahatnamelerde, bu yapı İshak Bey Kervansarayı ve İshak Bey Hanı adıyla anılmaktadır. Sulu Han, günümüzde Üsküp'te mevcut olan, ayakta kalabilmiş üç kervansaraydan biridir. (Sokoloski, 1976).</td></tr>
<tr><td colspan="5">KENT İÇİ KONUMU:

Şekil 3.8. Sulu Han’ın yerleşim yeri hava fotoğrafı (Google Earth, 2019)</td></tr>
</table>

YAPININ ONARIMLARI: Sulu Han, 1555 yıllarındaki Üsküp depremi ve 1689 yılında şehrin ateşe verilmesi sonucu büyük zarara uğramıştır. Kentin ekonomik ve ticaret bakımından önemli rolü olan yapı, doğal afetlerin ve savaşların sebebinden dolayı tahribat görerek yeniden onarılmıştır. 1963 yılında meydana gelen deprem sonucunda yapı zarar görmüş ve daha sonra rekonstrüksiyonu yapılarak günümüze gelmiştir (Kumbaraci, 1998), (Şekil 3.9, 3.10, 3.11, 3.12).

Şekil 3.9. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın kuzey kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.10. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın güney kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.11. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın doğu kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.12. 1963 Üsküp depreminden sonra Sulu Han'ın batı kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

YAPININ DURUM DEĞERLENDİRİLMESİ:

Depremden sonra sahip olduğu tarihi ve mimari değer nedeniyle Üsküp Kültür Anıtlar Koruma Kent Kurumu tarafından yapılan 1995 yılındaki rekonstrüksiyon çalışmaları sayesinde, Sulu Han eski görkemli haline kavuşturulmuştur (Şekil 3.13). Sulu Han tekrardan şehir hayatının önemli bir noktası haline gelmiştir. Han'ın avlusunda kültürel faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

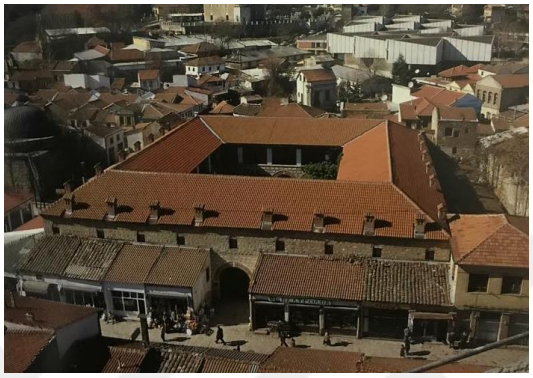

Şekil 3.13. Üsküp depreminden sonra Sulu Han (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

AYRINTILI TANIM: Han günümüzde Üsküp'te hala mevcut olan, ayakta kalabilmiş kervansaraylardan biridir. Üsküp Çarşısı içinde, etrafında inşa edilmiş dükkânlarla birlikte dört tarafı açık, özel bir külliye haline gelmiştir. Sulu Han doğu ve batı yönlerinden olmak üzere iki giriş kapısına sahiptir. Ana kapısı yapının batı cephesinde yer almakla birlikte Üsküp Çarşısı'nın doğu ve batı bölümüne açılmaktadır (Şekil 3.14).

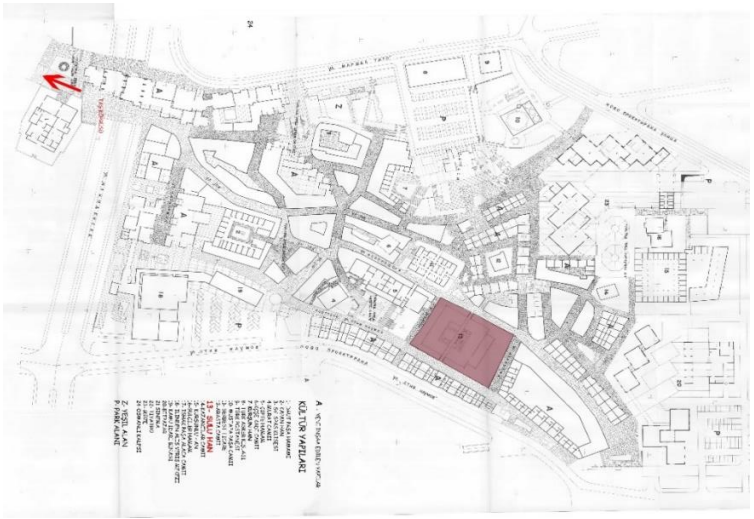

Şekil 3.14. Ayakta kalabilmiş kervansaraylardan Sulu Han (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Han inşaat malzemesi olarak taş ve tuğladan yapılmış ve 2.101 m²'lik bir alana sahiptir. Han'ın kare biçimde geniş bir avlusu ve avlunun ortasında havuz bulunmaktadır. Avlunun etrafını sıra kemerli revak bölümleri çevreler. Revaktan, hanın zemin katı ile üst katında yer alan aydınlık tonozlu odalara girilmektedir. Revak, 18 taş sütun üzerine inşa edilmiştir. Zemin katta toplamda 27 oda yer almaktadır. Han girişinin üst katında mevcut olan odalar ile birlikte her iki kattaki mevcut oda sayısı 30'dur. Aynı zamanda mevcut her oda içinde ocak ve bacalar mevcuttur. Ocak ile paralel gelen kısımda misafirler için düşünülmüş gömme dolaplar oluşturulmuştur. Zemin kattaki odalar, avluya bakan duvarlarda açılan pencerelerden ışık almaktadır (Kumbaraci, 1998), (Şekil 3.15, 3.16, 3.17, 3.18, 3.19).

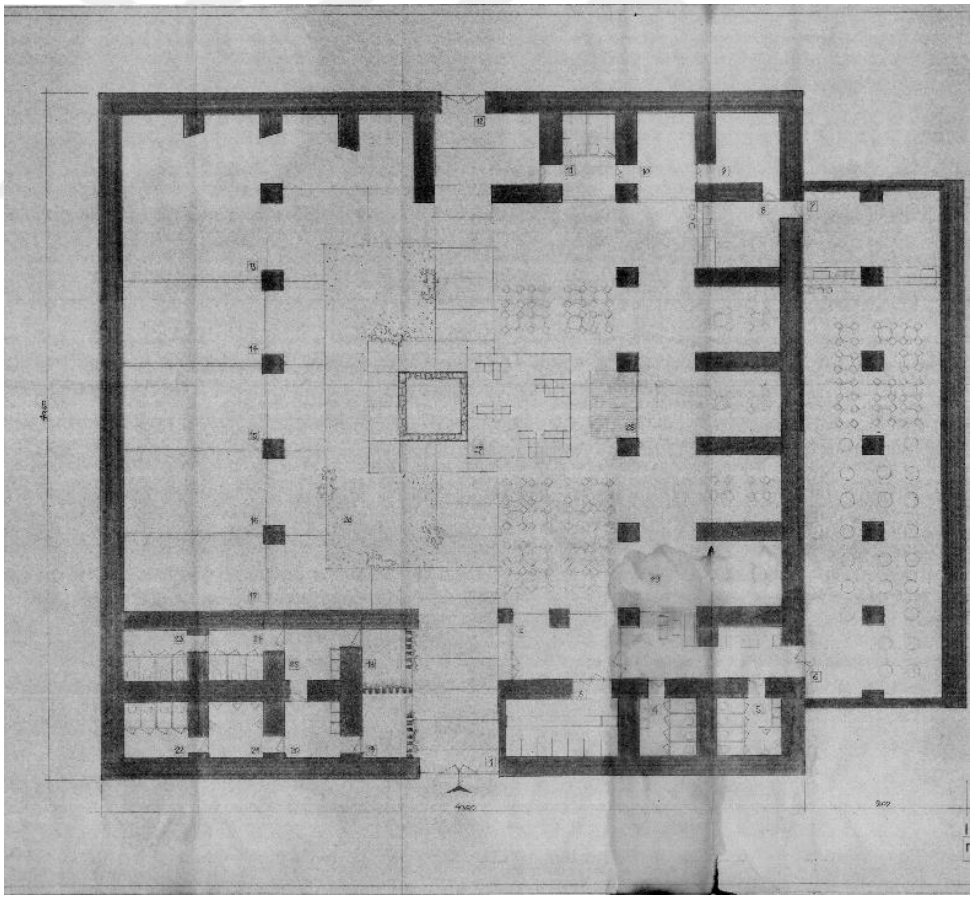

Şekil 3.15. Sulu Han'ın zemin kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.16. Sulu Han'ın giriş kapısı (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.17. Sulu Han'ın zemin kat giriş holü (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.18. Sulu Han'ın iç avlusundaki çeşme (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.19. Sulu Han'ın iç avlu fotoğrafı (Fejzulai, 2019)

3.2.13. Kapan Han

Çizelge 3. Kapan Han

<table>
<tr><td>ADI: Kapan Han</td><td>İLİ: Üsküp</td><td>İLÇESİ: Eski Üsküp</td><td>YAPTIRAN: İshak Bey</td></tr>
<tr><td colspan="2">YAPIM TARİHİ: 15. yüzyılın ilk yarısı</td><td>ORJİNAL KULANIMI: Han</td><td>GÜNÜMÜZ KULANIMI: Zemin katı restoran, birinci katı ofis olarak kullanılmaktadır</td></tr>
<tr><td colspan="4">GENEL TANIMI: Kapan Han, Eski Üsküp Çarşısı’nın, en işlek caddesi olan Salih Asim Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Şekil 3.20). Kapan Han 15. yüzyılın ortalarında, ünlü Türk komutanı ve Üsküp’ün üçüncü uc beyi İsa Bey tarafında yaptırılmıştır. İsa Bey’in, medrese ve hanikahına ait 1469 tarihli vakıfnamesinde de, kendisine ait bu kervansarayı, etrafında inşa edilmiş olan dükkanlarla birlikte, Üsküp’te yaptırdığı ve yapıların gelecekteki ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak bir mülk olarak vakfetmiştir. Günümüzde, İsa Bey Kervansarayı Kapan Han olarak bilinir. ‘’Kapan’’ sözü, Arapça ‘’kabban’’ sözünden gelmekte ve toptancılar tarafından başka yerlerden getirilen malların tartılması için kullanılan büyük terazi/resmi kantar anlamını taşımaktadır (Celal, 1975).

KENT İÇİ KONUMU:

Şekil 3.20. Kapan Han’ın yerleşim yeri hava fotoğrafı (Google Earth, 2019)</td></tr>
</table>

YAPININ ONARIMLARI:

Kapan Han'da yapılmış olan, kolayca fark edilebilen ek bölümleri ve onarım izleri değerlendirildiğinde, geçmiş yüzyıllarda bu yapının defalarca hasara uğradığı anlaşılmaktadır. Geçmişte Üsküp'te meydana gelen felaketler sırasında Kapan Han'ının da zarar gördüğü olasılığı göz ardı edilememekte, fakat tahribatın ne boyutlarda olduğu kesin olarak bilinmemektedir. 1963 yılında meydana gelen şiddetli depremde, Kapan Han büyük zarar görmüştür. Bu tarihi yapı 1971 yılına kadar bu vaziyette kalmıştır. Han'ın 1971 yılında onarım çalışmaları başlayarak 1973 yılına kadar devam etmiştir. Yapılan bu onarım sonucunda Kapan Han tekrardan eski ihtişamına kavuşmuştur. Kapan Han avlusuna ek olarak şadırvan yapılmış ve alt katı restoran, üst katı ofis işlevi ile canlılık kazanmıştır (Elezovic, 1940), (Şekil 3.21,3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26, 3.27, 3.28).

Şekil 3.21. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.22. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın güney kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.23. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın doğu kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.24. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın batı kısmı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.25. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 3.26. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın zemin kat onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

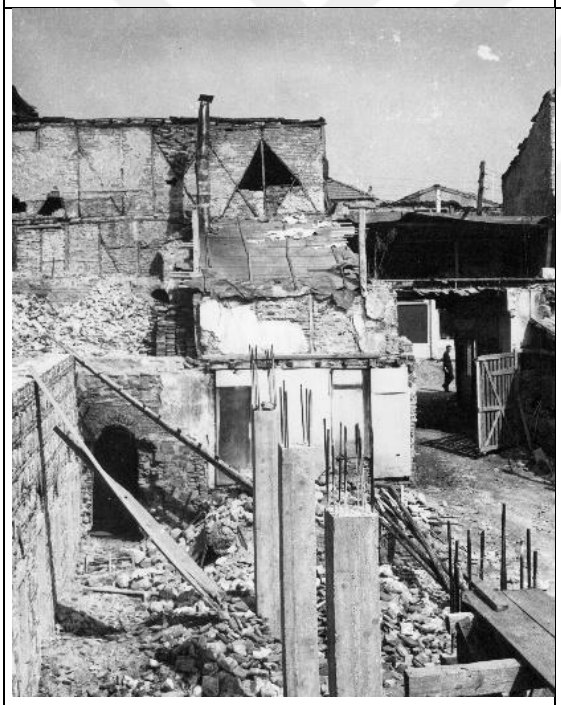

Şekil 3.27. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın döşeme onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

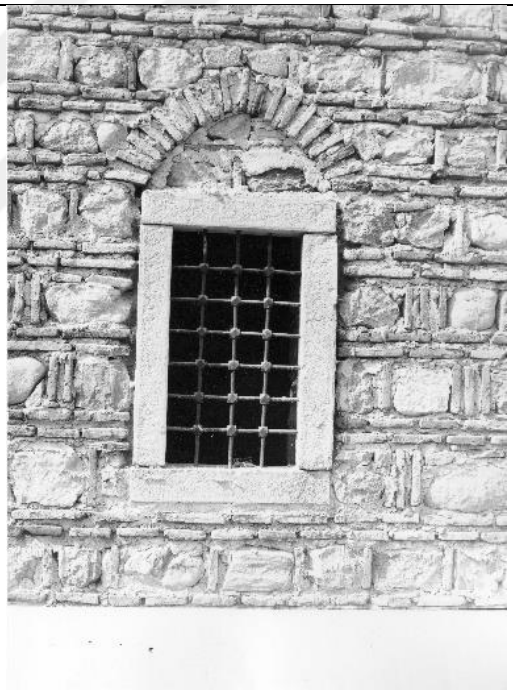

Şekil 3.28. 1963 Üsküp depreminden sonra Kapan Han'ın zemin kat pencere onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

YAPININ DURUM DEĞERLENDİRİLMESİ: Kapan Han'ın 1971 yılında başlayan onarım çalışmaları 1973 yılında tamamlanmıştır. Yapılan bu onarımlardan sonra, Kapan Han yeniden canlılığını kazanmıştır. Hana bağlı olan mekânlardan birçok zanaatın icra edildiği dükkânlar açılmıştır. Onarım çalışmaları sırasında, hanın güney cephesinde bulunan ve bir zamanlar kapatılmış olan giriş kapısının tekrar açılarak Üsküp Çarşısı ile bağlantısı sağlanmıştır (Üsküp, 1976:179). Bu onarım sayesinde, büyük tarihi ve mimari değeri bulunan Kapan Han'ının, Üsküp Çarşısı'ndaki hayatın kopmaz bir parçası olmaya devam etmesi sağlanmıştır (Nikoloski, 1974), (Şekil 3.29).

,

Şekil 3.29. 1973 yılında Kapan Han (Fejzulai, 2019)

AYRINTILI TANIM:

Kapan Han büyük han ya da kervansaray tipi yapılarına uygundur. Mimari tarz ve alan düzenlenmesi bakımından Kapan Han, Sulu Han ve Kurşunlu Han gibi, Üsküp'te bulunan diğer hanlarla benzerlik göstermektedir. Kapan Han, revaklı iç avluya sahiptir. Avlunun etrafında, zemin kat ve üst kat olmakla birlikte yan yana inşa edilmiş odalar yer almaktadır. Zemin katta bulunan odaların sayısı 20 olup, üst kattakilerin sayısı ise 24'tür (Şekil 3.30, 3.31, 3.32, 3.33).

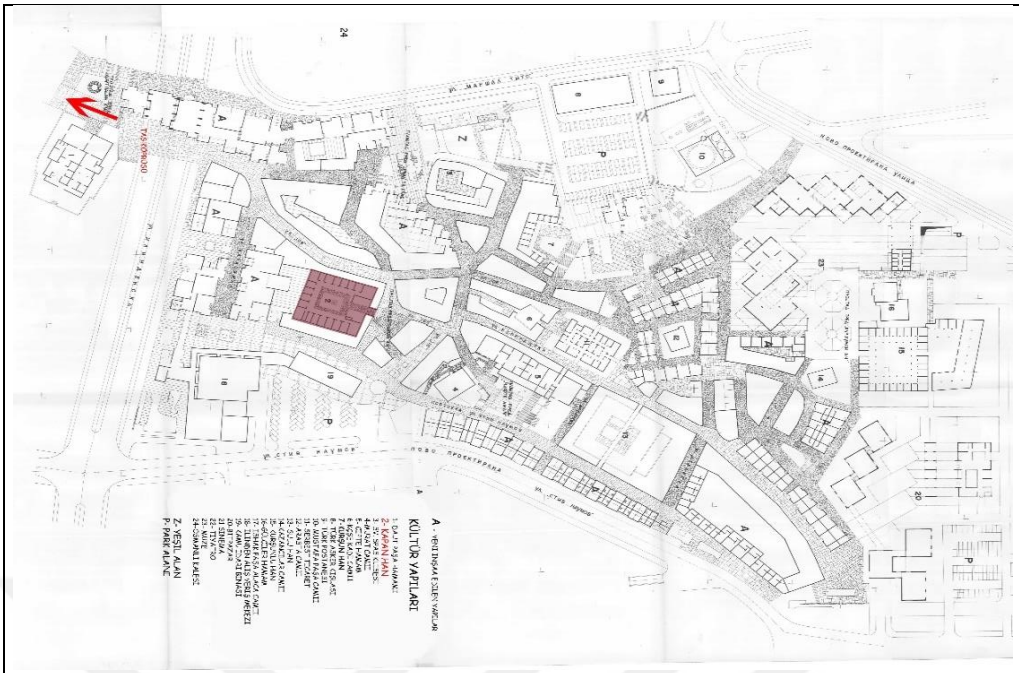

Şekil 3.30. Ayakta kalabilmiş kervansaraylardan Kapan Han'ın Üsküp Çarşısı içindeki konumu (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

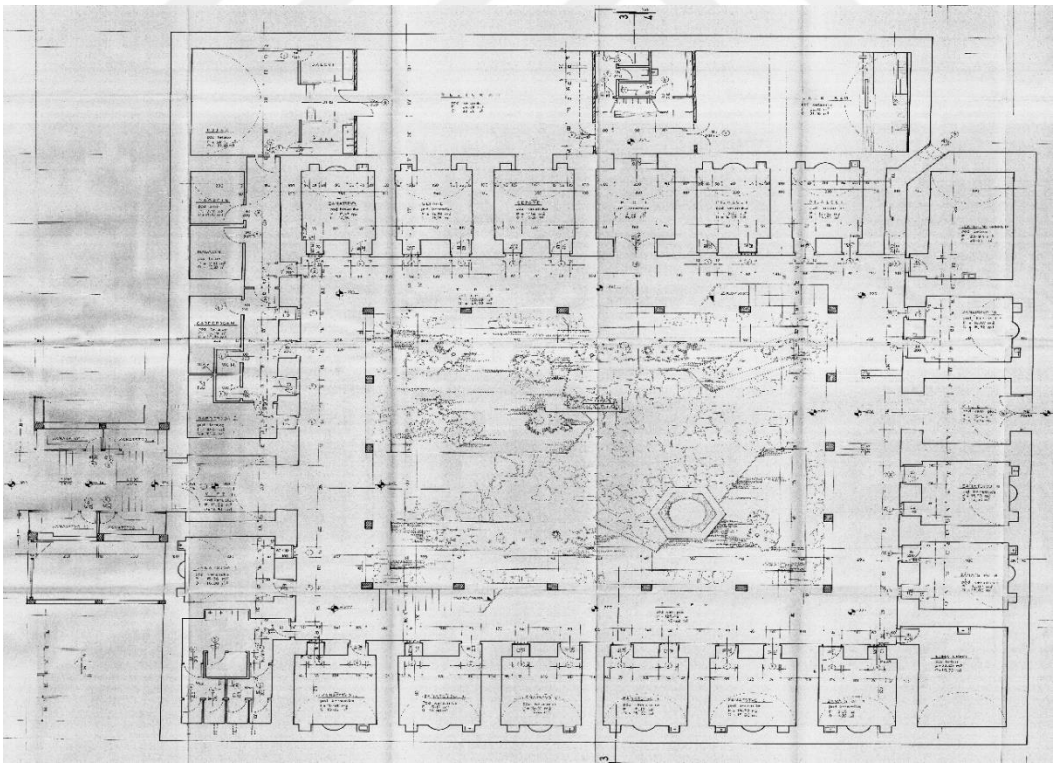

Şekil 3.31. Kapan Han, zemin kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

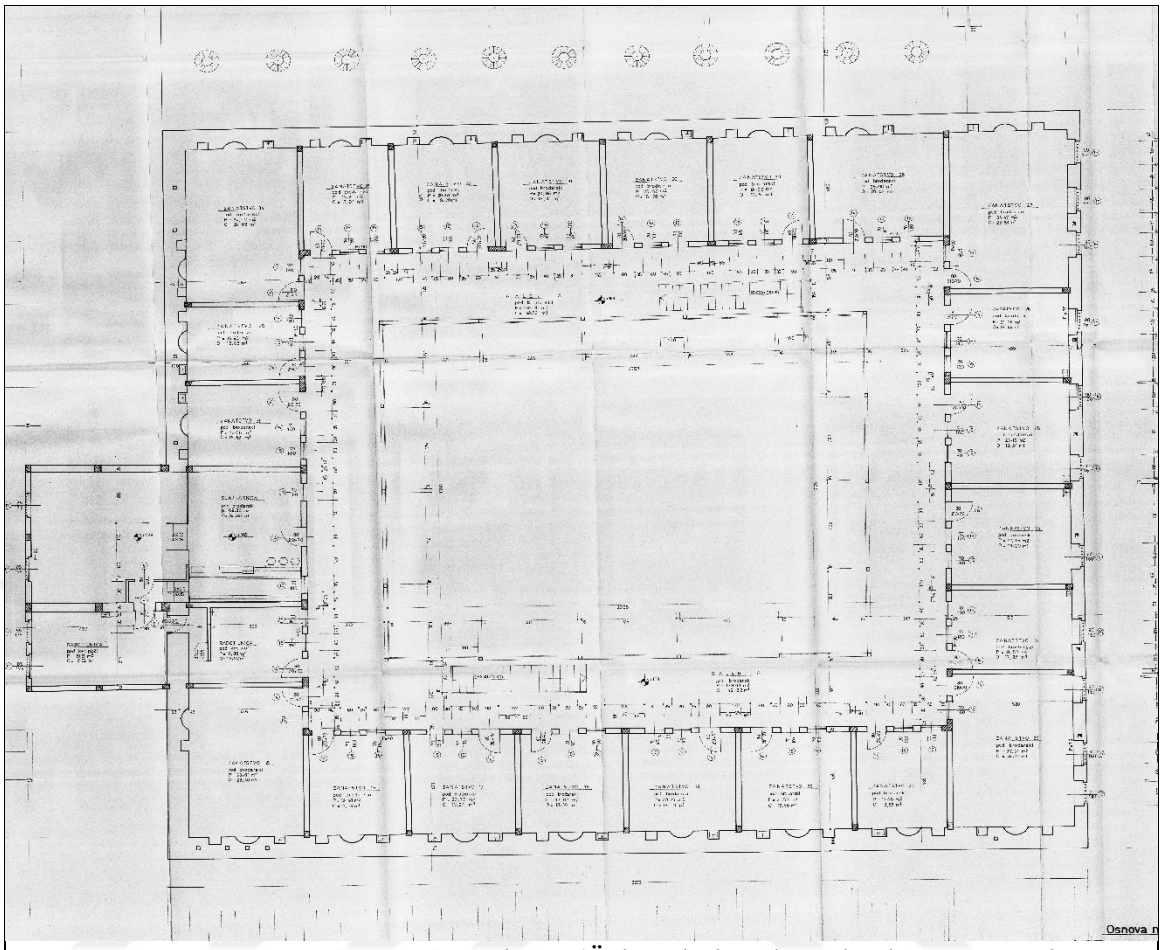

Şekil 3.32. Kapan Han, birinci kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

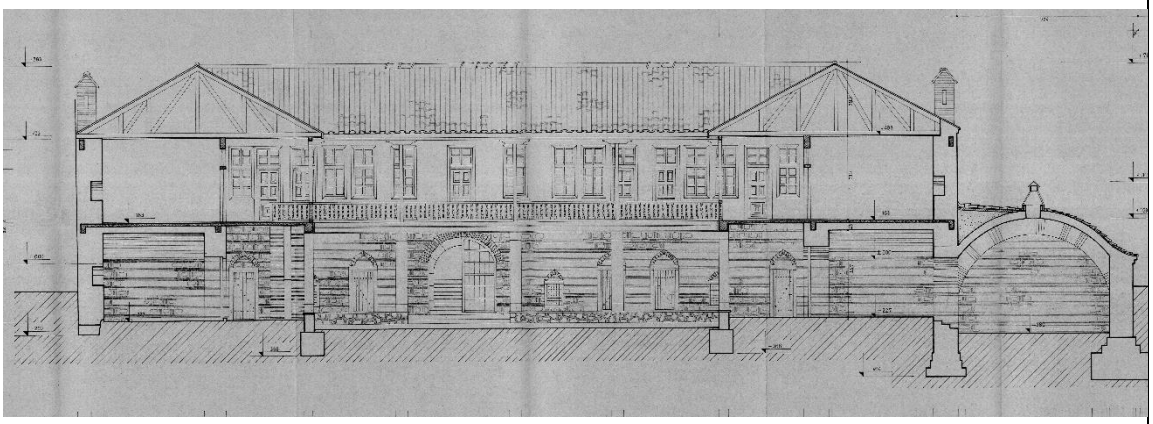

Şekil 3.33. Kapan Han 3-3 kesiti (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Han 1.086m²lik alana sahiptir. Kapan Han bir sıra taş bir sıra tuğla ile kâgir inşaat tekniğine uygun bir yapıdır. Han'ın üst katı, duvarları kerpiç dolgu ve ahşap iskeletli tekniği ile inşa edilmiştir. Çatı örtüsü ahşap konstürksiyon ve kiremit ile örtülüdür. Yapının ön kısmı, ince dikmeler üstüne duvarlara oturtulmuştur. Yapının üst katına hanın kuzeybatı ve güneydoğu bölgelerinde bulunan tek kollu ahşap merdivenler ile çıkılmaktadır. Yapının doğu duvarına dayanan bölümünde uçtan uca yan yana sıralanmış dükkânlar yapılmıştır (Elesovic, 1940), (Şekil 3.34, 3.35, 3.36, 3.37, 3.38, 3.39, 3.40).

YAPININ PLAN VE RESİMLERİ

Şekil 3.34. Normal kat holü (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.35. Zeminden üst kata çıkılan merdiven (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.36. Kapan Han'ın Üsküp Çarşısı'ndan giriş bölümü (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.37. Kapan Han'ın arka çıkış bölümü (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.38. Kapan Han, zemin kat fotoğrafı (Fejzulai, 2019)

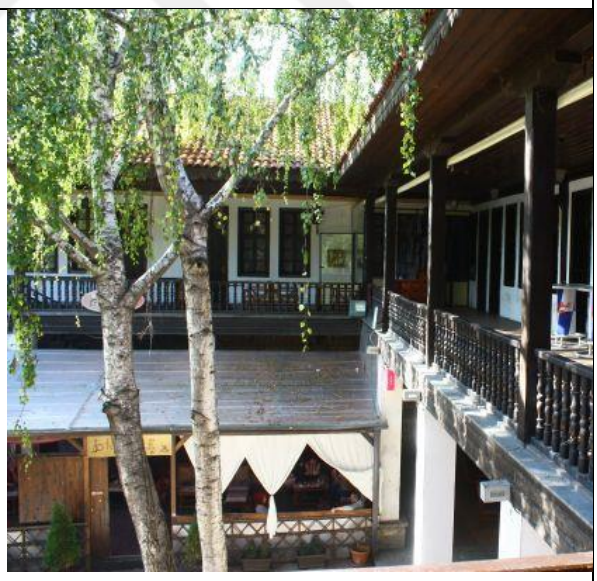

Şekil 3.39. Kapan Han, birinci kat fotoğrafı (Fejzulai, 2019)

Şekil 3.40. Kapan Han iç avlu fotoğrafı (Fejzulai, 2019)

BÖLÜM 4

KURŞUNLU HAN

500 yıllık bir Osmanlı şehri olan Üsküp'te yer alan Kurşunlu Han bugünkü ismi ile eski Üsküp Çarşısı içinde yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kurşunlu Han'ın geçmişten günümüze geçirdiği değişimlerin, belgelerle incelenmesi ve yapının; geçirdiği işlev değişiklikleri, savaş ve depremden dolayı uğradığı hasarları tespit etmektir. Han'ın günümüzde mevcuttaki durumu gözlemlenerek, korunması, yapıya kazandırılacak yeni işlevi ile gelecek nesillere aktarılması, böylece Eski Üsküp Çarşı bölgesi'nin tekrardan canlandırılması amaçlanmıştır.

4.1. Tanımı

Kurşunlu Hanı iki avluya sahip kareye yakın plan tipi şeklinde olup ahır bölümü asimetrik olarak tasarlanmıştır. Han 2.800 m²'lik alana sahip olup, han bölümü iki katlı ahır bölümü tek katlı olarak inşa edilmiştir. Han'ın zemin katında toplam 28 oda, üst katında 32 oda bulunmaktadır. Ahır bölümünde 5 oda ve sokağa acılan bölüm bulunmaktadır. Han'ın ana girişi kuzey cephesinde olup ikincil bir girişi olan ahır kısmı batı cephesinde yer almaktadır.

4.1.1. Konum

Kurşunlu Han, Üsküp Şehri'nin, eski Üsküp Çarşısı içinde yer alan Osmanlı Kalesi altında ve Makedonya Müzesi karşısında yer almaktadır (Şekil 4.1). Han Josif

Mihajlovikj Caddesi kuzeyinde ve Atanas Babata Caddesi batısında, iki ana caddenin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Giriş cephesi, Han'ın meydan bölümüne bakan kuzey cephesinde; ikincil girişi (ahır girişi) ise, Atanas Babata Caddesi üzerinde, doğu cephesinde yer almaktadır. Eski Üsküp Çarşısı'nın üst tarafında konumlanan Han, Kazancılar Camii ve Gülşen Hamamı ile birlikte aynı parselde yer almaktadır.

Han, çarşı içindeki konumu itibariyle önemli bir noktada bulunmaktadır. Fakat bulunduğu bölge bakımsız durumda olduğu için, çevreyle birlikte tahrip edilmektedir (Şekil 4.2).

Şekil 4.1. Kurşunlu Han kent içi konumu (Google Earth, 2019).

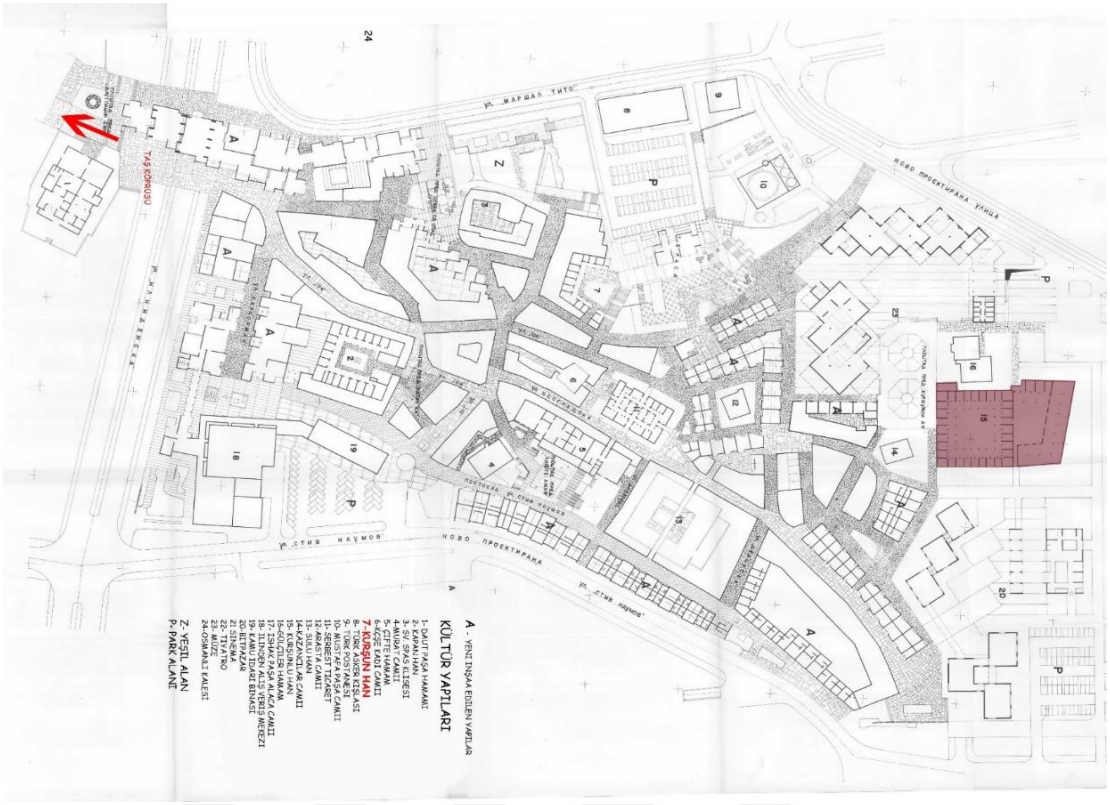

Şekil 4.2. Kurşunlu Han, Üsküp Çarşısı'nın içindeki yeri ve yakın çevresi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi).

4.1.2. Yapının Tarihi ve Geçirdiği Onarımlar

Üsküp şehir merkezinde, inşa edildiği dönemden günümüze bütünlüğünü koruyarak ulaşabilmeyi başarmış önemli anıtsal eserlerden olan Kurşunlu Han ile ilgili kaynaklarda, bir hamam, 26 dükkân ve depo ile birlikte Muslihuddin Abdülgani'nin inşa ettirdiği Müezzin Hoca Camii'ne vakfedilmiştir. Tasdiki H. 956 / 10–20 Ocak 1550 tarihli vakfiyede dükkânların sayısı zikredilmemektedir (Kaleşi, 1996). Yapının inşa kitabesi olmadığından hangi tarihte inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Müslihuddin Abdülgani'nin H.957/M.1550 tarihli vakfiyesinde yapının inşası 16. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir (Desa, 1979).

Vakıf kaydına göre Han, Tanrı Vermiş Mahallesi'nde, aynı hayırseverin yaptırdığı Bakırcılar Mescidi, Kazancılar Camii ve Şengül Hamamı ile sınırlandırılmıştır. Günümüzde mescit yıkılmış, Kazancılar Camii ve Şengül Hamamı ise oldukça harap durumdadır. (Kaleşi, 1971).

Kurşunlu Han iki bölümden oluşmaktadır. Yapının ana kısmı konaklama, ikinci kısmı ise ahır bölümüdür. Han'ın ana girişi çarşı tarafından sağlanmıştır. Yapının kare plana yakın ana bölümü zemin katta yirmi sekiz, birinci katta ise otuz iki bölümden oluşmaktadır. Ayrıca Han'ın avlusunda bir şadırvan yer almaktadır. Vakıfnameye göre bu şadırvanın kaynağı, Müezzin Hoca Camii'nin şadırvanından gelmektedir. Aradaki su kemeri de vakıf sahibi tarafından yaptırılmıştır. Kubbelerin üst örtüsü kurşun levhalar ile kaplıdır ve levhaların bir bölümü I. Dünya Savaşı'nda Bulgar askerleri tarafından çalınmıştır. Kosta Balabanov'a göre Kurşunlu Han, 1787 yılından itibaren zindan haline getirilmiş olup, birçok Makedonyalı devrimci burada hapsedilmiştir. 1904 ile 1912 yıllarında Han o dönemdeki ihtiyaçların giderilmesi için depolama alanı olarak kullanılmıştır (Asim, 1932). Üsküp'te 1963 yılında meydana gelen depremde büyük hasar gören Kurşunlu Han, Üsküp Anıtlar Kurulu tarafından 1966 yılında başarılı bir restorasyon geçirerek onarılmıştır (Kaleşi, 1971).

4.1.3. Yapının Özgün İşlevi

Yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Osmanlı Devleti zamanında inşa edilen hanlardan biri olan Kurşunlu Han, ipek yolu üzerinde doğudan batıya mal taşımakta olan kervanlar için dinlenme ve ticaret alanı olarak kullanılmıştır. Han'ın yer aldığı arazi üzerinde cami, hamam ve mescit bulunmaktadır. Günümüzde mescit yıkılmış, hamam ve camii yapıları ise yıkıntı halindedir. Han, Romalılara ve antik dönemlere ait heykellerin sergilendiği Üsküp Şehir Müzesi olarak 2015 yılına kadar kullanılmıştır. Ahır kısmı ise, Osmanlı Dönemi camilerinden mevcutta tamamen yok olan Burmalı Camii inşa kitabesi de olmak üzere, kitabelerin, mezar taşlarının ve kısmen de olsa günümüze ulaşabilmiş heykellerin korunduğu depo olarak kullanılmıştır. Günümüzde Makedonya'da yaşayan halk için önemli günlerde açılıp, diğer günlerde ise kapalıdır (EK-3/ Şekil 1- 1;20).

4.2. Mimari Özellikleri

Üsküp şehir merkezinde 2800 m²'lik alana sahip olan Han, ahır ve yolcu kısmı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Han'ın ana bölümü iki katlı olmak üzere, kareye yakın plan tipi şeklinde tasarlanmıştır. Yapının ortasındaki avlunun dört tarafı revaklarla çevrili olup revaklar yuvarlak kemerli ayaklar üzerine oturmaktadır. Han'ın birinci kat

revakları zemin kattaki revaklarla aynı aksta bulunmaktadır. Revakların arkasında alt ve üst katlarda çapraz tonoz örtülü odalar yer almaktadır. Kurşunlu Han'ın ana girişi güney cephesi tarafından sağlanmıştır. Üst kata çıkış merdivenleri, ana girişin iki tarafından sağlanırken aynı zamanda ahır kısmından tek bir geçiş ile sağlanmaktadır. Yapıda alt katta 28, üst katta ise 32 oda bulunmaktadır. Üsküp soğuk bir iklime sahip olduğundan dolayı, odalarda baca ve ocaklara yer verilmiştir. Han'ın kuzey duvarından ahır kısmına geçiş bağlantısı sağlanmaktadır. Ahır bölümüne hanın içinden bağlantı sağlanarak, Atanas Babata Sokağı'na açılmaktadır. Ahır kısmı uzun kolu kuzey yönünde, kısa kolu ise doğu yönüne olmak üzere 'U' şeklinde tasarlanmıştır. Bu yapı, hayvanların korunduğu bölüm ile ana bölüme bağlanan çapraz tonoz örtülü beş odadan oluşmuştur. Ahırın orta kısmı ise açık avluludur. Hayvanların ahıra geçiş kısmı, ortadaki kare ayaklara oturan çapraz tonozlarla örtülüdür. Kurşunlu Han yapı malzemesi olarak duvarlarda almaşık tekniği ile taş ve tuğla, kemerlerde kesme taş, üst örtülerde ise tuğla kullanılmıştır.

4.2.1. Zemin Kat Planı

Han'ın ana girişi çarşıya bakan cepheden sağlanmaktadır. Han'ın ana bölümü kareye yakın plan tipine sahip, avlu etrafında sıralanan odalardan oluşan revaklı ve iki katlı yapı olarak inşa edilmiştir. Ana girişikteki kapı eyvana açılarak revak ve avlu bölümüne ulaşılır. Han'ın avlusunun orta kısmında görkemli bir şadırvan yer almaktadır. Zemin katında toplamda 28 oda, üç adet merdiven ve ahıra açılan eyvan bölümü yer almaktadır. Zemin kattaki odaların kapı ve pencereleri revak bölümüne açılmaktadır. Mekân içlerinde ocak ve nişler oluşturulmuştur (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Kurşunlu Han zemin kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi yeniden düzenlenmiştir)

Han'ın ana girişi meydandan sağlanıp giriş eyvanından geçilerek avluya açılmaktadır. Avlunun dört tarafı revaklarla çevrili beş kemerden ibarettir. Giriş aksından yapının güney kanadında, Han'ın ahır bölümüne geçiş bulunmaktadır. Yapının birinci katına çıkan üç adet merdiven kolu bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi ZK31 (revak) bölümünde yer alırken, diğer merdiven kolu ise ZK33 (revak) bölümünden birinci kata çıkış sağlanmaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. a) Ana girişin sağında yer alan merdiven, b) Ana girişin solunda yer alan merdiven c) Ahır giriş eyvanın sağ kısmındaki merdiven (Fejzulai, 2019)

4.2.1.1. ZK01 No'lu Mekân (Ana Giriş)

Yapının ana girişi meydana bakan ana giriş mekanı kareye yakın olup, 3.68 m eninde, 4.00 m genişliğinde ve 4.77 m yüksekliğindedir (Şekil 4.5). Ana giriş kapısı iki kanatlı, demir kuşaklı ve kabarık baskılı çivileri olan özgün bir tasarıma sahiptir (Şekil 4.6). Baldakeni[4] bölümünün sağ ve sol kısımlarda 2.57 m eninde 1.15 derinliğinde ve 1.70 m yüksekliğinde olan kemerlerden meydana açılmaktadır. Giriş bölümü 14.90 m² alan kaplayarak üst katında gözlem odası bulunmaktadır. Mekânın zemini doğal taş malzemesi ile kaplıdır. Duvar bölümü iki sıra tuğla, iki sıra taş ve tavanı tuğla tonoz ile örülmüştür.

Şekil 4.5. Ana giriş bölümü (Fejzulai, 2019)

[4] Baldakeni: Kubbe ya da piramit çatıyla örtülü, kare, çokgen ya da daire planlı, sütunlarla taşınan küçük açık strüktür.

Şekil 4.6. Ana giriş kapısı (Fejzulai, 2019)

4.2.1.2. ZK02 No'lu Mekân (Ana Giriş Eyvanı)

ZK01 no'lu bölümünden kapı ile ana giriş eyvanına (ZK02) ulaşılmaktadır. Kareye yakın plan şeması olan eyvan, 3.97 m x 3.65 m ölçülerine sahiptir (Şekil 4.7). ZK02 No'lu mekân 22.70 m² alana sahipken giriş aksından sağ ve sol bölümünde zeminden 0.74 m yüksekliğinde, 2.87 m eninde, 0.66 m derinliğinde ve 1.70 m yüksekliği olan kemerli nişler yer almaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.7. Ana giriş eyvanın kapısı (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.8. a) Ana giriş eyvandaki sağ niş, b) Ana giriş eyvandaki sol niş (Fejzulai, 2019)

4.2.1.3. ZK31-32-33-34 No'lu Mekânlar (Revak)

ZK02 no'lu mekândan geçilerek, ZK31 no'lu mekândan (revak) üst revağa çıkan sağ ve sol merdiven yer almaktadır. Revak kuzey cephesinde dikdörtgen şeklinde uzanan mekân 3.000 m x 3.45 m ölçülerine sahiptir. ZK33 revak kuzey yönünde iki kanatlı kapı ile ahır avlusunun giriş eyvanına ve güney kısmında avlu bölümüne açılmaktadır. Revak kolonları taş ayaklar üzerinde oturtularak toplamda yirmi kemer ile avluya açılmaktadır (Şekil 4.9).

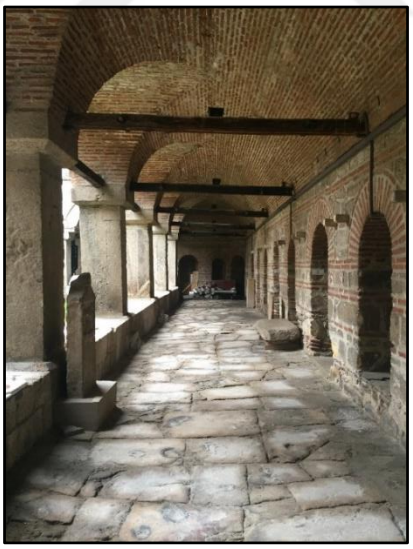

Şekil 4.9. Zemin kat revak (Fejzulai, 2019)

4.2.1.4. ZK5-19-26 No'lu Mekânlar (Oda)

Yapının kuzey ve batı cephesine bakan üç köşesinde bulunan ZK5, 19 ve 26 no'lu mekânlara, revak bölümüne açılan kapılar ile giriş çıkışı sağlanmaktadır. Revak

bölümüne açılan hol ile odaya geçiş sağlanır. Kare planına yakın olan oda, 3.89 m x 3.71 m ölçülerinde olup, 13.45 m²'lik alana sahiptir. Odaların içinde birer adet ocak ve eşyaları bırakmak için nişler bulunmaktadır.

4.2.1.5. ZK12 No'lu Mekân (Oda)

ZK12 no'lu mekânına ZK32 ve ZK33 no'lu mekânların (revak) kesiştiği köşede açılan kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Mekân ile kapı arasında bulunan hol ile geçiş yapılarak, kare plana yakın olan oda 3.50 m x 3.50 m ölçülerinde olup 13.30 m²'lik bir alana sahiptir. Mekânın içinde ocak ve nişler yer almaktadır.

4.2.1.6. ZK3-4-6-7-8-9-10-11-13-14-15-16-17-18-20-21-22-23-24-25-27-28-29-30 No'lu Mekânlar (Oda)

ZK31-34 no'lu (revak) mekânı, mekânlar asarında bağlantı noktası görevini görmektedir. Kare planına yakın olan odalar 3.50 m x 3.50 m ölçülerinde olup 13.30 m²'lik alana sahiptir. Odaların içinde dış cepheye bakan ocaklar mevcut olup ayrıca eşyaları bırakmak için nişler de yer almaktadır. Odaların içinden avluya bakan cephe kısmında pencereler açılmıştır (Şekil 4.10, 4.11, 4.12, 4.13).

Şekil 4.10. ZK31 no'lu mekânın giriş kapısı (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.11. ZK31 no'lu mekânın içindeki ocak (Fejzulai, 2019).

Şekil 4.12. ZK31 no'lu mekânın dışa açılan pencere (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.13. ZK31 no'lu mekânın içinde bulunan nişler (Fejzulai, 2019)

4.2.1.7. ZK35 No'lu Mekân (Ahır Giriş Eyvanı)

ZK35 no'lu mekâna hanın avlu bölümünden ZK33 no'lu mekânından (revak) açılan iki kanatlı kapı ile geçişi sağlanmaktadır. Revak dikdörtgen şeklinde uzanıp, 3.05 m x 5.91 m ölçülerinde olup 18 m²'lik bir alana sahiptir. Mekânın kemerli kapısından ahır bölümüne geçişi yapılmaktadır. Geçiş eyvanının sağ ve solunda iki adet, zeminden 0.74 m yüksekliğinde, 3.50 m eninde, 0.63 m derinliğinde ve 1.70 m yüksekliğinde kemerli nişler yer almaktadır. Ahır bölümüne batı cephesinden yola açılan ve ZK35 no'lu mekânda yer alan kapı ile giriş yapılmaktadır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14. Handan ahır bölümüne açılan bölüm (Fejzulai, 2019)

4.2.1.8. ZK44 No'lu Mekân (Revak)

ZK44 no'lu mekâna ahır avlusunun doğu kısmında yer alan dört adet kemer ile geçiş sağlanmaktadır. Revak bölümün dört adet taş ayakları ile tonoz üst örtüsü kısmen mevcuttur (Şekil 4.15).

Şekil 4.15. Ahır bölümündeki revak kalıntıları (Fejzulai, 2019)

4.2.1.9. ZK36 No'lu Mekân (Oda)

ZK36 no'lu mekânına ZK44 no'lu mekânından geçilmektedir. Mekân enine dikdörtgen plana sahip olup 2.06 m x 4.63 m ölçülerinde, 7.60 m²'lik bir alana sahiptir. Mekânın revak bölümüne açılan iki adet kapısı ve bir adet penceresi bulunmaktadır. Mekânın sol kısmında ki kapısı, içindeki bölücü duvarları ve önündeki merdivenler sonradan eklenmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. Ahır bölümünde bulunan ıslak hacimler (Fejzulai, 2019)

4.2.1.10. ZK37 No'lu Mekân (Oda)

ZK37 no'lu mekânına ZK44 no'lu mekândan (revak) ulaşılmaktadır. Mekân dikdörtgen şeklinde olup 1.73 m x 4.59 m ölçülerindedir ve 8 m²'lik bir alana sahiptir.

Mekâna 1.00 m x 1.30 m ölçülerine sahip olan bir boşluktan geçiş sağlanmaktadır (Şekil 4.17, 4.18)

Şekil 4.17. ZK37 no'lu mekânın geçiş boşluğu (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.18. ZK37 no'lu mekânın içinden çıkış boşluğu (Fejzulai, 2019)

4.2.1.11. ZK38-39-40 No'lu Mekân (Oda)

ZK38-40 no'lu mekânların ZK44 no'lu mekana (revak) açılan kapı ve pencereleri bulunmaktadır. Mekânlar kareye yakın olup giriş bölümünün eni 3.60 m, ocak kısmının

eni 4.02 m ve boyu 4.53 m'dir. Mekânların içinde yer alan ocak bölümleri yıkılmış olup ocak izleri gözlenmektedir. ZK40 no'lu mekânın içinde ZK41 no'lu mekâna açılan pencere izleri tespit edilmiştir (Şekil 4.19, 4.20).

Şekil 4.19. ZK38 no'lu mekanın kapı ve pencere boşlukları (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.20. ZK38 no'lu mekânın iç bölümü (Fejzulai, 2019)

4.2.1.12. ZK41 No'lu Mekân (Ahırı Bölümü)

ZK41 mekânına ahır avlusundan ulaşılmaktadır. Mekân parsel sınırına paralel olarak tasarlanmıştır. ZK41 no'lu mekânların ahır avlusuna bakan pencereleri mevcuttur. Mekân tek katlı olup tonozla örtülüdür. ZK41 no'lu mekân L şekli plan tipine sahiptir. 1955 yılında müze olarak kullanıldığı dönemde, mekânın doğu bölümüne duvar örülerek kapatılmıştır. ZK41 mekânının içinden güney cephesinde yer alan platformun üzerinde ocaklar yer almaktadır (Şekil 4.21,4.22, 4.23, 4.24, 4.25).

Şekil 4.21. ZK41 no'lu Ana giriş kapısı (Fejzulai, 2019).

Şekil 4.22. ZK41 no'lu mekânın doğu cephesindeki giriş kapısı (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.23. a),b) ZK41 no'lu mekânın mevcuttaki durumu (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.24. ZK41 no'lu mekânındaki muhdes duvar (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.25. ZK41 no'lu mekânın iç görüntüsü (Fejzulai, 2019)

4.2.1.13. ZK43 No'lu Mekân (Sokağa Açılan Bölüm)

Yapının ikinci girişi Atanas Babata sokağında bulunan giriş kapısından ilk ulaşılan mekan ZK43 no'lu mekan olup, ahır avlusuna açılmaktadır. Mekân boyuna dikdörtgen planına sahip olup 1.076 m x 2.15 m ölçülerinde ve 22.53 m²'lik bir alana sahiptir (Şekil 4.26).

Şekil 4.26. Ahır bölümünden yola çıkan geçit (Fejzulai, 2019)

4.2.2. Birinci Kat Planı

Hanın birinci katında toplam otuz iki oda bulunmaktadır. Birinci kata zemin katın güney kanadında iki adet ve kuzey kanadında da bir adet olmak üzere merdivenlerle çıkılmaktadır. Merdivenler yapının avlusunu çevreleyen revak bölümüne bağlanmaktadır. Birinci katın mekân dağılımları revaklar ile yapılmaktadır. Zemin katın ana giriş ve ahır avlu girişinin bulunduğu geçiş eyvanları yerine birinci katta mekânlar yer almıştır. Ana girişin üst bölümünde iki bölümden oluşan gözlem kulesi bulunmaktadır. Mekânlardan revak bölümlerine açılan kapı ve pencereler mevcuttur. Zemin katın sağır cephesinin aksine üst katın bütün mekânlarında dışarıya açılan pencereler yer almaktadır (Şekil 4.27).

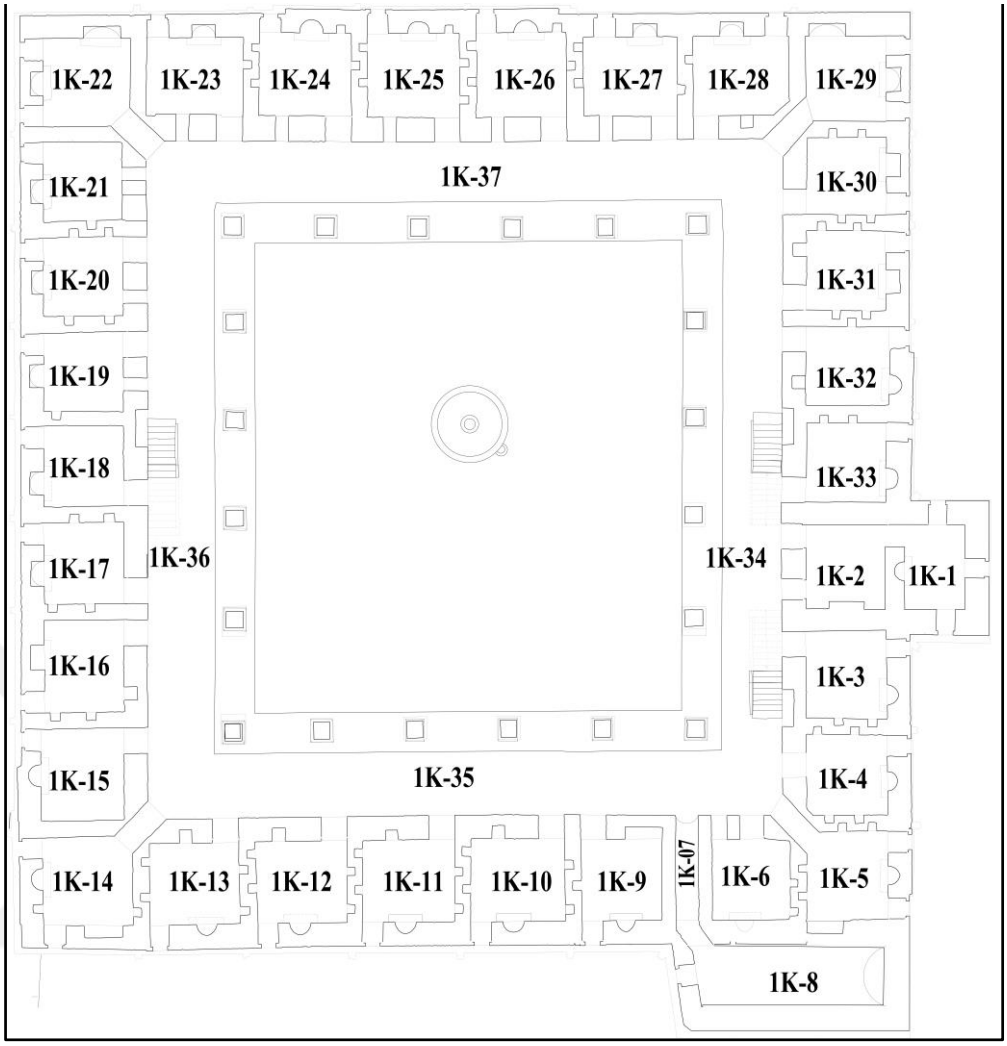

Şekil 4.27. Kurşunu Han birinci kat planı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi yeniden düzenlenmiştir)

Kuzey kanadında ise IK-14-15-16-17-18-19-20-21-22 no'lu mekânlar yer alır. Mekânların tamamı revak bölümüne açılmaktadır. Kuzey cephesi ahır bölümüne bakmaktadır.

Güney kanadında ise IK1-2-3-4-5-29-30-31-32-33 no'lu mekânlar ve iki adet merdiven bulunmaktadır. Orta aksında bulunan gözlem mekânları U şeklinde dışarıya çıkartılıp üç taraftan dışarıya açılan pencereleri mevcuttur.

Doğu kanadında ise 1K6-7-8-9-10-11-12-13 no'lu mekânlar yer almaktadır. Mekânların tamamı revak bölümüne açılmaktadır. 1K6 ve 1K9 mekânların arasında bulunan rampa ile zemin kat kotuna ulaşım sağlanmaktadır. Mekânların dışa açılan pencereleri mevcuttur.

Batı kanadında da IK23-24-25-26-27-28 no'lu mekânlar bulunmaktadır. Mekânların giriş çıkışları revak bölümünden sağlanmaktadır. Batı cephesi Atanas Babata sokağına bakmaktadır.

4.2.2.1. 1K34-35-36-37 No'lu Mekân (Revak)

ZK31 no'lu mekânından iki adet merdiven ile 1K34 no'lu mekâna ulaşım sağlanmaktadır. Revak enine 3.20 m genişliğindedir. Revak bölümü beş adet kemer ile avluya açılmaktadır (Şekil 4.28).

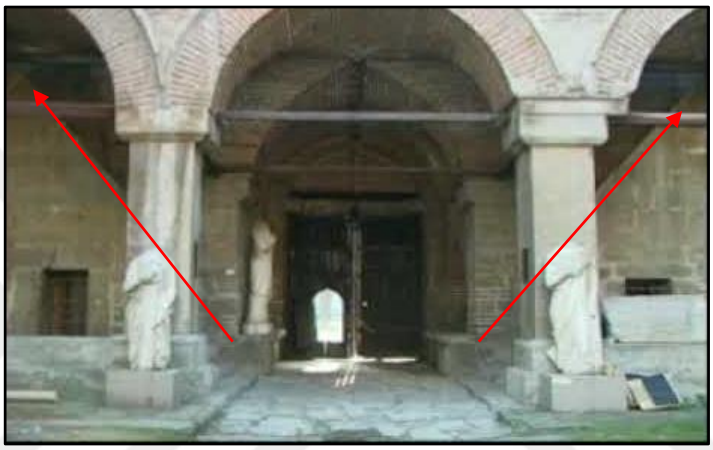

Şekil 4.28. Normal kata çıkan iki kollu merdiven ve revak (Fejzulai, 2019)

4.2.2.2. 1K1-2 No'lu Mekân (Gözlem Odası)

1K1-2 no'lu mekânına revaktan 1.10 m x 2.23 m boyutundaki kapı boşluğundan geçilerek ulaşılmaktadır. Mekân 3.70-3.92-3.69 m ölçülerine sahip olup ve 4.35 m yüksekliğindedir. Mekânın revak bölümüne bakan 0.70 m x 1.23 m boyutlarından bir penceresi vardır. Giriş aksının sağ tarafına ocak ve aksın karışışında 1K2 mekânına 1.00 m genişliğinde geçiş bulunmaktadır. 1K2 mekânından meydana bakan cephesinde güney, doğu ve batı bölümünde 0.70 m x 1.20 m ölçüsünde birer adet pencere boşluğu yer almaktadır. Zemin kaplaması ahşap parke olarak değiştirilmiştir. Duvarlar iki sıra tuğla iki sıra taş ile örülü olup, derz araları aşınmış, sonradan yapılan sıvalar ve tonoz tuğlalar kısmen dökülmüştür.

4.2.2.3. 1K5-14-22-29 No'lu Mekânlar (Oda)

1K5 no'lu mekâna revaktan 1.10 m x 2.23 m boyotundaki kapı boşluğundan ve 2.00 m uzunluğunda, 1.10 m genişliğindeki hol ile geçilerek ulaşılmaktadır. Mekân 3.21-3.78-3.81-4.18 m ölçülerine sahip olup, 4.35 m yüksekliğindedir. Mekânın meydana bakan kuzey duvarında, 0.70 m x 1.23 m boyutlarında iki adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Mekânın kuzey duvarında bir adet ocak, güney ve batı duvarında ikişer adet niş mevcuttur. Duvarlar almaşık tekniği ile iki sıra tuğla iki sıra taş olup, üstü tuğla tonoz ile örtülüdür. Zemin döşemesi özgünde altıgen tuğla olmakla birlikte ahşap lamine parke olarak değiştirilmiştir. Duvarlarında derz aralıkları kısmen alçı sıva ile kapatılmış, taşlarda da çatlaklar görülmektedir. Tonoz tuğlalarında yer yer kireçlenme ve malzeme kaybı olduğu tespit edilmiştir.

4.2.2.4. 1K7-8 No'lu Mekân (Koridor ve Oda)

1K7 no'lu mekâna (koridor) 1K35 no'lu mekâna (revak) 1.04 m genişliğinde, 1.60 m yüksekliğinde, 5.38 m uzunluğunda ve % 22 eğimli olan bölümden geçilerek ulaşılmaktadır. Mekân enine dikdörtgen şeklinde uzanan plan tipine sahip olup 2.66-7.94-2.69-8.44 m ölçülerinde ve 4.35 m yüksekliğindedir. Mekânın güney duvarında Şengül Hamam tarafına bakan 0.71 m x 1.24 m boyutlarında bir adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Duvarlarda yer yer çatlaklar mevcut olup işlev değişikliğine bağlı olarak duvara asılan panolar nedeni ile çatlak oluşumlarının artığı gözlenmektedir (Şekil 4.29, 4.30).

Şekil 4.29. 1K7 no'lu koridor (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.30. 1K8 no'lu mekân (Fejzulai, 2019)

4.2.2.5. 1K4-9-10-11-12-13-15-16-17-18-27-28-30-31-32-33 No'lu Mekânlar (Oda)

Hanın dört tarafını çevreleyen 1K34-37 no'lu (revak) bölümünden mekânlara 1.10 m x 2.24 m boyutundaki kapı boşluğundan geçilerek ulaşılmaktadır. Mekânlar yaklaşık olarak 4.31-3.79-4.32-3.84 m ölçülerinde 4.00 m yüksekliğindedir. Mekânların dış cephesine açılan 0.70 m x 1.23 m boyutlarında birer adet pencereler bulunmaktadır. Mekânların üç tarafında nişler bulunup, dış cepheye bakan duvarında ocak vardır. Duvarları almaşık tekniği ile iki sıra tuğla iki sıra taş ile örülüdür. Han dönem içinde birçok işlev değişikliğine uğradığı için zemin malzemesinin ahşap lamine parke

malzemesi ile değiştirildiği, kapıların yenilendiği ve duvarlarda meydana gelen bozulmalara (çatlak, derz boşalması) alçı sıva ile müdahale edildiği gözlemlenmektedir (Şekil 4.31, 4.32).

Şekil 4.31. 1K4 no'lu mekânın girişi ve revak bölümüne açılan penceresi (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.32. 1K4 no'lu mekânın içindeki ocak bölümü, niş ve dışa açılan pencere boşluğu (Fejzulai, 2019)

4.2.2.6. 1K-6-19-20-21-23-24-25-26 No'lu Mekânlar (Oda)

Mekânlara, revak bölümünden 1.10 m x 2.24 m ölçüsündeki kapı boşluğundan geçilerek ulaşılmaktadır. Mekânlar yaklaşık 3.74-3.73-3.65-3.74 m boyutlarında ve 4.30 m yüksekliğindedir. Mekânların revak bölümüne açılan birer adet 0.63 m x 1.20 m ve dış cepheye açılan 0.70 m x 1.23 m boyutlarında pencereleri bulunmaktadır. Mekânların giriş aksının tam karşısında dış cepheye bakan duvarlarında ocaklar yer almakta ve giriş aksının sağ ve sol kısımlarında nişler bulunmaktadır. Duvar almaşık tekniği olarak iki sıra tuğla ve iki sıra taş ile örülmüştür. Hanın işlev değişikliğinden dolayı zemin döşemesi

değiştirildiği, duvar ve tavan bölümünde oluşan çatlaklar, kireçlenmeler ve bozulmaların alçı sıva ile onarıldığı gözlemlenmektedir.

4.3. Strüktürel Özellikler

4.3.1. Duvarlar

Han kâgir tekniği ile inşa edilmiş, duvar kalınlıkları 0.70 m – 1.20 m aralığında değişiklik göstermektedir. Mekân aralarındaki bölücü duvarlarında 0.70 m – 0.75 m arasında değişerek dış duvarlara göre genişliği küçülmüştür. Duvarların revak bölümüne bakan yüzeyleri ise 1.10 m – 1.20 m kalınlığındadır. Yapının cephe duvarları yer yer iki sıra düzgün kesme taş ve iki sıra tuğla, müdahale görmüş kısımları ise kaba taş ve tuğla ile örülmüştür. Revak bölümünde yer alan sütunlar devşirmedir. Kare ayak 0.90 m - 1.00 m ölçülerinde olup ve üstüne oturan sütun kare biçimde 0.70 m – 0.80 m boyutunda, bazalt taşından yapılmıştır.

4.3.2. Kemerler

Handa büyük açıklıklılarda yarım daire kemerler kullanılmıştır. Ana girişin ve ahır bölümünde bulunan ve geçişi sağlayan kapılar, taş yarım daire kemerlerle yapılmıştır. Niş ve ocak boşlukları ise tuğla basık kemerleri ile sağlanmıştır.

4.3.3. Döşemeler

Yapının giriş bölümünde revak, avlu ve ahır geçişlerinde kullanılan döşeme doğal taş kaplamadır. Bu bölümdeki taşlarda malzeme kaybı, çatlak ve yosunlaşma gözlenmektedir. Orijinal döşemesinin altıgen tuğla ile örülü olduğu, 1970 yılındaki işlev değişikliği yüzünden, altıgen tuğla üstü ahşap lamine parke malzemesi ile değiştirilmiştir.

4.3.4. Çatı

Yapının mekânlarında aynalı tonoz, revak bölümü ise tek yöne eğimli çatı ile örtülüdür. Han özgünde kurşun kaplıdır. Fakat 1914-1918 yılları arasında kurşun kaplamaları sökülmüş, 1954 yılı onarımda da alaturka kiremit ile kaplanmıştır (Şekil 4.33).

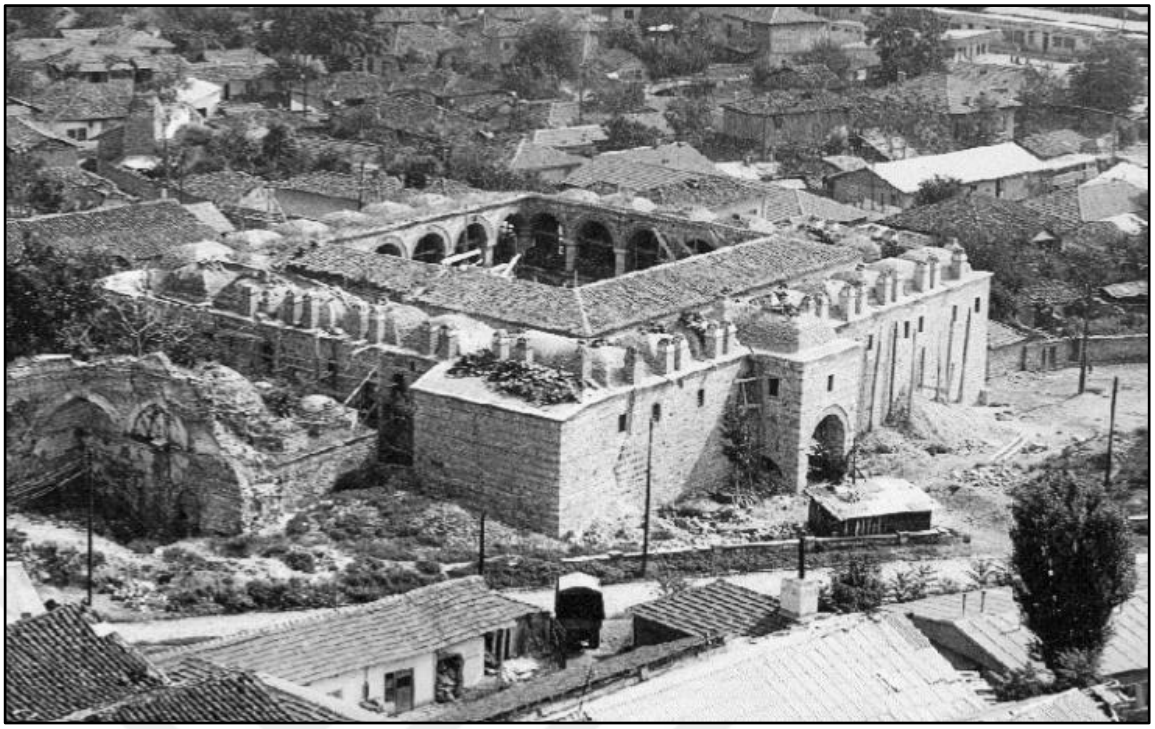

Şekil 4.33. 1954 yılında Kurşunlu Han'ının çatısı alaturka kiremit dizimi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

4.4. Yapıdaki Hasar Tespiti ve Bozulmalar

Üsküp hanlarının bozulma süreçlerinde şehirde yaşanan kuşatmalar, ticaret yollarının değişmesi, askeri sistemdeki değişimler sonrasında yapıların bir kısmının askerler tarafından kullanılması, kentteki yangınlar ve toplumsal olayların etkileri görülmektedir. 16. yüzyılın parlak ticaret hayatıyla beraber inşa edilen hanların büyük bir kısmı zamanla konaklama işlevini yitirmiş, bir dönem ticari bir dönem ise hapishane olarak kullanılmıştır. 16. ve 17. yüzyıl süresince devam eden savaşlar, kuşatmalar ve toplumsal olaylar nedeniyle şehirdeki yapıların büyük bir çoğunluğu günümüze ulaşamamıştır. Sonraki yüzyıllarda yapılara ciddi müdahalelerde bulunulmuş; onarımı yapılmayan yapılar yıkılmış ve yerine çok katlı binalar inşa edilmiştir. Yönetimin bu konudaki müdahaleleri, yapılan ekler ve tahrip olmuş yapılara eklenen katlar bu tahribatların büyümesine sebep olmuştur.

Kurşunlu Han'ın inşa edildiği 16. yüzyılda, 1555 yılında Üsküp depremi ve 1689 yılında Avusturya saldırısı gerçekleşmiş, bu olayların etkisiyle Han hasar görmüştür. Kurşunlu Han'ın en büyük hasara uğradığı dönem olan 19. yüzyılda ise Han, vilayet

hapishanesi olarak kullanılmıştır. İşlev değişikliğinden dolayı yapılan müdahaleler ve onarımlar sonucu hasar görmüş yapı, 1908 yılındaki Üsküp Çarşısı yangınından da olumsuz etkilenmiştir. Kaynaklara göre yapının müze olarak kullanıldığı dönemde de büyük oranda hasar görmüş olduğunu bilinmektedir (Kaleşi, 1971). 1954 yılında geçirdiği onarımdan sonra çatının söküldüğü ve işlev değişikliği nedeni ile müdahalelere uğradığı tespit edilmiştir. 1963 depremi, Han'da yer yer çatlamalara ve çökmelere neden olup, taşıyıcı sisteminde büyük hasar meydana getirmiştir.

Yapıda ciddi strüktürel problemler ve bozulmalar olmasına rağmen, inşa edildiği tarihten bu güne kadar kapsamlı bir onarıma gidilmemiştir. Örneğin; üst örtünün hasara uğraması ve onarılmadan bırakılması, yapını üst kat tavanı ve taşıyıcı sistemini ciddi derecede etkilemiş, döşeme ve taşıyıcı sistemde onarım amaçlı kullanılan taşlar ve mekân tavanlarında kullanılan tuğlalar bozularak süreci hızlandırmıştır. Cephede, düşey sisteminde oluşan deformasyon, can ve mal güvenliği açısından ciddi tehlikelere neden olmuştur. Yapıdaki bozulmaların farklı bir nedeni ise yapının terk edilmesi ve yapıya yapılmış olan kontrolsüz giriş çıkışlardır. Yapının mekânsal bütünlüğünü ele alarak, yapıda meydana gelen bozulmalar ve hasar tespiti Çizelge 4'de incelenmiştir.

Çizelge 4. Kurşunlu Han'ın hasar tespiti ve bozulmalar

KURŞUNLU HAN'IN HASAR TESPİTİ VE BOZULMALAR										
	Strüktürel Problem	Eleman Kaybı	Malzeme Kaybı	Yüzey Kirliliği	Çürüme	Korozyon	Derz Boşalması	Rutubet	Yosunlaşma	Bitki Oluşumu
Han Zemin Kat Planı										
ZK1 - GİRİŞ BALDEKENİ										
ZK2 - ANA GİRİŞ EYVANI										
ZK3 - HÜCRE										
ZK4 - HÜCRE										
ZK5 - HÜCRE										
ZK6 - HÜCRE										
ZK7 - HÜCRE										
ZK8 - HÜCRE										
ZK9 - HÜCRE										
ZK10 - HÜCRE										
ZK11 - HÜCRE										
ZK12 - HÜCRE										
ZK13 - HÜCRE										
ZK14 - HÜCRE										
ZK15 - HÜCRE										
ZK16 - HÜCRE										
ZK17 - HÜCRE										
ZK18 - HÜCRE										
ZK19 - HÜCRE										
ZK20 - HÜCRE										
ZK21 - HÜCRE										
ZK22 - HÜCRE										
ZK23 - HÜCRE										
ZK24 - HÜCRE										
ZK25 - HÜCRE										
ZK26 - HÜCRE										
ZK27 - HÜCRE										
ZK28 - HÜCRE										
ZK29 - HÜCRE										
ZK30 - HÜCRE										
ZK31;34 - REVAK										
Ahır Zemin Kat Planı										
ZK35 - AHIR AVLU EYVAN										
ZK36 - WC										
ZK37 - ODA										
ZK38 - ODA										
ZK39 - ODA										
ZK40 - ODA										
ZK41 - AHIR										
ZK42 - AHIR AVLUSU GİRİŞ										
ZK43 - AHIR AVLUSU GİRİŞ										
Han 1. Kat Planı										
1K01 - HÜCRE										
1K01 - HÜCRE										
1K03 - HÜCRE										
1K04 - HÜCRE										
1K05 - HÜCRE										
1K06 - HÜCRE										
1K07 - KORİDOR										
1K08 - HÜCRE										
1K09 - HÜCRE										
1K10 - HÜCRE										
1K11 - HÜCRE										
1K12 - HÜCRE										
1K13 - HÜCRE										
1K14 - HÜCRE										
1K15 - HÜCRE										
1K16 - HÜCRE										
1K17 - HÜCRE										
1K18 - HÜCRE										
1K19 - HÜCRE										
1K20 - HÜCRE										
1K21 - HÜCRE										
1K22 - HÜCRE										
1K23 - HÜCRE										
1K24 - HÜCRE										
1K25 - HÜCRE										
1K26 - HÜCRE										
1K27 - HÜCRE										
1K28 - HÜCRE										
1K29 - HÜCRE										
1K30 - HÜCRE										
1K31 - HÜCRE										
1K32 - HÜCRE										
1K33 - HÜCRE										
1K34;37 - REVAK										
KUZEY CEPHESİ										
GÜNEY CEPHESİ										
DOĞU CEPHESİ										
BATI CEPHESİ										
ÇATI										

4.5. Restitüsyon

Kurşunlu Han'ın yapım tarihi Müslihuddin Abdülgani vakfiyesinden yola çıkılarak, 16. yüzyılı ortalarında tarihlendirilmektedir (Desa, 1979). İnşa edildiği süreden günümüze kadar birçok kez işlev değiştirmiş olan yapı, 1970 yılında geçirdiği onarım ile günümüze kadar ulaşmıştır (Desa, 1979). Yapılmış olan restitüsyon çalışmasında öncelikle yapının geçmiş dönemlerine ilişkin elde edilen belgeler, seyahatnameler ve vakıfnameler incelenmiştir. Yapının özgün detayları kaybolduğu gibi planında da büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Restitüsyon çalışmasında yapı bütün olarak değerlendirilip, vaziyet planı ölçeğinde bütünden parçaya gidilerek var olan yapı kurgusu anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, yapı sınırları içerisinde, yapı ile ilgili dönemsel analizlerine yönelik sorunlar dikkate alınmıştır. Tespit edilen sorunlar ile birlikte, yapının tanık olduğu dönemlere ait bilgi ve veriler doğrultusunda restitüsyon öneri projesi hazırlanmıştır.

4.5.1. Restitüsyona Yönelik Kaynaklar

Parsel çerçevesi içinde yapılmış olan çalışmalarda, sadece hamam izlerinin görüldüğü, işlev değişikliğinden dolayı plan şemasında bir takım izlerin var olduğu ve süreç boyunca müdahale ve onarımlar ile değişim gösterdiği gözlenmektedir. Saha sırasında yapılan çalışma ve gözlemler sonucu var olan izler, restitüsyon projesinde değerlendirilmiştir.

Başta Evliya Çelebi'nin seyahatnameleri olmak üzere yapıya ait en eski bilgileri kapsayan seyahatnameler ve gezginler, eserlerinde Kurşunlu Han'a yer vermişlerdir. Jurişiç Han ile ilgili ,"Üsküp şehrinde büyük bir eski bina bulunmaktadır. Üstelik güzel ve dayanıklıdır. '' demiştir (Keleşi, 1971).

Yapının inşa edildiği dönemde Duşan sırp askerlerine kışla görevi görmesi için kralın emri ile yapıldığı bilinmektedir. Birçok araştırmacı ve Jovan Haccı Vasiliyeviç de aynı fikirde olup, Kurşunlu Han'ı Sırp kralı Duşa'nın yaptırmış olduğunu belirtmektedir (Vasailijeviç, 1980).

Müslihuddin Abdülgani vakfiyesinde, Kurşunlu Han'ın tarihi ve fiziksel durumunu anlatan bilgiler mevcuttur. Kurşunlu Han'ı yaptıran kişinin Müezzin Hoca adıyla tanındığı bilinmektedir. Kurşunlu Han'ın diğer Osmanlı hanları ile benzerliği, planlamada mallarının konulmasına yönelik hizmet bölümü, yardımcı bölümleri ve ahır bölümüne yer verilmiş olmasıdır (Kumbaracı, 1998).

Kurşunlu Han 1976 yılında Makedonya Arkeolojik Müzesi'nin bir parçası olarak kullanılmış, günümüzde de Osmanlı ve müslümanların yaptırmış olduğu tarihi yapıların kalıntıları korunup sergilenmektedir (Kumbaracı, 1998).

4.5.2. Restitüsyon Sorunlarının Belirlenmesi

Tez konusu olan yapının, mekânsal ve yapı elemanları olmak üzere geçirdiği değişim aşamaları yapılan rölöve çalışmaları ile tespit edilmiştir. Aynı zamanda tespit edilmiş olan sorunlar ele alınarak yapılmış olan analizler aşağıda belirtilmiştir.

4.5.3. Yapının Dönem Analizi

Yapının dönem analiz çalışması sonucunda, geçirmiş olduğu evreler göz önüne alınarak,

- I. Dönem – 16. yüzyıl ikinci çeyreği – 17. yüzyıl sonu
- II. Dönem – 18. yüzyıl – 1963 Depremi
- III. Dönem – 1963 - Günümüz

Yapının dönem analizi üç dönemde ele alınarak incelenmiştir. Dönem analizi çalışması sırasında öncelikle yapıda var olan izler değerlendirilirken, malzeme değişiklikleri, malzeme cinsleri, malzeme boyutları, taşıyıcı sisteminde oluşan hasarlar, yapı elemanlarının formu, yapının çeşitli dönemlerine ait fotoğraflar ve resmi kurul arşivlerinde bulunan yapı planları ve belgeler sonucunda karşılaştırılmıştır (EK-4/ Şekil 1- 8).

I. Dönem

Muslihuddin Abdülgani Üsküp'te Dükkancı Camii'ni inşa ettirmiş ve bu camii için bir han, bir hamam, iki ev, yirmi altı dükkan, bir depo ve hanın giriş meydanına bağlı dükkanlar vakfetmiştir. Günümüzde Kurşunlu Han'a bağlı olan Şengül Hamamı yıkıntı

halde günümüze gelmiştir. I. Dönemde, yapı klasik Osmanlı han tipine uygun olarak iki bölümden oluşup, birinci bölüm iki katlı han, ikinci bölüm ise ahırdır. Tuğla ve kesme taştan oluşan duvar kalınlığı da zemin kat ve birinci katta farklılaşmaktadır. Yapı özgün halinde zemin katta avlu etrafında revak ve odalar, kuzey kanadında ise ahır bölümü yer almaktadır. Han ile ilgili elde edilen bilgilere göre yapı birinci dönemde inşa edilmiş, aynı dönemde deprem ve saldırı geçirmiştir. Bu dönemde yapı büyük çapta hasar görmüş, fakat herhangi bir onarım geçirmemiştir (Kumbaracı, 1998:163), (EK-1/ Şekil 1- 1:4).

Çizelge 5. I. Dönem restitüsyon çalışması

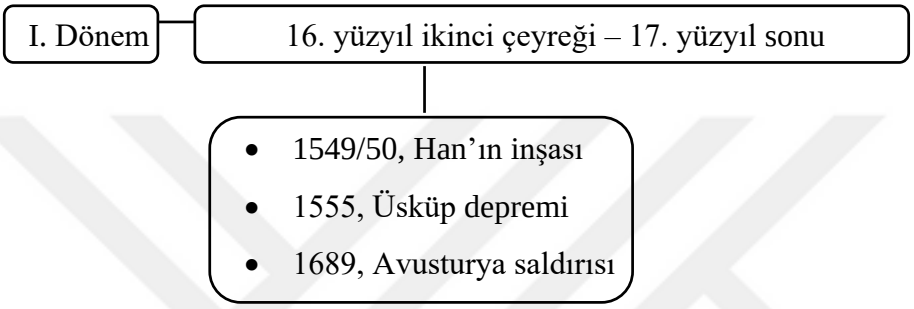

II. Dönem

Yapının ikinci dönemde, 18. yüzyılda, büyük bir onarım geçirmiş olduğu tahmin edilmektedir. Makedonya'da o dönem var olan savaş ve isyanlar nedeniyle, yapı bütünlüğü zarara uğrayarak, Üsküp şehrini ele geçiren krallıkların ihtiyaçlarına göre işlev değişikliklerine maruz kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nda, han kubbelerinin üstünde bulunan kurşun levhaların bir bölümü Bulgar askerleri tarafından çıkarılıp çalınmıştır. İşlev değişikliğinde, 1888-1905 yılları arasında Makedon isyancıların hapishanesi olarak kullanılmıştır. 1908 yılında Üsküp Şehri'ndeki Makedon halkın isyanı sonucu çıkan yangınlarda han, ciddi hasar görmüştür. 1914, 1929 ve 1948 yıllarında toplamda üç defa yapılan imar planı çalışmaları sonucu Üsküp Çarşısı ve çarşı içerisinde bulunan Kurşunlu Han çok fazla müdahaleye maruz kalmıştır. Han 1954 yılında büyük bir onarım geçirmiş, müze işlevine uygun bir şekilde 1955 yılında taş eser sergisi olarak kullanıma açılmıştır (J.H.Vasailijeviç, 129-132), (Şekil 4.44, 4.45, 4.46, 4.47), (EK-1/ Şekil 1- 1:4).

Çizelge 6. II. Dönem restitüsyon çalışması

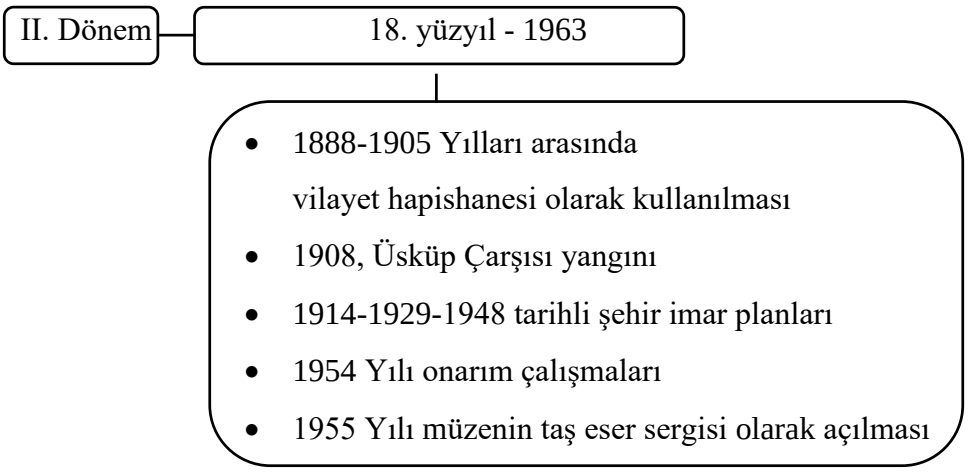

III. Dönem

Kurşunlu Han'ın günümüze kadar gördüğü en büyük hasarların ve müdahalenin olduğu dönem olarak tahmin edilmektedir. 1963 yılında Üsküp depremine kadar ilk gün ki gibi ayakta kalan yapı, depremden sonra güney ve doğu bölgesinde bulunan mekânlarda çatıdan zemine kadar çöküntülerin olduğu, mekânların içindeki ocak ve nişlerin tamamen çöktüğü aynı zamanda strüktürel açıdan büyük hasarların meydana geldiği bir dönemdir (Şekil 4.34, 4.35, 4.36, 4.37, 4.38, 4.39, 4.40), (EK-2/ Şekil 2- 1:18).

Çizelge 7. III. Dönem restitüsyon çalışması

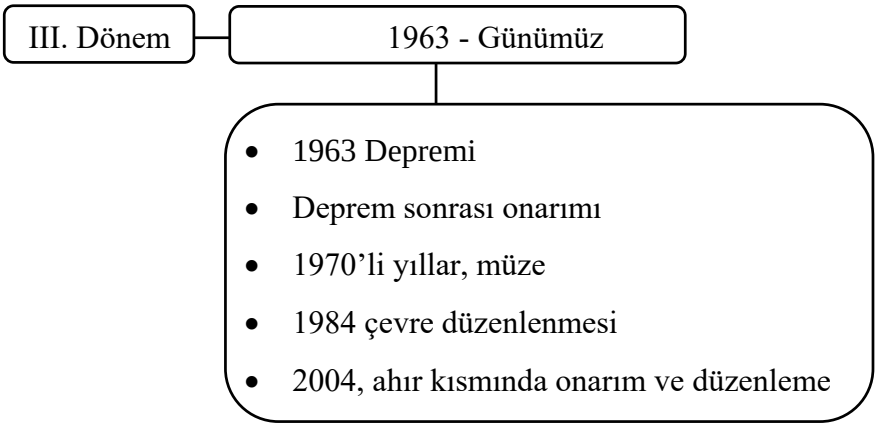

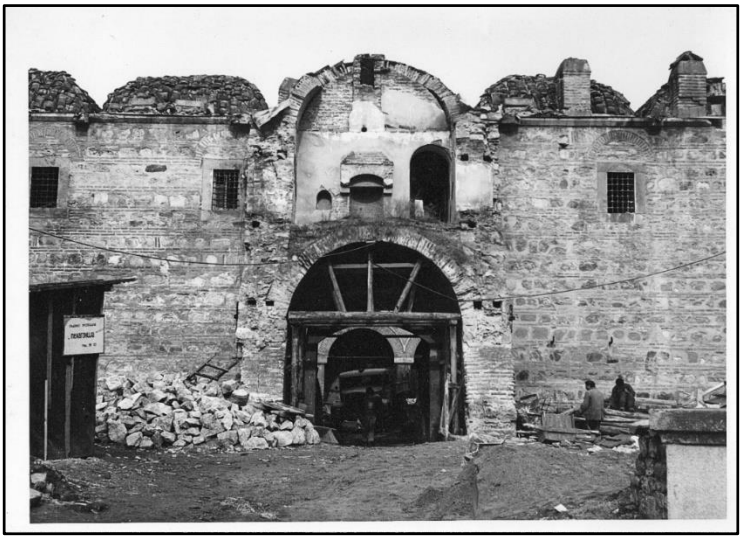

Şekil 4.34. Kurşunlu Hanı 1963 depreminde ana giriş bölümü (Fejzulai, 2019)

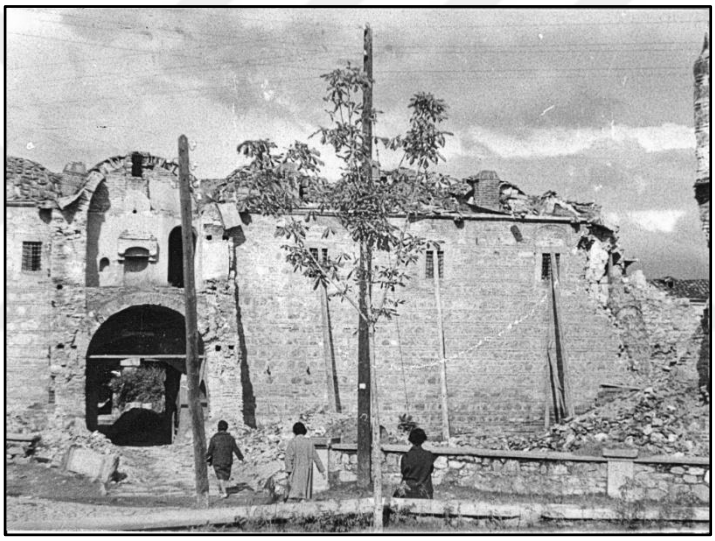

Şekil 4.35. 1963 Depreminde Ana girişin sağ kısmının çökmesi (Fejzulai, 2019)

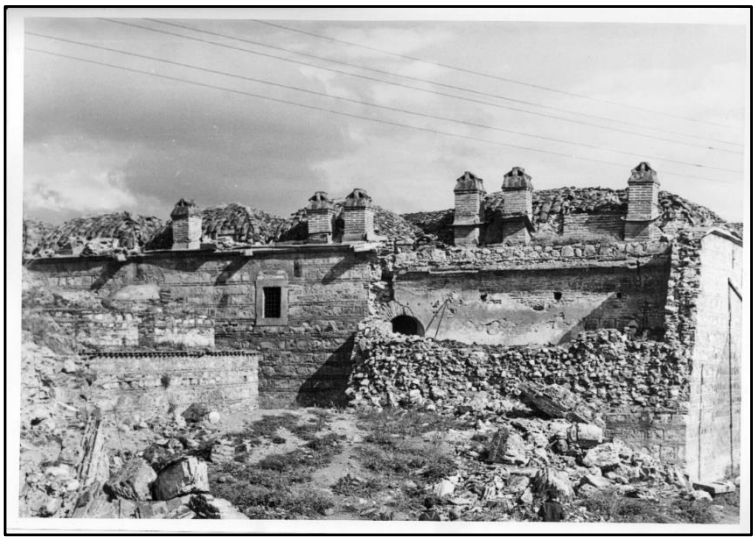

Şekil 4.36. Şengül Hamamı'na bakan bölümü (Fejzulai, 2019)

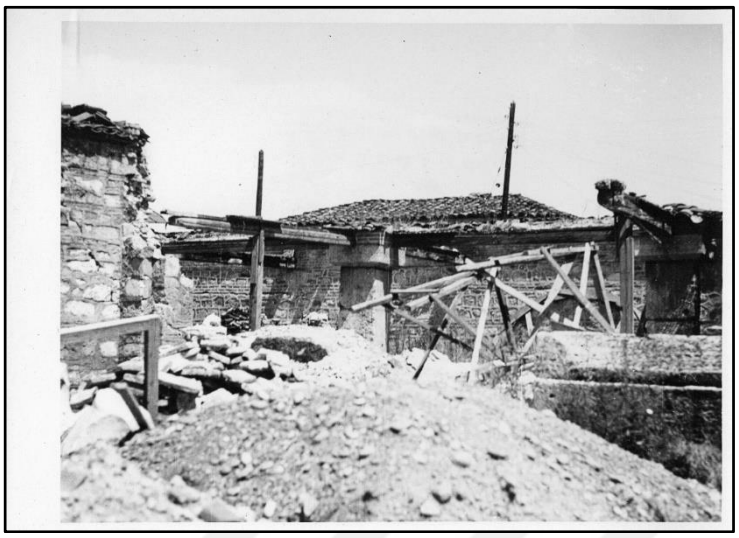

Şekil 4.37. Ahır bölümündeki çatının çökmesi (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.38. Güney ve Doğu aksındaki alanın çökmesi (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.39. Ana giriş bölümünün onarım çalışmaları (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.40. Çöken mekânların onarımı (Fejzulai, 2019)

1963 yılı Üsküp depreminden sonra Kurşunlu Han'a, Makedonya Kültür Bakanlığı tarafından büyük bir onarım yapılmıştır. Strüktürel anlamda büyük hasara uğramış olan yapı için, o dönemde proje sorumlusu olan Mcodrag Velkove ve asistanı Predrag Gavrilovik tarafından 23 Haziran 1965 yılında deprem sonrası sismik güçlendirme projesi hazırlanmış ve bu doğrultuda onarımlar gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.41, 4.42, 4.43), (EK-5/ Şekil 3- 1:15).

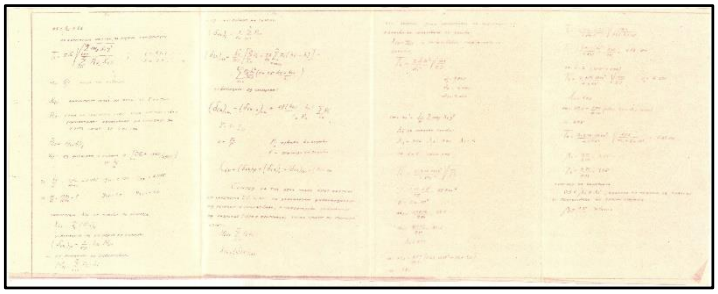

Şekil 4.41. Sismik analiz hesap tutanağı (Fejzulai, 2019)

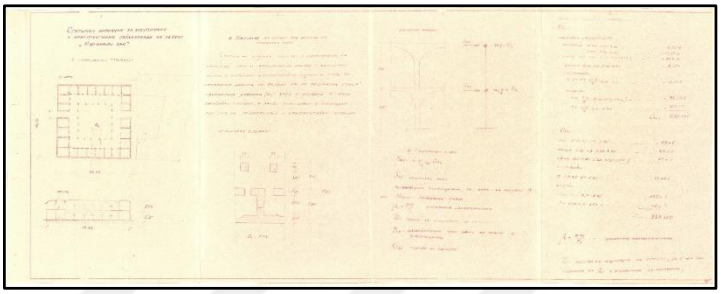

Şekil 4.42. Sismik analiz hesap tutanağı ve detay çizimleri (Fejzulai, 2019)

Şekil 4.43. Sismik analiz hesap tutanağı (Fejzulai, 2019)

Onarımdan sonra 1970'li yıllarda müze olarak faaliyet göstermeye başlayan yapı için, 1984 yılında giriş bölümünün bulunduğu alana meydan ve çevre düzenlemeleri yapılmıştır. 2004 yılında ahır bölümünde mevcut işlevine yönelik kısmi onarımlar ve düzenlemeler yapılmıştır. Mekânın doğu bölümüne duvar örülerek kapatılmıştır (Kumbaracı, 1998:164), (Şekil 4.44, 4.45, 4.46, 4.47), (EK-1/ Şekil 1- 1:4).

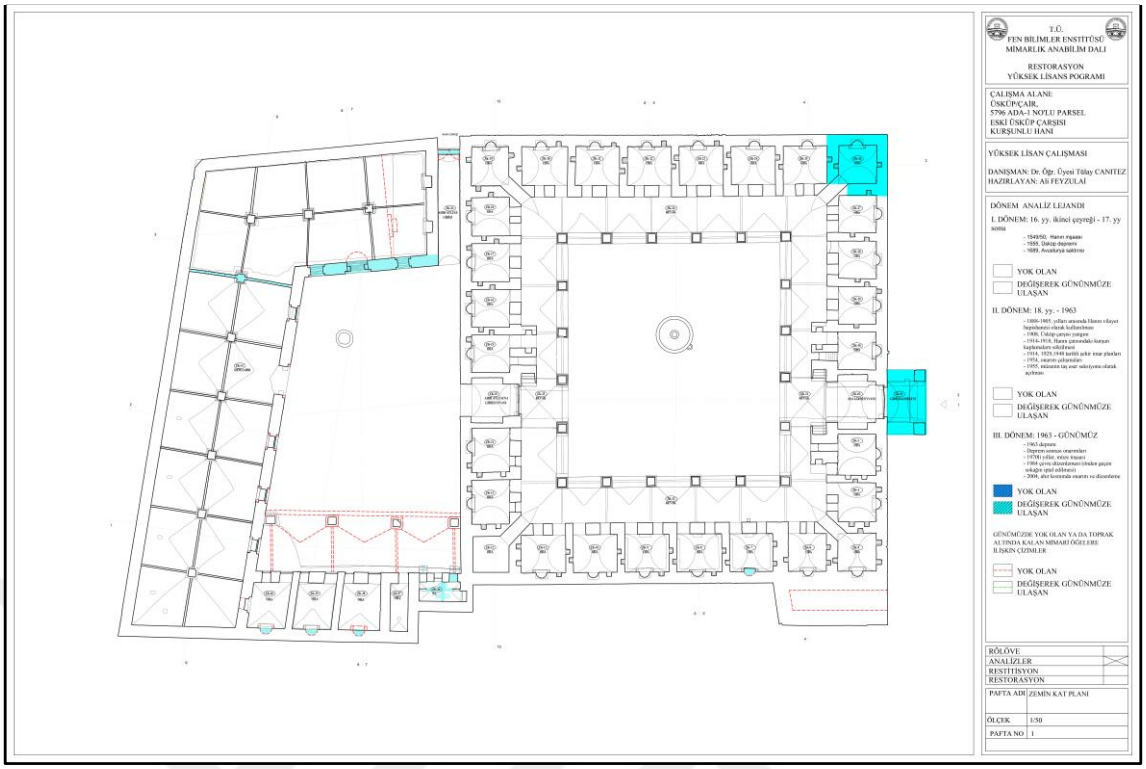

Şekil 4.44. Kurşunlu Han dönem analizi, zemin kat (Fejzulai, 2019)

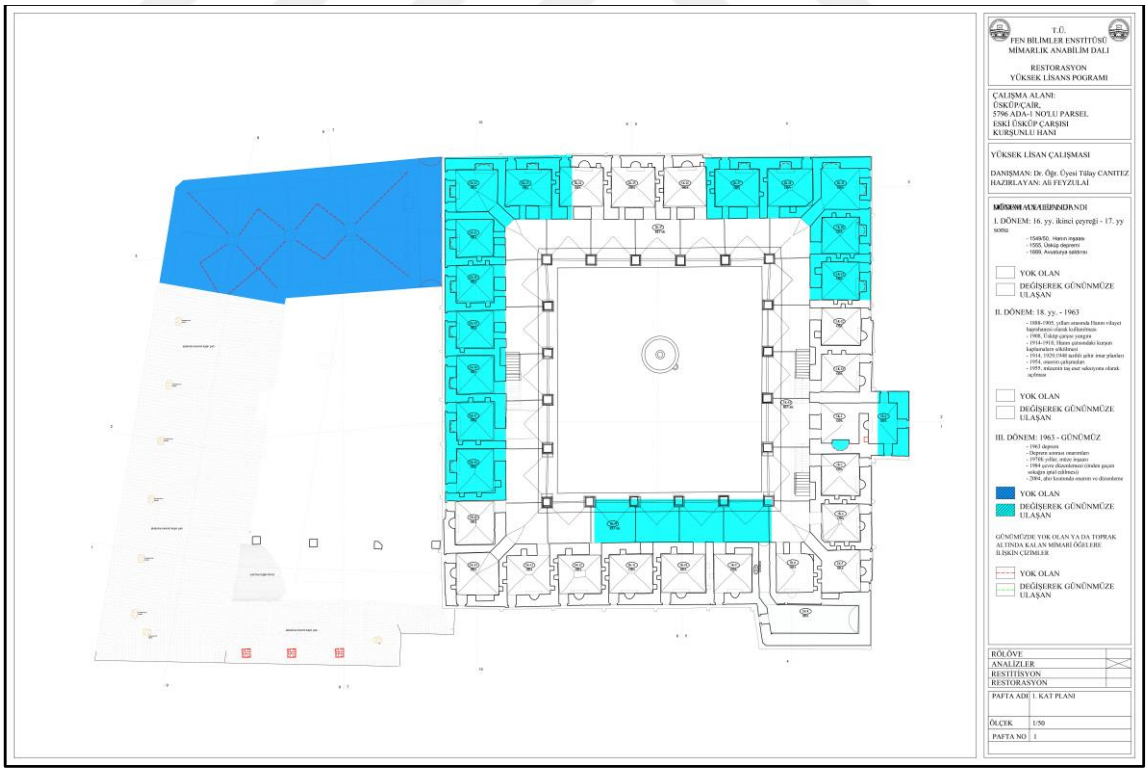

Şekil 4.45. Kurşunlu Han dönem analizi, birinci kat (Fejzulai, 2019)

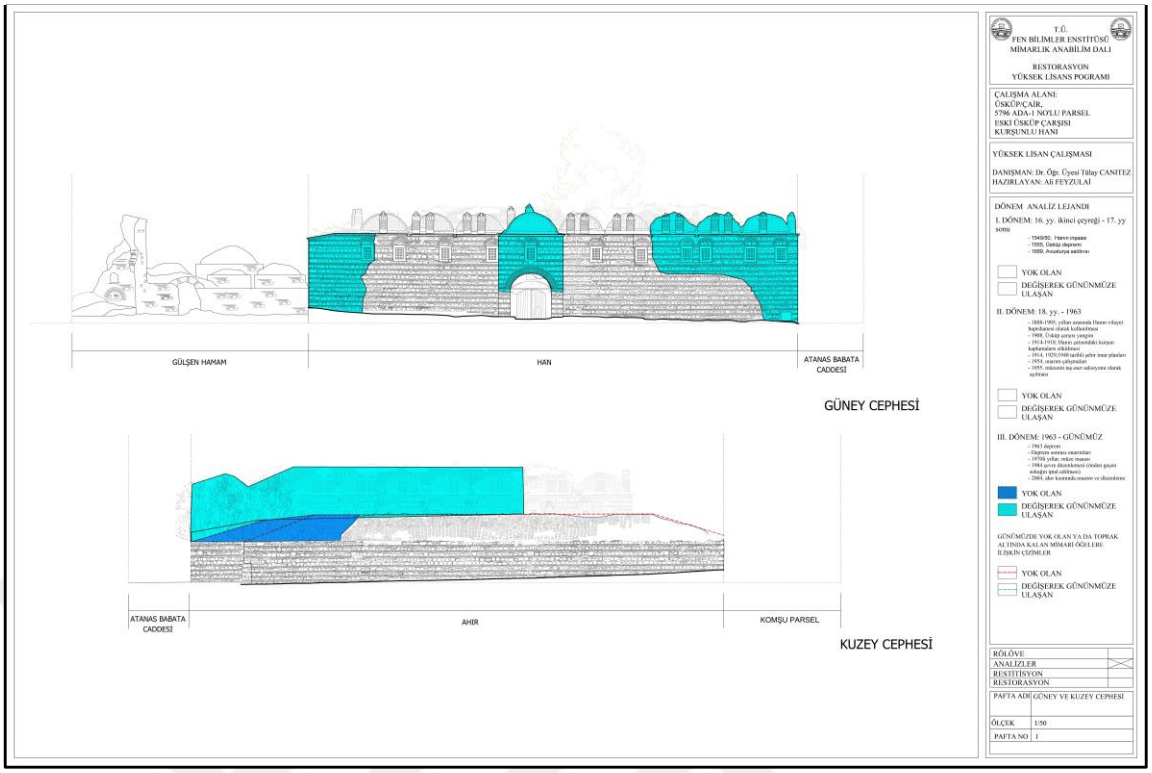

Şekil 4.46. Kurşunlu Han dönem analizi, kuzey ve güney cephesi (Fejzulai, 2019)

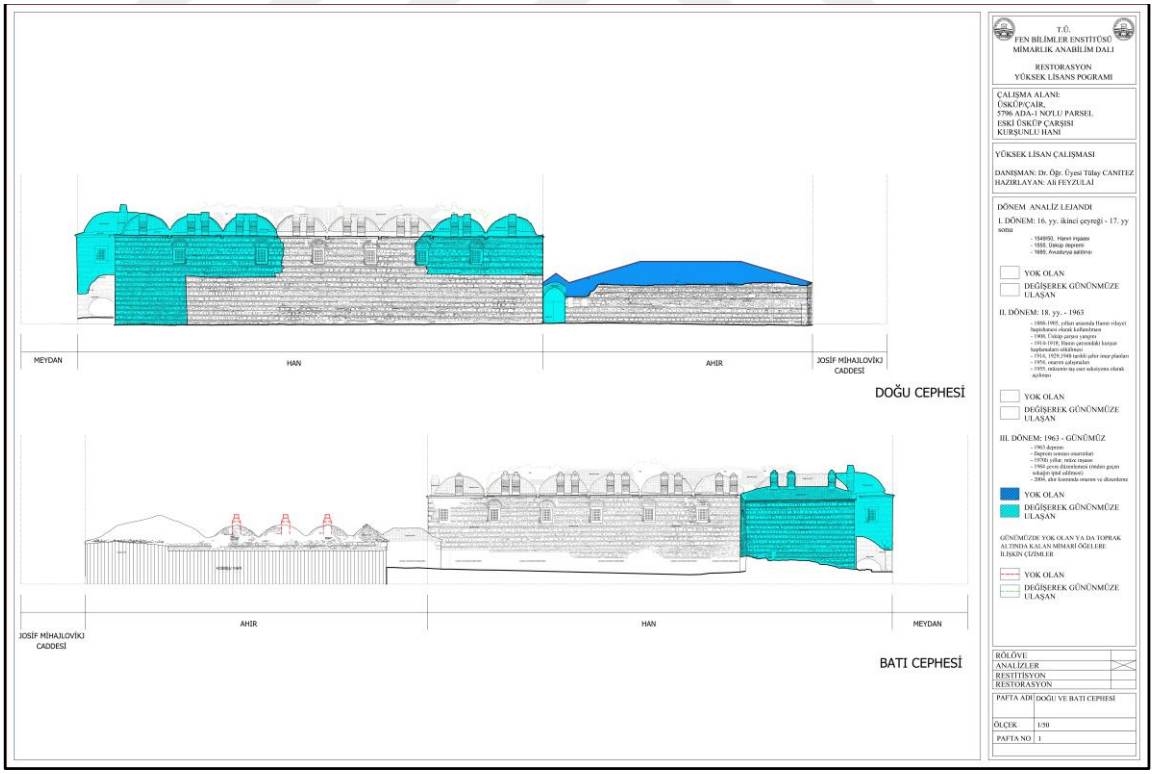

Şekil 4.47. Kurşunlu Han dönem analizi, doğu ve batı cephesi (Fejzulai, 2019)

2015'te Makedonya Parlamentosu'nda iki ülke arasında imzalanan anlaşma onaylanarak Kurşunlu Han'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilmesine karar verilmiş ve Türkiye'nin Makedonya'da ki temsilcisi olan Yunus Emre Enstitüsü'ne devri gerçekleşmiştir. Yapı günümüzde enstitü organizasyonların yapıldığı bina olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir (Şekil 4.48).

Şekil 4.48. Kurşunlu Han günümüz işlevi (Feyzulai, 2019)

4.6. Restorasyon

Tarihi yapıların restorasyonunda, yapının gelecek nesillere özgün özellikleriyle en sağlıklı şekilde aktarılması amacıyla, korumadaki sürekliliği devam ettirmek için seçilecek işlevin yapıya ek bir yük getirmemesi, deformasyona sebep olmaması, mimari kimliğini zedelememesi, yapının ayakta kalma süresi üzerinde olumsuz bir neden göstermemesi ve yapı kapasitesini aşacak seviyede olmaması gerekmektedir. Kurşunlu Han, inşa edildiği yüzyıldan günümüze kadar mimari özgünlüğünü ve özelliklerini kaybetmeden gelebilmiş en güzel eserlerden biridir. Han, ilk yapıldığı günden beri bulunduğu bölgenin birçok savaşa tanıklık etmesi sonucu, görmüş olduğu işlev değişiklikleri ve müdahalelere rağmen, dönemin teknolojisi ile onarımları yapıldığı için eksik ve yetersiz kaldığını, günümüzde mimari özellikleri incelenerek tespit edilmiştir. Yapıya son yıllarda yapılan onarım çalışmaları yapının özgünlüğü olumsuz yönde etkilemesi, mimari elemanların hava koşullarına maruz kalması ile hanın genel olarak kapsamlı bir restorasyon daha geçirmesi ihtiyacı ve tekrardan yapıyı kullanılır hale

getirebilmek için verilecek olan yeni işlev ile yapı değerini arttırarak, unutulma ve yok olma tehlikesine karşı bir eser olarak gelecek nesillere aktarılması sağlanacaktır.

4.7. Restorasyon Yaklaşımı ve Kararları

Yapıya ait restorasyon projesinin amacı; korumaya yönelik olması, mevcut durumunun sağlamlaştırılması ve yukarıda belirtilen restitüsyon verilerini kullanarak işlevin devamının sağlanmasıdır. Çağdaş malzeme ve teknoloji ile kullanılabilir hale getirilecek olan yapıyı gelecek nesillere aktarmaya yöneliktir.

Altta listelenen Restorasyon Kriterleri, Kurşunlu Han ve yakın çevresine aite kararları, yapının mevcut rölövesi, yapılmış olan tarihi araştırma ve restitüsyon çalışmalarından faydalanarak belirlenmiştir. Ancak Kurşunlu Han'a restorasyon aşamasında yapılacak müdahalelere ait ana kararlar aşağıda belirtilen maddeler çerçevesinde sahada belirlenecektir.

Restorasyon Kriterleri

KRİTER 1 - Anıtın bütünlemesinin net veriler ile yapılması ve 1. Derece güvenilir kaynaktan gelen bilgi ve verinin sağladığı anıtın özgün özellikleri günümüze kadar ulaşan ve ayakta olan yapı bütünlüğünün korunması gerekmektedir (Ahunbay, 2007).

KRİTER 2 – Ayakta olan anıtlar, özgün işlevinden uzaklaşmayan ve yapı bütünlüğünde hasar teşkil eden nedenler olmadan anıtlara yeni işlev ve fonksiyonlar verilmesi kabul edilir (Ahunbay, 2007).

KRİTER 3 – Anıtlara yapılacak olan ekler açık ve kesin olmalıdır. Eserlerde kullanılacak olan malzeme özüne yakın seçilmeli ve kullanıldığı yerde yeniliği okunur olmalıdır. (Ahunbay, 2007).

KRİTER 4 – Anıtların korunması, bulunduğu bölgenin toplumsal gerekçelerini karşılamak için kullanılabilir. Yapıların mimari öğeleri, planı ya da işlemeleri değiştirilemez. Veriler sınırlara bağlı kalarak yeni işlevin sunduğu değişiklikler tasarlanıp izin verilebilir (Ahunbay, 2007).

KRİTER 5 – Anıtın korunması, eserlerin çizgisinin dışına çıkmama koşuluyla çevrenin bakımını da kapsar. Biçim, form, boyutları ve renklerini değiştirecek hiçbir eklentiye yer verilmemelidir (Ahunbay, 2007).

Uygulama öncesi

- Yapı izlerinin kaybolmaması için hasarlı yapı elemanları askıya alınarak, restorasyona kadar bu verilerin korunması sağlanmalıdır.
- Hana yönelik yapılacak olan restitüsyon önerileri, yapılmış olan araştırmalar sayesinde tespiti yapılıp, tekrardan gerekli olacak yerlerde araştırmalar ile verilerin doğrululuğunu kanıtlamak gerekmektedir.
- Han ile ilgili yapılması gereken, önerilen restitüsyon ve restorasyon projeleri ile birlikte değerlendirilmeli ve değerlendirme sonucunda tespit edilen hataların giderilmesi gerekmektedir.
- Hanın genel bütünlüğünde; taş, kiremit, kireç harcı, ahşap örnekleri incelemeye alınarak, görülen malzemelerin farklı dönemlere ait yapım tekniklerinin tespit edilmesi ve kullanılan malzemelerin cinslerinin irdelenmesi gerekmektedir.
- Yapılacak olan uygulama öncesinde yapının hasar ve bozulmalarına neden olan etkenlerin tespiti yapılırken, strüktürün ilk irdelenmesi sonucunda müdahaleler yapılması gerekmektedir.
- Bu araştırmalar sonucunda yapıya önerilecek olan müdahalenin tasarımı yapılarak uygunluğu görülebilir.

Uygulamaya yönelik öneriler

- Yapının mekânsal bütünlüğünü sağlamak ve taşıyıcılığını arttırmak için gerekli görülen yerlerde müdahaleler yapılacaktır.
- Gerekli olan yerlerde tamamlamalar yapılarak ve kaynak olarak sadece yapıdaki izler ile kalıntıları değil güvenilir 1, 2, 3, 4, derecede bilgiler kullanılacaktır.
- Yapı bütünlüğünü bozmadan yapının yeni işlevine uygun restorasyonu yapılarak büyük rekonstrüksiyonlardan uzak durulacaktır.

- Yapının özgün karakter ve bütünlüğü bozulmadan aynen korunacaktır.
- Yapının çatısında ve duvarlarındaki bitki oluşumu temizlenecektir.
- Yapının mevcutta bulunan üst örtüsündeki kiremitlerin tamamı çıkartılıp, normal kattaki mekânların tonozları onarılıp, çatının yalıtımı yapılarak restitüsyona uygun olarak kurşunla kaplanacaktır.
- Yapıda oluşan kireçlenmeler ve işlev değişikliği sebebiyle kullanılan çimento içerikli sıvaların tamamının tespit edilerek temizlenip özgün haline getirilmesi gerekmektedir.
- Yapının cephelerinde kaba yonu taş örgülü ve tuğla bölümlerinde boşalan derz dolguları ve taşlarda oluşan çatlaklar onarılarak özgün hale getirilecektir.
- Yapının avlu bölümünde bulunan su mazgallarını örten toprak temizlenerek suyun yapıdan uzaklaştırılması sağlanacaktır.
- Yapının yakın çevresinde yapılaşmaya izin verilmemelidir. Aynı zamanda batıdaki betonarme kalıntılar yıkılarak, çevresi temizlenerek cephesi açığa çıkarılmalıdır.
- Yapı aydınlatması günümüzde kullanılan modern elemanlarla sağlanmalıdır.
- Yapıda yeni işlev nedeniyle kullanılacak olan tefriş elemanları sade ve tek tip olup günümüz malzeme ve detayları ile kullanılacaktır.
- Yıkılmış olan ahır bölümün çatı kısmının tamamlanması Kriter 1 ve Kriter 3 maddeleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Yapıda yapılacak olan bütünleme, mimari karaktere uyumlu ve Kriter 5'e göre günümüz izlerini taşımalıdır.
- Yapının devamlılığının sağlanması ve sürekli bakımının yapılabilmesi için yeni işlev verilmesi gerekmektedir. Kriter 2 ve Kriter 4'e göre, yapıya tekrar eski görünümü kazandırılarak özgü plan şeması ve cephe korunacaktır. Plan şemaları bozulmadan yeni işlevden dolayı yapının mekânlarında değişiklikler yapılabilir.
- Yapının subasman kotunu belirlemek için araştırma kazıları yapılarak, kazı ve çevre analizleri ile birlikte yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen yapının subasman kotuna göre meydanın orijinal kotunun belirlenmesi gerekmektedir.

4.8. SWOT Analizi

SWOT analizi, anıtsal yapının içinde ve dışında, anıtsal yapının başarısını etkileyebilecek veya stratejik kararlar verebilecek ve anıtsal yapıyı çevresine bağlayabilecek kritik faktörleri belirlemeyi amaçlar. Bu nedenle, anıtsal yapılarda SWOT analizi tasarımın net bir tanımını sağlamakta ve tasarım çözümleri için rehberlik etmektedir (Deren, 2006).

4.8.1. Kurşunlu Han için SWOT Analizi Yönteminin Uygulanması

Hanın topluma yaşayan bir yapı olarak kazandırılması için, olumlu ve olumsuz yanlarının ortya konulması, literatür araştırılması, saha çalışmalarını tamamlamak ve binayı stratejik planlar ile oluşturmak gerekmektedir. Bu gereklilikler için SWOT analizi kullanılarak stratejiler geliştirilmiştir. Analizde sosyo-kültürel değişimler, bölgenin konumu, ekonomik nedenler ve çevresel faktörler tartışılmaktadır (Çizelge 8).

Swot analizi sonucu elde edilecek olumlu olumsuz verilerle, han çevresinin analizi yapılacak ve Hana kazandırılacak yeni işleve karar verilecektir. Böylece analizler sonucu ortaya çıkan olumsuz özellikleri giderilebilmesi yeni işlev ile sağlanacak ve olumlu özellikler de değerlendirilecektir.

Çizelge 8. Kurşunlu Han SWOT analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
1.Ulaşım	**1.Ulaşım**
-Havayolu ve karayolu ulaşımı olması. -Üsküp'ün başkent olması; Balkanları bağlayan güzergâhında bulunması. -Parsel olarak bölgenin dört tarafından ulaşımın olması.	-Ulaşım planlamasında kopukluk olması. -Toplu taşımanın olmaması. -Acil durumlar için yeterince altyapısı olmayan yolların olması. -Ulaşım planları ile yapı ulaşımının yapılmaması. - Özgün ulaşımın yok olması.
2.Nüfüs	**2.Nüfüs**
-Nüfusun çoğunluğu gençlerden olması. -Genç nüfusun eğitimli olması.	-Bazı bölgelerinin yoğunluktan dolayı hayat standartların düşmesi. -Toplu göçlere karşı önlem alınmaması. -Farklı dinlerden dolayı bölgesel göçlerin olması.
3. Tarihi Belge	**3.Tarihi Belge**

-Han şehrin tarihi değerini özgün bir şekilde korur.	-Hanın iç mekânın tarihi ve kültürel değerinin kaybolması.
4.Kent Silueti Bakımından	**4. Kent Silueti Bakımından**
- Kentsel görsel çizgisi korunarak, kentin gelişim sürecine katkı sağlar. - Han, kent siluetinin kente zenginlik katmaması.	-Yapı yükseklikleri değiştirildiği için kentin siluet bozukluğu.
5.Özgünlük Bakımından	**5.Özgünlük Bakımından**
-Hanın mimari bütünlüğüne bağlı kalarak kentin dokusu korunabilir.	-Hanın arkasında ve etrafındaki bina yükseklikleri değiştikçe çevresel özgünlüğünü kaybetme.
6.Sosyal-Kültürel Bakımından	**6.Sosyal-Kültürel Bakımından**
-Kentin çevre ve kültürün korunmasında sivil toplum kuruluşlarının artması. -Kültürel ve tarihi mirası sahip olan kentin ekonomisini pozitif yönden etkiler. -Kültürel açından zengin olması.	-Bölgedeki turizm ofislerinin yetersizliği, şehirde turistleri yönlendirme ve bilgilendirme yetersizliği. -Farklı kültürlerin ve dinlerin yaşaması, yapının dönemsel etkilerini olumsuz yönde artırır.
7.Eğitim Bakımından	**7.Eğitim Bakımından**
-Eğitim oranının artması. -Yurt dışından gelen eğitim göçünün artması. -Eğitim alt yapısının güçlü olması. -Üniversitenin varlığı. -Eğitim kurumlarında teknolojinin yaygınlaşması.	-Eğitimde eşitliğin sağlanamaması, dilden dolayı eğitim oranının daha düşük olması. -Eğitim kurumlarında öğretmen kadrosunun yetersiz olması.
8. Ekonomik Bakımından	**8. Ekonomik Bakımından**
-Tarihi dokunun sağlamlaştırılması için uluslararası Türk fonlarının bulunması. -Tarihi kent Eski Üsküp'ün turizme sahip olması. -Handaki kazanç ekonomik getiriyi artırır. -Hanın iç mekânının amacına uygun işlevle devam etmesi	-Turizm açısından yetersiz olması
9. Müdahale Bakımından	**9. Müdahale Bakımından**
-Restorasyon çalışmalarında doğru ve yerinde müdahalelerde bulunulup diğer çalışmalara örnek teşkil edilmesi.	-Hatalı onarım ve müdahaleler hana ciddi boyutta zarar verebilir.
10. Mekânın Özü	**10. Mekânın Özü**
-Hanın karakteristik özeliğinin korunması.	-Ciddi değişimler ile mekân karakteristiğinin değiştirilmesi.
11. Sürdürülebilirlik Bakımından	**11. Sürdürülebilirlik Bakımından**

-Hanın geri dönüşümlü malzemelerin kullanılması ile daha verimli neticeler elde edilebilir.	-Hanın yapılan hatalı onarımlardan dolayı malzeme israfı vardır.
12. Kentsel Planlama Boyutu	**12. Kentsel Planlama Boyutu**
-Kentsel tasarımlarla yaşam kalitesinin arttırılabileceği cami, medrese, çarşı ve tarihi mirasını ayağa kaldırmak için yapılan çalışmalar.	-Hızlı ve düzensiz yapılaşmadan dolayı kentin doğal kaynaklarının zarar görmesi. -Koruma amaçlı planların hazırlanmaması.

Fırsatlar	**Tehditler**
1.Ulaşım Bakımından	**1.Ulaşım Bakımından**
-Yeni işlevi ile bölgeye ulaşım hatlarının sağlanması.	
2.Nüfus Bakımından	**2.Nüfus Bakımından**
3. Tarihi Belge Bakımından	**3. Tarihi Belge Bakımından**
-Kentsel mekânlar da kültürel ve tarihi değeri olup mimarinin uyumunu sağlar.	-Handa yapılacak olan hatalı onarım ve müdahalelerden dolayı diğer binalara kötü örnek olur.
4. Kent Silueti Bakımından	**4. Kent Silueti Bakımından**
-Tarihi dokuya uygun olarak bölgedeki boş alanlar yapılar ile doldurabilir.	-İmar değişikliğinden dolayı yapılacak olan yeni yapılar kentin tarihi siluetini kaybettirebilir.
5. Özgünlük Bakımından	**5. Özgünlük Bakımından**
-Han ve bölgedeki tarihi yapıları koruyarak kentteki özgün dokusu korunabilir.	-Han ve kent tarihi dokusunu, özgünlüğünü kaybedebilir -Han özgün karakterini ve malzemesini kaybedebilir.
6.Sosyo-Kültürel Bakımından	**6.Sosyo-Kültürel Bakımından**
-Han halk tarafından yaygın bir şekilde kullanım olanağı bulur. - Kültürel mirasa sahip olan an, sosyal hayata adapte edilir.	-Kentsel sorunlara duyarlılığın yeterli seviyede olması
7.Eğitim Bakımından	**7.Eğitim Bakımından**
-Türkiye'ye olan göçün göreceli olarak azalması.	
8. Ekonomik Bakımından	**8. Ekonomik Bakımından**
-Şehrin tarih ve kültürel dokusunu koruyarak, turizmdeki gelirleri artırmak.	-Uygulamada, koruma bağlamında eksikliklere neden olabilecek koruma fikri geride kalabilir.
9. Müdahale Bakımından	**9. Müdahale Bakımından**

-Restorasyon çalışmasında kullanılan yeni teknolojiler ile yeni yöntemlerin ortaya çıkmasını sağlar.	-Hatalı onarım ve müdahale ile yapıda geri dönüşü zor olan hasarlara neden olabilir.
10. Mekânın Özü	**10. Mekânın Özü**
-Hanın kimliği, yapılan değişiklikler ile bir üst seviyeye taşınabilir.	-Orijinal dokuya aykırı olacak malzemelerin kullanılması, alanın bütünlüğünü bozacak ve görselliğini olumsuz yönde etkileyecektir.
11. Sürdürülebilirlik Bakımından	**11. Sürdürülebilirlik Bakımından**
-Hanın kimliğini korumak için tarihsel ve kültürel açıdan sürdürülebilir veri içerir	
12. Kentsel Planlama	**12. Kentsel Planlama**
-Kentin yeniden inşa edilecek alanlarını belirlemek ve tarihi dokuyu korumak -Kültürel ve doğal varlıkları iyi bir planlamayla korumak	-Tarihi yapıların varlığı yeni yapılar tarafından zarar görebilir. -Yeni yerleşim yerlerinde tarihi dokuya uyumlu yapıların inşası. -Kentsel planlamada gerekli önlemler alınmazsa, tarihi dokunun zarar görmesine neden olur.
13. Tasarım Değerlendirmesi	**13. Tasarım Değerlendirmesi**
-Koruma ve yeniden canlandırma bilinci ile yeni işlev ve fonksiyonlarla birlikte gelecek nesillere aktarılabilir.	-Tasarımlar, yerine uygunluğu dikkate alınmadan yapılırsa, kentin tarihi dokusu bozulabilir.

Yapılan analizler sonucu bölgenin ve yeni işlevi için Han'ın incelemesinde ulaşım, nüfus, tarihi belge, kent silüeti, özgünlük, sosyal-kültürel, eğitim, ekonomik, müdahale, mekânın özü, sürdürülebilirlik ve kentsel planlama alt başlıklarıyla yapılmıştır. Swot analizlerinin değerlendirilmesi ile işleve karar verilmiş olup, yapılan değerlendirme çerçevesinde kültür merkezi işlevi uygun görülmüştür.

4.9. Yeni İşlev Önerisi

Tez konusu olan Kurşunlu Han, günümüzde işlevini yitirmiş ve tarihi boyunca dönem dönem yapılan işlev değişiklikleri yüzünden zarar görmüş olup, yapılan müdahaleler yetersiz kalmış ve yapı bakımsız bırakılmıştır. Yukarıda belirtilen restorasyon kriterlerine göre, Kurşunlu Han'ın tekrardan işlevselliğini kazanması açısından yapılacak olan restorasyon çalışmalarında binanın kullanım ömrünü uzatmak açısından yapıya yeni bir işlev verilmesi gerekmektedir. Tarihi yapıların korunmasında

öncelik yapıya özgün işlevin verilmesidir. Fakat günümüz koşullarına baktığımızda aynı işlevi taşıyan otel yapılarında her odanın içerisinde bulunması gereken ıslak hacimler, yemek yapma eylemi için gerekli olan mutfak, depo, soğuk oda vs. hacimlerin yapı içerisinde konumlandırılması yapıya büyük hasarlar verecektir. Ayrıca yapı çevresinde otel işlevi için uygun otopark alanı bulunmamakla beraber, çevrede yeterli konaklama alanı da mevcuttur.

Yeni İşlevin Swot Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi;

Yapının konum ve çevresi ile olan ilişkisini ele alarak farklı bir işlev düşünülerek, yeniden kullanıma kazandırabilmek için "Kültür Merkezi" işlevi önerilmiştir. Yapılan swot analizi sonucu kültür merkezi işlevinin yapıya ve kente kazandıracağı nitelikler şunlardır:

- Kentin genç nüfusunun fazla olması göz önüne alındığında, eğitim kurumlarının yetersiz kaldıkları noktalarda, gençlerin kültürel gelişimine destek niteliği taşıyacaktır.
- Tarihi bir belge niteliği taşıyan yapının zayıf yönlerinden olan iç mekân (odalar), bu yeni işlev ile kaybettiği kültürel ve tarihi değerine tekrar kavuşacaktır.
- Han çevresinde kültürel amaçlı kullanılan herhangi bir yapı mevcut değildir. Verilecek olan bu yeni işlev ile yapı özgün bir niteliğe kavuşacaktır.
- Yapılacak olan kültürel aktivitelerle kentin ekonomisine, sosyo kültürel yapısına ve eğitimine ciddi katkılar ön görülmektedir.
- Bölgede yaşayan farklı kültürler ve dinler için bütünleştirici bir merkez oluşturulmuş olacaktır.
- Mekâna yapılacak minimum müdahaleler ile han sahip olduğu ana karakteristiğe geri dönebilecek ve koruması sağlanacaktır.

Han konumu itibari ile yoğunluğunu kaybetmemiş bir ticaret merkezi olan Üsküp Çarşı'sı içinde bulunmaktadır. Yapı, çarşı dokusu içinde uyumluluğu ve işlevselliği ile göze çarpmaktadır. Kurşunlu Han'ın işlevselliğini kaybetmemesi, devamlı bir koruma

sağlanarak hanı gelecek nesillere aktarılabilmesi ve yapıyı yaşanır hale getirilmesi adına bir kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesi uygun görülmüştür. Yapının çevre ilişkileri ve halkın gereksinimleri düşünülerek yapıya kazandırılan yeni işlev ile, geleneksel el sanatlarına yönelik eğitim ve kültürünün tanıtımında simgesel değer taşıyan ürünlerin üretildiği ve eğitimlerin verildiği sanat atölyeleri ve ürünlerin sergilenebileceği, satışlarının yapabileceği mekanlar, eğitim, sanat ve kültür faaliyetlerine yönelik bir yapı halini alacaktır. Elde edilen ürünlerin sergilenip satışa sunulmasıyla birlikte, gelir elde edilmesi sonucunda yapının bakım, onarım giderlerinin de karşılanacağı düşünülmektedir.

Kültür merkezi ihtiyaç programına göre; ebru, hat, minyatür, keramik, cilt, cincilik, tezhip, cam, kalemişi ve kakmacılık faaliyetlerine yönelik kurslar ve atölyeler için hücrelerin kullanılacağı ve elde edilen ürünlerin sergilenip, satışa sunulması için zemin kat hücreleri düşünülmüştür. Çok amaçlı salon ise gerektiğinde kermeslerin yapılacağı ve satış salonu olarak hizmet verebilen mekân olarak kullanılabilecektir (Şekil 4.49, 4.50), (EK-1/ Şekil 1- 5:8).

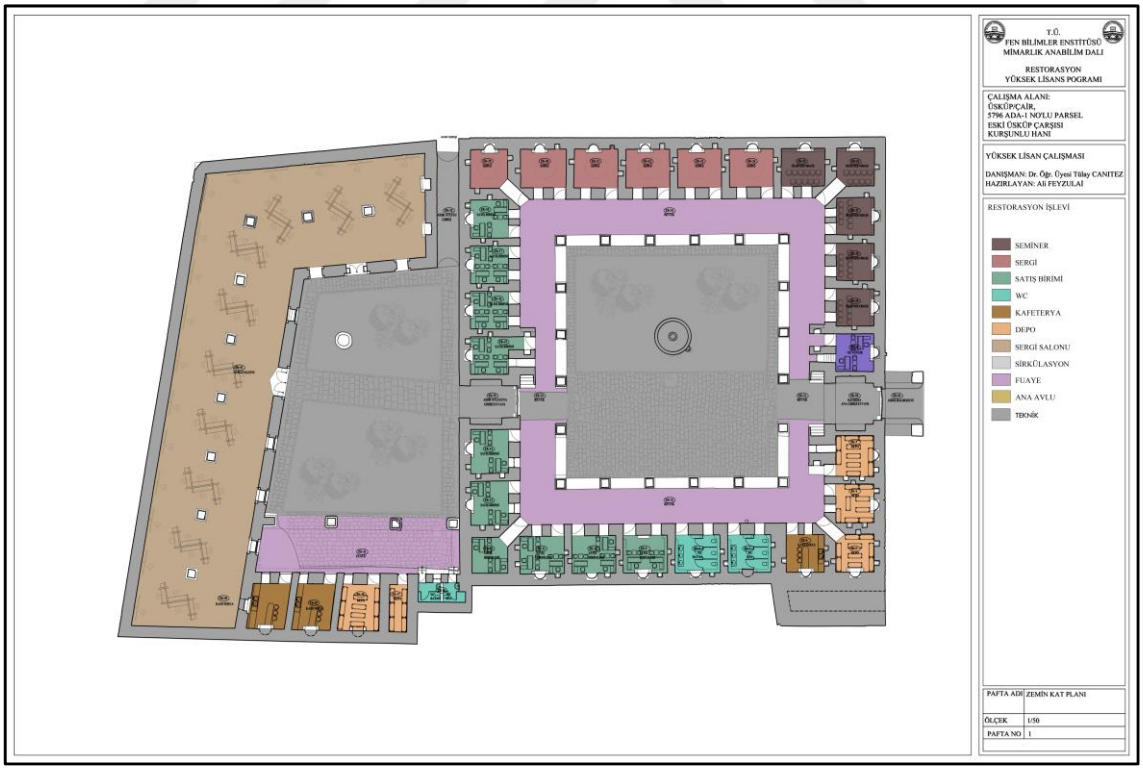

Şekil 4.49. Kurşunlu Han restorasyon, zemin kat planı mekân analizi (Feyzulai, 2019)

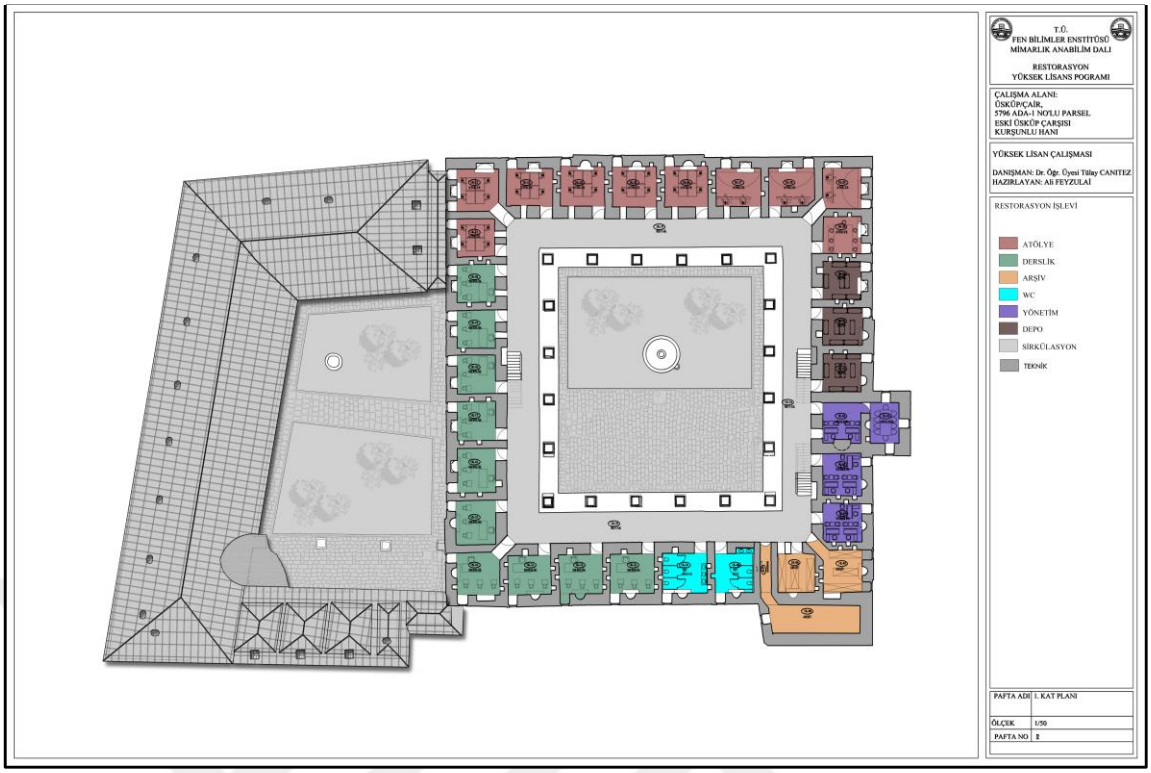

Şekil 4.50. Kurşunlu Han restorasyon, birinci kat planı mekân analizi (Feyzulai, 2019)

4.9.1. Mekan Kullanımı

Üsküp Şehri'ne geleneksel el sanatları hatırlatma ve tanıtımına yardımcı olmak adına yeniden işlevle verilen Kurşunlu Han'ın zemin katı satış birimleri, ürün sergileme; üst katı yönetim birimleri, atölyeler ve derslikler; ahır bölümü sergi alanı, depo ve özel günlerde verilecek olan davetlerin, kermeslerin yemek içmek adına kafe olarak kullanmak üzere işlev şeması düzenlenmiştir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Kurşunlu Han işlev şeması.

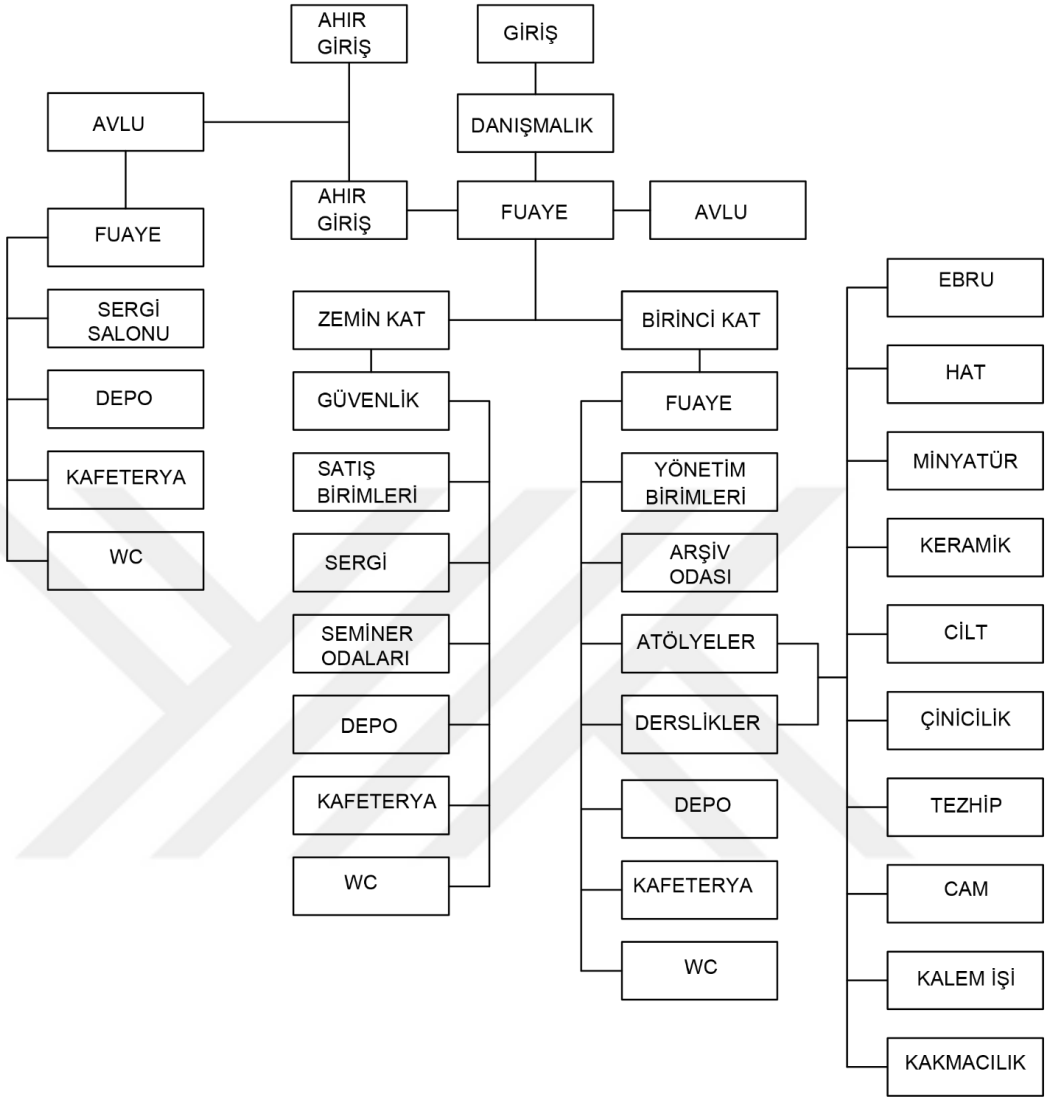

Yapının uzun süre ayakta kalması ve kullanım süresinin uzatılabilmesi için, yapının bulunduğu yakın çevresi ve bölgenin geleneksel dokusu göz önünde bulundurularak, restorasyon öncesi orijinal işlevi ve restorasyon sonrası şekilde mekansal dağılımı yapılmıştır (Çizelge 10).

Çizelge 10. Kurşunlu Han restorasyon öncesi ve sonrası mekânsal değişim analizi

Restorasyon Önerisi Mekânsal Değişim Çizelgesi		
Zemin Kat Planı	**Mevcut**	**Restorasyon**
	ZK1 - GİRİŞ BALDEKENİ	ZK1 - GİRİŞ BALDEKENİ
	ZK2 - ANA GİRİŞ EYVANI	ZK2 - DANIŞMA
	ZK3 - HÜCRE	ZK3 - DEPO

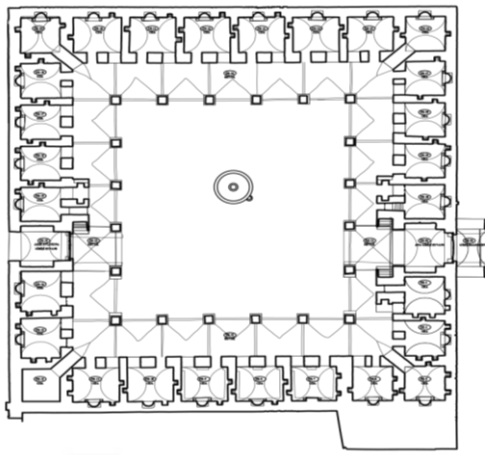	ZK4 - HÜCRE	ZK4 - DEPO
	ZK5 - HÜCRE	ZK5 - DEPO
	ZK6 - HÜCRE	ZK6 - KAFETERYA
	ZK7 - HÜCRE	ZK7 - WC
	ZK8 - HÜCRE	ZK8 - WC
	ZK9 - HÜCRE	ZK9 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK10 - HÜCRE	ZK10 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK11 - HÜCRE	ZK11 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK12 - HÜCRE	ZK12 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK13 - HÜCRE	ZK13 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK14 - HÜCRE	ZK14 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK15 - HÜCRE	ZK15 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK16 - HÜCRE	ZK16 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK17 - HÜCRE	ZK17 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK18 - HÜCRE	ZK18 - SATIŞ BİRİMİ
	ZK19 - HÜCRE	ZK19 - SERGİ
	ZK20 - HÜCRE	ZK20 - SERGİ
	ZK21 - HÜCRE	ZK21 - SERGİ
	ZK22 - HÜCRE	ZK22 - SERGİ
	ZK23 - HÜCRE	ZK23 - SERGİ
	ZK24 - HÜCRE	ZK24 - SERGİ
	ZK25 - HÜCRE	ZK25 - SEMİNER ODASI
	ZK26 - HÜCRE	ZK26 - SEMİNER ODASI
	ZK27 - HÜCRE	ZK27 - SEMİNER ODASI
	ZK28 - HÜCRE	ZK28 - SEMİNER ODASI
	ZK29 - HÜCRE	ZK29 - SEMİNER ODASI
	ZK30 - HÜCRE	ZK30 - GÜVENLİK
	ZK31;34 - REVAK	ZK31;34 - FUAYE
Ahır Zemin Kat Planı	ZK35 - AHIR AVLU EYVAN	ZK35 - AHIR EYVAN
	ZK36 - WC	ZK36- WC
	ZK37 - ODA	ZK37 - DEPO
	ZK38 - ODA	ZK38 - DEPO
	ZK39 - ODA	ZK39 - KAFETERYA
	ZK40 - ODA	ZK40 - KAFETERYA
	ZK41 - AHIR	ZK41 - SERGİ SALONU
	ZK42 - AHIR AVLUSU GİRİŞ	ZK42 -AHIR AVLU GİRİŞ
	ZK43 - AHIR AVLUSU GİRİŞ	ZK43 - FUAYE
Han 1. Kat Planı	**Mevcut**	**Restorasyon**
	1K01 - HÜCRE	1K01 - YÖNETİM
	1K01 - HÜCRE	1K02 - YÖNETİM
	1K03 - HÜCRE	1K03 -YÖNETİM
	1K04 - HÜCRE	1K04 -YÖNETİM
	1K05 - HÜCRE	1K05 - ARŞİV
	1K06 - HÜCRE	1K06 -ARŞİV
	1K07 - KORİDOR	1K07 - KORİDOR
	1K08 - HÜCRE	1K08 - ARŞİV
	1K09 - HÜCRE	1K09 - WC
	1K10 - HÜCRE	1K10 - WC
	1K11 - HÜCRE	1K11 - DERSLİK
	1K12 - HÜCRE	1K12 - DERSLİK
	1K13 - HÜCRE	1K13 - DERSLİK
	1K14 - HÜCRE	1K14 - DERSLİK
	1K15 - HÜCRE	1K15 - DERSLİK
	1K16 - HÜCRE	1K16 - DERSLİK
	1K17 - HÜCRE	1K17 - DERSLİK
	1K18 - HÜCRE	1K18 - DERSLİK
	1K19 - HÜCRE	1K19 - DERSLİK
	1K20 - HÜCRE	1K20 - DERSLİK

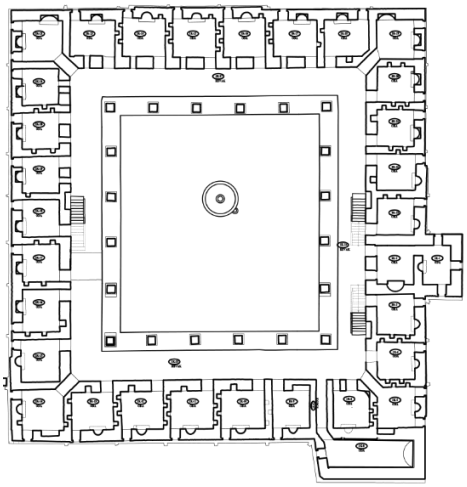	1K21 - HÜCRE	1K21 - ATÖLYE
	1K22 - HÜCRE	1K22 - ATÖLYE
	1K23 - HÜCRE	1K23 - ATÖLYE
	1K24 - HÜCRE	1K24 - ATÖLYE
	1K25 - HÜCRE	1K25 - ATÖLYE
	1K26 - HÜCRE	1K26 - ATÖLYE
	1K27 - HÜCRE	1K27 - ATÖLYE
	1K28 - HÜCRE	1K28 - ATÖLYE
	1K29 - HÜCRE	1K29 - ATÖLYE
	1K30 - HÜCRE	1K30 - ATÖLYE
	1K31 - HÜCRE	1K31 - DEPO
	1K32 - HÜCRE	1K32 - DEPO
	1K33 - HÜCRE	1K33 - DEPO
	1K34;37 - REVAK	1K34;37 - REVAK

Hanın yeni işlevine yönelik yapılan programlaması, yapının plan şemasında da görüldüğü gibi, mekânlarında ve taşıyıcı sistemine hiçbir değişiklik meydana getirilmeden, yapının bütünlüğüne zarar vermeden oluşturulmuştur. Yapının yeni işlevi nedeni ile yeni eklenen mimari eleman ve detaylar tamamen çağdaş, günümüz koşullarına uyumlu olacak şekilde doku, form ve renkleri yapının özgü çizgisinden uzaklaşmadan düzenlenmiştir. Yaklaşım kararlarına uygun olarak mekânların kullanım kararları ve yapıda kullanılacak olan elektrik, su, yangın tesisatı ve kalorifer ile ilgili düzenlemeleri, yapı bütünlüğüne olumsuz yönde etkileyecek malzemeler ve konum dikkat edilerek aşağıda belirttirildiği gibi yapılmalıdır (Çizelge 11).

Çizelge 11. Kurşunlu Han'nın eski ve yeni işlev karşılaştırılması

Yapının Tanımı	**Geçmişteki İşlevi**	**Günümüz İşlevi**	**Çevredeki Yapıların İşlevi**
Yapının Adı: Kurşunlu Han	Yapı yapıldığı günden beri konaklama işlevi ile kullanılmıştır. Üsküp'teki savaş, isyanlar, yangınlar	Kültür Merkezi	Müze Camii Ofis Park Dükkânlar Çarşı
Yapım yılı: 1550			
Üslubu: Erken Osmanlı			
Plan tipi: Şehir hanı			

<table>
<tr><td>Kat Âdeti: 2
Malzeme: Taş + Tuğla
Yapım Tekniği: Kâgir yığma
Mülkiyeti: Yunus Emre Ensitütüsü</td><td>ve depremden sonra onarılmış ve bir dönem müze olarak kullanılmıştır.</td><td></td><td>Ev
Eğlence</td></tr>
<tr><td colspan="2">Han İşlevi</td><td colspan="2">Kültür Merkezi İşlevi</td></tr>
<tr><td colspan="2">Zemin Kat Planı
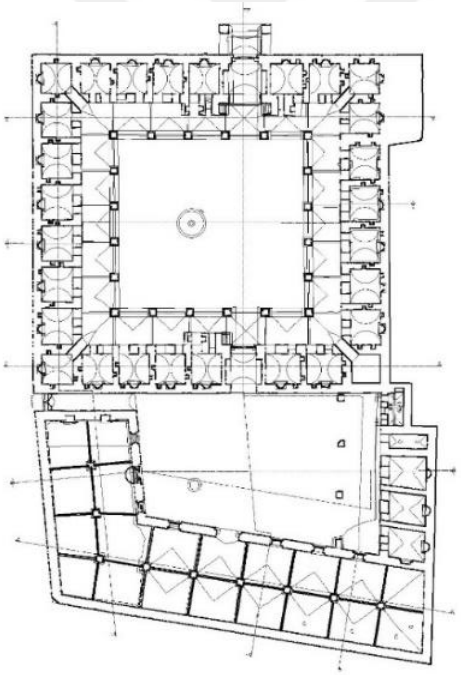</td><td colspan="2">Birinci Kat planı
</td></tr>
<tr><td>Kurşunlu Han</td><td>Ahır</td><td>Kurşunlu Han</td><td>Ahır</td></tr>
</table>

Ana Giriş Eyvanı Revak Avlu Ahır Giriş Eyvanı Odalar	Avlu Revak Depo Sokak Giriş Holü Oda	Ana Giriş Nişi Danışma Fuaye Avlu Ahır Giriş Eyvanı Güvenlik Satış Birimleri Seminer Odaları Kafeterya WC	Avlu Fuaye Sergi Salonu Kafeterya Depo Wc
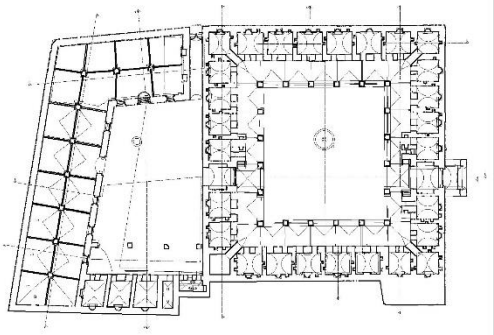		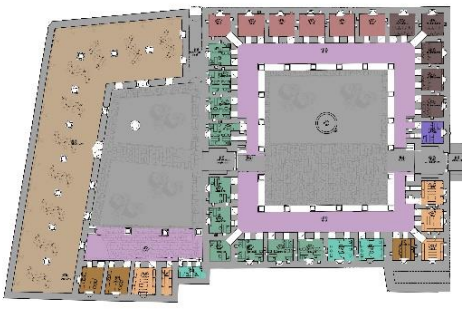	
Revak Gözlem Odası Odalar		Fuaye İdari Birimler Atölyeler Derslikler Depo Wc	
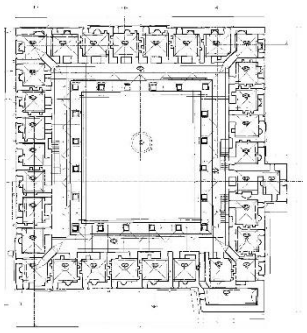		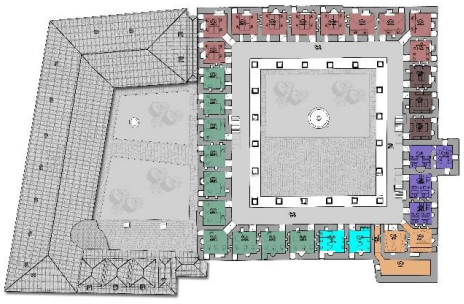	

Üsküp Çarşısı'nın sosyal ve kültürel faktörlerine cevap verebilecek nitelikte, Kurşunlu Han'a verilmiş olan yeni işlev doğrultusunda, olumlu ve olumsuz özellikleri ile ele alınarak çevre ve mekan fakörlerine uygun olarak tasarım kararları Çizelge 12'de verilmiştir.

Çizelge 12. Kurşunlu Han'ın yeni işlev uygunluğu

YAPININ YENİ İŞLEV UYGUNLUĞU			
OLUMLU ÖZELLİKLERİ			**OLUMSUZ ÖZELLİKLERİ**
KONUM	Yapı Üsküp Çarşısına yakın, Kültür merkezi ihtiyaçlarını sağlar.		Yapının etrafında evlerin olması ve mahallelerin oluşması, mahalle ihtiyaçlarına karşılık eğlence alanları kafeteryaların olması.
	Ulaşım kolaylığı		Yapının arka ve batı cephesi yayalaştırılmıştır. Araç ile yapıya en yakın Makedonya Müzesinin otoparkı ve Üsküp çarşısının içindeki araç yollarından ulaşılmaktadır.
MEKANSAL ELVERİŞLİLİK	**İdari Birimler**	Han'ın çok odalı olmasından dolayı birimler yan yana dizilmişti.	Çok fazla idari mekanların olması güvenlilik açıdan giriş çıkışlar kontrolsüz olur.
	Derslikler	Han'ın plan şemasına uygun olarak derslikler yan yana dizilmiştir.	
	Atölyeler	Derslik bölümüne göre dizilen atölyeler arasında ilişki sağlandı.	
	Seminer Odaları		
	Satış Odaları	Üretilen her ürünün kendi satış mekanlarının oluşması.	
	Sergi Alanları		Mekanların işleve göre küçük olması
	Arşiv Odaları	Uygun boyuta	
	Depo	Uygun boyuta	
	Islak hacimler	Uygun boyuta	
	Giriş Hölü ve Danışmanlık	Uygun boyuta	
	Sirkülasyon	Yoğunluğun karşılayacak kadar büyük olması.	Uzun koridorların olması ulaşımı zorlaştırabilir.
	Avlu	Çok büyük avlunun olması, çok fonksiyonludur.	Avlu bölümün açık olması yaz için olamlu kış için olmusuz bir etken.

4.10. Restorasyon Müdahale Biçimleri ve Teknikleri

Günümüzde restorasyon kavramının geldiği son noktada binaların korunması bir sürekliliktir. Bu süreç hem finansal hem de bakım sürecini etkileyen önemli bir faktördür. Anıtların restorasyonu yapılırken, öncelikli amaç yapının aslına en yakın müdahalelerini yapmaktır.

Kurşunlu Han'a yapılacak olan restorasyon müdahaleleri, restorasyon yaklaşımı dikkate alınarak, yapının tespit edilen değişimleri ile ciddi hasar görmüş ve bozulmuş olan bölümler için yapılacak müdahaleler Çizelge 1'de (Kurşunlu Han'ın Hasar Tespiti ve Bozulmalar) belirtilmiştir. Yeni işlevin mekânsal düzenlemeleri ile birlikte, restitüsyon aşamasında yapılan çalışmalardan da faydalanılarak, yapıda oluşacak olan müdahalelerin en aza indirilmesi ve mümkün olduğunca korunması, doğru işlev tespiti ile yapının kullanılabilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle restorasyon sırasında yapılacak olan müdahale ve onarım teknikleri şu şekilde incelenecektir:

- Sağlamlaştırma
- Bütünleme
- Yenileme
- Temizleme
- Periyodik Bakım
- Çağdaş ek

4.10.1. Sağlamlaştırma

- Yapının restorasyon öncesinde yapılacak olan kazılarda zemin ve temellerinin durumunun ortaya çıkarılması sağlanarak, elde edilen bilgiler ile temellerde sağlamlaştırılma yapılacaktır.
- Yapılacak olan kazı işlemlerinde tespit edilen mimari elemanların strüktürel bakımdan gerekli tüm kontrolleri yapılarak, uygun görülen (yatay ve dikey olmak üzere) tüm taşıyıcılara sağlamlaştırılma yapılacaktır.

- ZK1, ZK2, ZK31, ZK32, ZK33, ZK34 ve ZK35 mekânlarında duvar bölümlerinde, taş ve tuğlalarda, çatlak ve derz boşlukları tespit edilerek gerekli müdahalelere karar verilecektir.
- Kuzey, güney, batı ve doğu cephelerindeki duvar bölümlerinde kılcal çatlaklar tespit edilmiştir. Yapının doğu cephesinde yer alan ahır bölümünde bulunan yapısal çatlaklarında, geçmişte uygun malzeme seçilmediği için taşa verilen zarardan dolayı, onarım ve sağlamlaştırması yapılmalıdır.
- Ahır bölümünde, ZK41 mekânında, doğu cephesine bakan kısımda, çatının tamamen yok olduğu görülmektedir. Bu kısmın günümüz teknolojisi ile yeniden yapılması uygun görülmüştür.
- ZK42 koridorunun üst tonozunda bulunan tuğlalar incelenmiş olup tekrardan gözden geçirilerek, tuğlalarda ciddi hasar tespiti yapılanlar yenilenecek, az hasar görmüş olan tuğlaların ise onarımı yapılacaktır. Koridorun tonoz örtüsü sağlamlaştırıldıktan sonra üst örtüsü yeniden yapılacaktır.
- ZK hücrelerin içinde kılcal çatlaklar olduğu tespit edilerek gerekli müdahalelere karar verilecektir.

4.10.2. Bütünleme

- Ahır bölümünde, doğu kısmında yıkılmış olan çatı kısmı, ZK41 mekanının sergi salonu işlevinde hizmet verebilmesi için, kuzey kısmı sağlamlaştırılacak, doğu kısmında çatı özgün halinden ayırt edilecek şekilde tamamlanacaktır.
- ZK43 mekânında yıkılmış olan ve ZK41 mekânında izi kalan tonoz kalıntısı ve avlu kısmındaki ayakları kotuna göre tamamlanacaktır.
- Yapıda bulunana baca ve ocak kısımları aslına uygun olarak yapılacaktır.
- Yapıda bulunan bütün duvarlarda görülen derz boşalmalarında, günümüz teknolojisinden faydalanılarak uygun malzeme ile derz takviyesi yapılacaktır.

4.10.3. Yenileme

- ZK40 mekânın doğu cephesine bakan çatısı, yapılan araştırmalardan ve karşılaştırmalı çalışmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda özgün malzeme ile aynı ve benzer malzeme kullanılarak, özgün detayları ile yenilenecektir.
- ZK36 mekânındaki ıslak hacimler aynı şekilde bırakılıp yenilenecektir.
- ZK1 ve ZK35 mekânlarındaki mevcut kapılarda çok hasar görmüş olanlar, özgün malzeme kullanılarak aynı detayları ile tekrar yapılacaktır.

4.10.4. Temizleme

- Hanın cephelerinde oluşan, özellikle üst örtü ve baca kısımlarında görülen yosunlaşmalar, bitkilenmeler ve biyolojik kolonizasyonlar, kimyasal ve fiziksel temizleme yöntemleri ile temizlenecektir.
- Yapının cephe yüzeylerinde oluşan kararmalar ve kirlenmeler temizleme yöntemleri ile temizlenecektir. Temizleme işleminde, oluşmuş olan kir tabakasının temizlenmesine ve taş veya tuğla yüzeyin tahrip edilmeden işlem görmesine önem verilecektir.
- Yapının iç mekânlarındaki duvar, tonoz ve kubbe yüzeylerinde özellikle 1K 1-2, 1K 9-14, 1K 24-31 hücrelerde yoğun rutubetten dolayı oluşan kararmalar, kabarmış ve dökülmüş olan sıvalar temizlenecektir.
- ZK37, ZK38, ZK39 ve ZK40 mekânlarının duvar ve tonozlarında sıvanan alçı sıvaların uygun yöntemler ile temizliği sağlanarak, duvar ve tonozun orijinal tabakasına ulaşıncaya kadar su ile yıkanarak temizlenecek ve kimyasal maddeler ile malzemenin korunması için önlemler alınarak ömrü uzatılacaktır.
- ZK41 mekânında doğu cephesinde bulunan yer döşemesi taşlarında ve taşıyıcı ayaklarındaki taşlarda oluşan kararmalar ve yosunlaşmalar, kum veya alüminyum tanelerinin düşük basınçla püskürtülmesiyle temizlenecektir.
- Yapının güney cephesinde grafiti yazıların temizliği malzemeyi çok aşındırmadan kimyasal maddeler ile yapılacaktır. Temizlik; kâğıt hamuru ile kimyasal maddelerle cepheye uygulanacak ve zarar vermeden temizlenecektir.

4.10.5. Periyodik Bakımlar

Kurşunlu Han'ın restorasyonu yapıldıktan ve yapı kullanılmaya başlandıktan sonra yapıya yapılacak olan korumanın sürekli hale gelmesi gerekmektedir. Yapının sürekli korunması için periyodik bakımının düzenli olarak yapılması ve bu bakımın iki aşamadan oluşması gerekmektedir. Her yıl düzenli olarak yapılacak rutin bakımlar ve beş yıllık aralıklarla yapılması sürekliliğini sağlayacaktır.

Yıllık bakımlar yapının işlev değişikliğinin getirdiği ekler, değişimler ve mekân kullanılabilirliği, yapının nem ve su gibi fiziksel koşullara karşı dayanımının arttırılması için yapılmalıdır. Yıllık bakım yapmak, zamanla yapıda oluşacak bozulmaların büyümemesi için önlem alınarak maliyeti düşürecektir.

Beş yıl arayla yapılması gereken bakımlar yapının genel bütününü kapsayacaktır. Dış cephedeki oluşan kirlenmeler, kireçlenmeler ve yosunlaşmaları giderecek ve yapının taşıyıcı sistem ve malzeme bakımları da bu sürece uygun periyotlarda yapılacaktı.

4.10.6. Çağdaş ek

Yapılması gerekli olan eklentilerde, Kurşunlu Han'a önerilen yeni işlevine uygun şekilde, tefrişler, aydınlatma elemanları, prizler, kablolar ve ısıtma elemanları günümüz detayları ile konforu düşünülerek, yapıya uygun modern elemanların kullanımı ve geri dönüşüm elemanları olarak tercih edilecektir. Yapının yeni işlevine uygun olarak tefrişlerin seçimi ve mekânsal bütünlüğüne uygun şekilde açık renkler, sade formlar ve modern detaylar kullanılarak mekân işlev kurguları yapılacaktır. Yapılacak olan eklemelerde malzeme seçimlerine dikkat edilerek, modern ve günümüzde kullanılan modüler malzemeler tercih edilecektir. Yapıya restorasyon aşamasında yapılacak olan günümüz konfor koşullarını sağlayan elektrik, ısıtma, yangın ve sıhhi tesisat uygulamaları eklenecektir. Restorasyon başlamadan önce eklenecek olan tesisatlar için detaylı çalışmaların yapılması ve tesisat projelerinin hazırlanması gerekmektedir.

BÖLÜM 5.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üsküp, Osmanlı Devleti tarafından 1392 yılında fethedildikten sonra Balkanlar'ın yaşam merkezi haline gelmeye başlamıştır. Şehir Osmanlı idaresindeyken hızla gelişmeye başlayarak eyalet merkezi haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki eyalet merkezi statüsüne gelen Üsküp, hızla gelişerek şehir yerleşimi, mimari özellikleri ve ticaret yapıları inşa edilmeye başlayarak Osmanlı şehri olmuştur.

Üsküp, Jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı çok farklı devletlerin hükmü altına girmiş ve yaşanan doğal afetler sonucunda değişerek gelişmiştir. Bu nedenle Osmanlı Dönemi'nde Üsküp şehrinde inşa edilmiş olan anıtsal eserlerin birçoğu günümüze gelememiştir.

Vakıf kayıtları ve seyahatnameler, Osmanlı Dönemi'nde Üsküp şehrinde inşa edilmiş olan hanlar ve kervansaraylar ile ilgili önemli bir bilgi kaynağıdır. Çalışmada incelenen seyahatnamelerde, Üsküp şehrinde 12 han ve 3 kervansarayın olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde bu yapılardan sadece iki han ve bir kervansaray yapısı ayakta kalabilmiştir. Üsküp'te ayakta kalan anıtsal eserleri olan "Sulu Han", "Kapan Han" ve "Kurşunlu Han" Üsküp'ün sembolleri arasında olmaya ve hala görkemlerini korumaya devam etmektedir.

Çalışma kapsamında günümüze ulaşan ayakta kalan yapılardan olan "Sulu Han" ve "Kapan Han" Üsküp Kültürel Anıtlar Koruma Enstitüsü tarafından korumaya yönelik

yapılan çalımalar sonucunda eski ihtişamlarına kavuşmuşturlar. Ayakta kalan diğer yapı olan "Kurşunlu Han", anıtsal görünüşü ile Üsküp Çarşı merkezinde yer almaktadır.

Tez çalışmasında incelenen Kurşunlu Han Üsküp şehrinde ayakta kalmış ve özgünlüğünü koruyabilmiş birkaç han ve kervansaraydan biridir. Öncelikle çalışmada incelenen Han ile ilgili tüm verilerin toplanması ve tespit çalışmaları yapılmıştır.

Yapının mevcut durumu esas alınarak mekânsal kurgusu; mimari elemanları, eleman ilişkileri incelenmiş, malzeme analizleri ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Yapının yeni işlevinden önce yapılan analizler sonucunda, yapının mekânsal kurgusuna müdahale edilmediği, özgün işlevi ile ilgili bir değişikliğe uğramadığı görülmüştür. Ancak yapının yapıldığı tarihten günümüze kadar geçen süreçte yapılmış olan yanlış müdahale ve onarım sonuçlarında yapının özgün mimari elemanlarına zarar verilmiştir.

Yapılan çalışmada, yeniden işlevlendirme ile yapılacak müdahalelerin yapının yanlış algılanmasına, yapıyı özgün niteliğinden uzaklaşmasına neden olmamalıdır. Yeniden işlevlendirme kavramında, yapının özgün niteliğini zarar vererek yok etmeyecek şekilde yapılacak olan doğru müdahaleler ile yapının yaşaması ve sürekliliğini devam ettiren nedenler olması gerekmektedir. Yapıya verilecek olan yeni işlev, yapının kimliğine, özgün işlevine saygılı olmalı ve uygun bir amaçla kullanılması dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir. Bu nedenle, yapının özgün yapısı, mimari özellikleri, konumu ve kullanıcı ihtiyaçları iyi analiz edilmeli ve sonuç olarak verilen yeni işlev tarihsel yapı ile örtüşmesi gerekmektedir.

Yapının mevcut durumunu göz önüne alarak, özgün işlevinin korunduğu ancak, eski eser korunmasında I. Derecedeki öncelik tarihi yapıların orijinal işlevin verilmesidir. Ancak günümüz koşullarındaki otel işlev şeması geliştiği ve yapı bünyesinde ek hacimlerin konumlandırılması nedeniyle Han'a ciddi derecede hasar verecektir. Yapının bulunduğu bölgenin sosyo-kültürel, ekonomik, ticari yapısı incelenmiş, ihtiyaçları tespit edilmiş ve bu çerçevede yapının Kültür Merkezi olarak işlevlendirilmesi önerilmiştir. Yapıya verilen yeni işlev doğrultusunda restorasyon müdahale kararlarından çağdaş ek uygulaması yapılarak günümüz ihtiyaçları doğrultusunda her türlü teknik donatılarının yapı bütünlüğü ve özgünlüğü korunarak yapılması öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

Abaz, N. (2012). 15.17. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Dönemi Üsküp Şehrinin Mimari Gelişimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ahunbay, Z. (2007). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. 2007, 97-98, 148-152.

Ayverdi, E. H. (1981). Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri (Cilt III). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Bogojeviç, L. K. (1996). Üsküp'teki Günümüze ulaşan ve ulaşamayan Osmanlı hanları. Üsküp: İslam Birliği.

Bogoyeviç, L. K. (1975). Okolu Praşalyeto za Datiranyeto i Ktitorstvoto na Kazanciler Camiya vo Skopje (Околу Прашаљето За Датирањето и Ктиторството На Казанџилер Џамија Во Скопје).

Bojanic, D. Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smedere, Krusevac ve Vidin Sancakları için Türk kanunları ve kanun hükümleri), İstorijski institute Zbornik za istocnjacku istorijsku i knjizevnu gradu, knjiga 2. Belgrat: Bgd Kitapevi.

CAHEN, C. (1994). Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul: E Yayınları.

Cerasi, M. (1999). Osmanlı Kenti. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Cerasi, M.(1981). Türk Tarihinde Kervansaray. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Cezar, M. (1985). "Tipik Yapılarıyla Osmanlı şehirciliğinde Çarsı ve Klasik Dönem İmar

Deroko, A. (1971). Srednyove, Kobni Grad Skopye (Средњове, Кобни Град Скопје). Beograd: Srpska Akademiya Nauka i Umetnosti.

Desa, S. (1979). Za Han vo Makedonija do Osloboduvanjeto, (Kurtuluşa Kadar Makedonya Hanları), İstoriski han na Makedonija. Üsküp: Spomenici Na Kulturata Na Narodna Republika Makedonija.

Elesovic, G. (1925)."Truski spomenici u Skopje (Üsküp'teki Türk Eserleri). Üsküp: GSND Kitapevi.

Elesovic, G. (1940). “Truski spomenici (Türk eserlri), Zbornik za istorisku I knjizevnugradu, odelenje drustvenih nauka. Belgrad: San Yayınları.

Elesovic, G. “Truski spomenici u Skopje (Üsküp’teki türk eserleri). Üsküp: GSND Kitapevi.

Elezovic, G. (1940). Turski Spomenici, Zbornik za istocnjacku istorisku ı knjizevnu gradu, odelenje drustvenih nauka. Belgrad: San Yayınları.

Güran, C. (1978). “Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi”. İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Home, R. (2012). Reconstructing Skopje, Macedonia, after the 1963 earthquake: The Master Plan forty years on Papers in Land Management No. 7. Angflia Ruskin University.

İbid, J. (1925) Znamenitosti u Skoplju, (Üsküp’deki eserler), Glasnik prof. drustva, knj. V, sv. IV. Belgrat: San Yayınları.

İnbaşı, M. (1995). Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazâsı (1455-1569). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Jovan Hadzi, V. (1909) Eski Üsküp Çarşısı. Belgrat: San Yayınları.

Kaleşi, H. (1971). Üsküp’teki Kurşunlu Han’ın Mimarı Kimdir VE Ne Zaman Yapılmıştır. Üsküp: Gini kitapevi

Kaleşi, H. (1972). Najstariji vakufski dokumaneti u Jugoslavija na arapskom jeziku, (Yugoslavya’daki en eski Aparça vakıf vesikaları), Zajednica nauznih ustanova Kosova. Priştine: Kosova Kitapevi.

Konstantino, P. (1966). Rekonstrukcija na eden skopskı an so neidentificirano ime, (Adı bilinmeyen bir Üsküp Hanı’nın restorasyonu). Filozofski fakultetod na universitetot, Skopje.

N. Yazıcı, 1996, s.52; S. Kutlu, Milliyetcilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, s.151; T. Sezen, Osmanlı Yer adları, BOA Yay., Ankara 2006, s.520.

Nikoloski, A. (1961). Kornokol, D. and Balabanov, K. Skopsko Kale. Skopje: Spomenici Na Kulturata Na Narodna Republika Makedonija.

ORHONLU, C. (1984). Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, Derleyen Salih Özbaran, İzmir:Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Özdeş, G. (1998). Türk Çarşıları. İstanbul: Tepe Yayınları.

Özer, M. (2006), Üsküp’te Türk Mimarisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Pepiç, A. (2002). Podgorica'nın Kısa Bir Tarihçesi (1439-1469). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sokolovsk, M. (1977), "Vakafi i vakafski imoti vo Skopje i Skposko vo XV i XVI vek" (15. ve 16. yüzyÕllarda Üsküp bölgesindeki vakıflar ve vakıf mülkleri), Prilozi VIII, S. 2, Sosyal Bilimler DalÕ, Üsküp: 27-82.

Sokolovsk, Metodija (1983), "Nekoi novi izvorni Podatoci i Sogleduvanja za Kameniot Most vo Skopje", (Üsküp'teki Taş Köprü Hakkında bazı yeni kaynak görüşleri), Prilozi XIV, S. 1-2, Makedonya Bilim ve Sanat Akademisi, Üsküp: 83-96.

Stefanovska, J. ve Kozelj, J. (2012*). Urban planning and transitional development issues: The case of Skopje Macedonia.*

Stojanovski, A. (1969). Katarciev İ. Zografski D. ve Apostolski, M. İstorija na Makedonskiot narod, Skopje: Misla.

Stojanovski, A. Katarciev, İ.Zografski D. ve Apostolski,M.(1969). İstorija na Makedonskiot narod. Skopje: Misla.

Stojanovski, A. Makedonija vo Turskoto srednovekovie,Skopje:Misla. Türk Dünyası Kültür Atlası(1999).Osmanlı Dönemi. İstanbul:Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Stojanovski,A. .(1988). Katarciev, Zografski D. ve Apostolski,MİstorIja na Makedonskiot narod. Skopje: Makedonska Kniga.

Şabanoviç, H. (1959). Bosanski Paşaluk. Sarajevo: Naučno Društvo NR Bosne i Hercegovine.

Üsküp: Spomenici Na Kulturata Na Narodna Republika Makedonija.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2005). "Restore edilen değerlendirilen yeniden inşa edilen vakıf eserleri", Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yavuz, A.(1995). "Anadolu Selçuklu dönemi kervansaraylarının tipolojisi", IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Konya.

URL-1: Tang, K. (1970). Reconstruction planfor skopje 11 Ocak 2019 tarihinde

http://tststsss.tumblr.com/post/8342830969/kenzo-tange-reconstruction-planfor-skopje adresinden erişildi.

EKLER

EK-1: Kurşunlu Han'ın Koruma Projesi

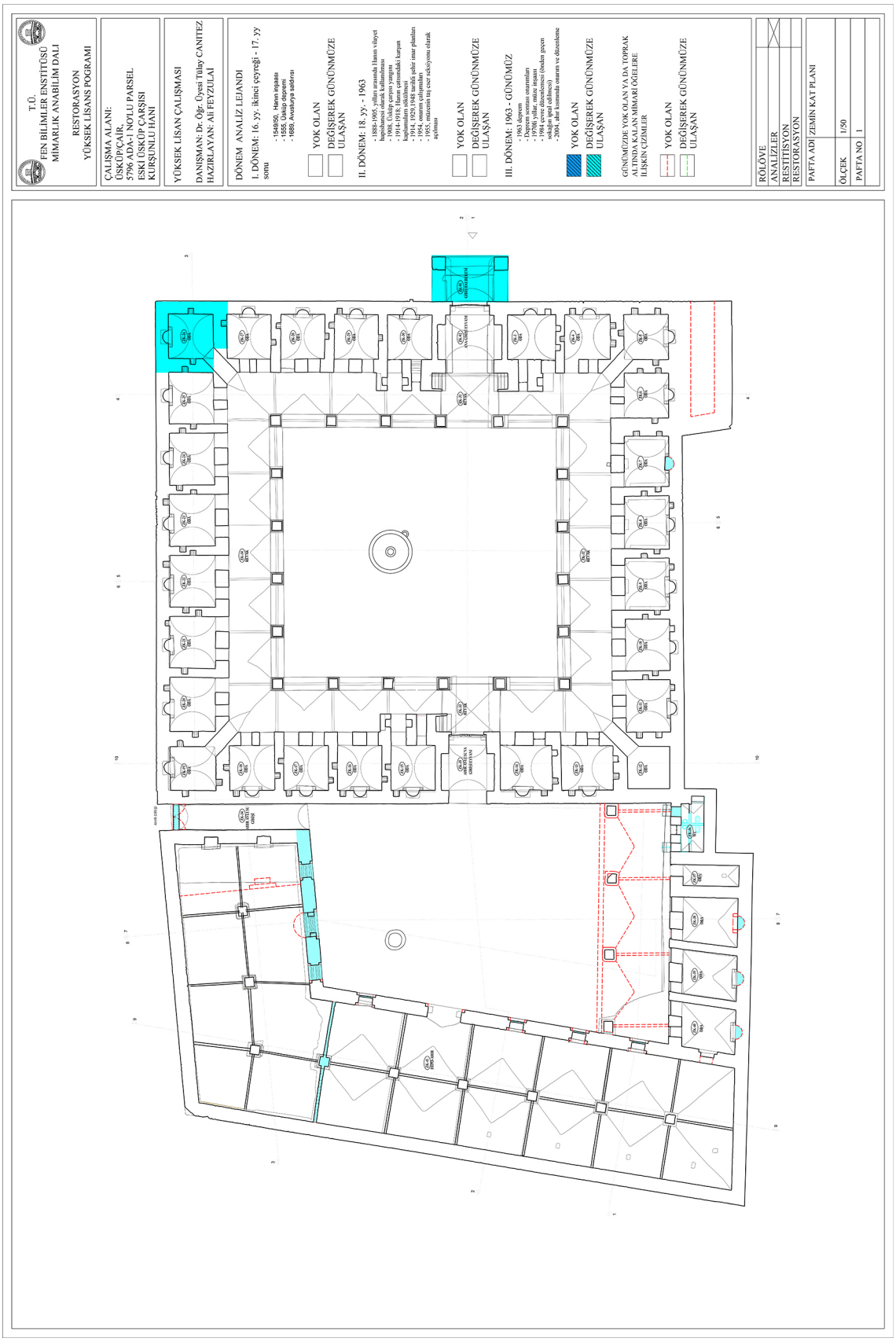

Şekil 1- 1. Kurşunlu Han dönem analizi, zemin kat.

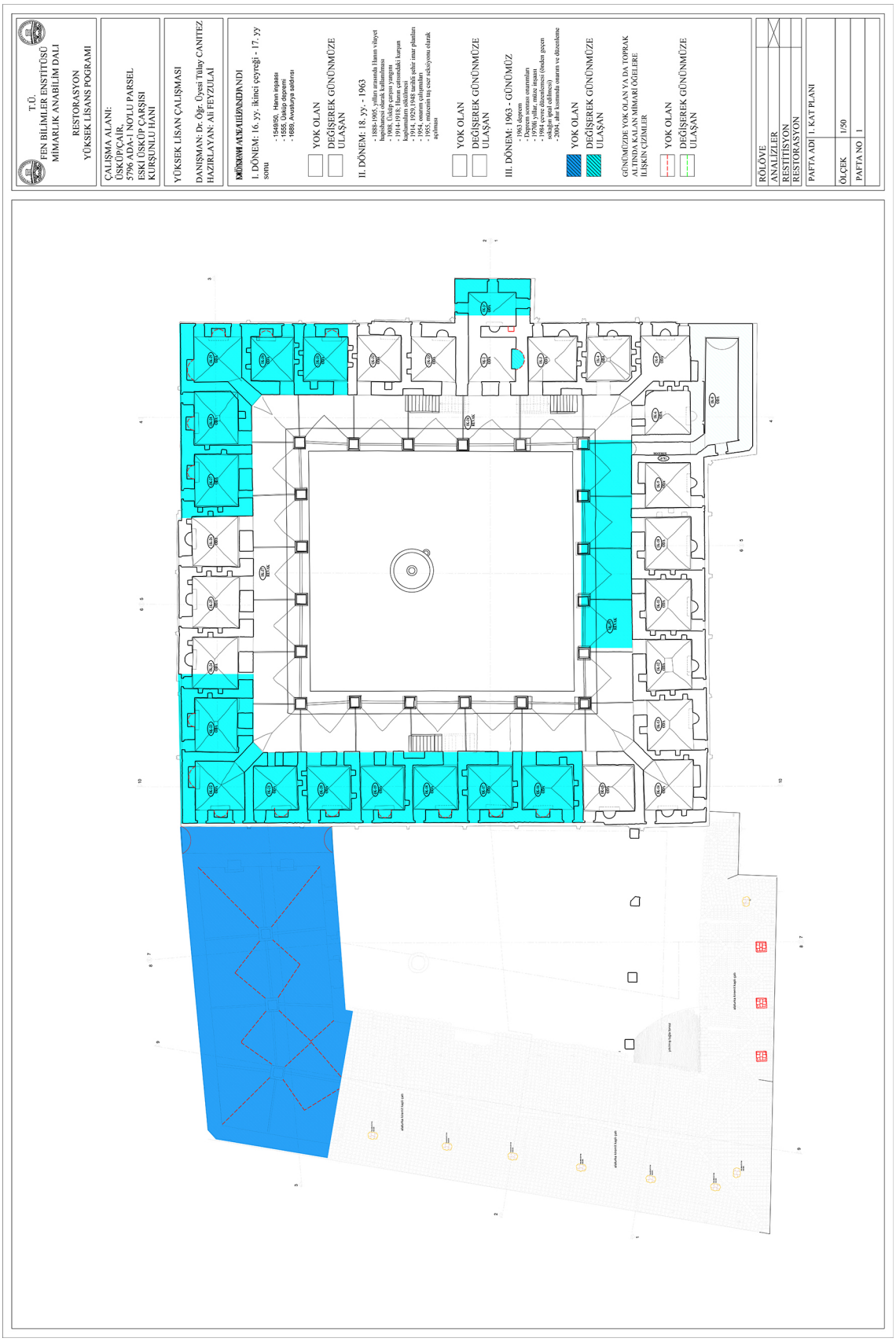

Şekil 1- 2. Kurşunlu Han dönem analizi, birinci kat

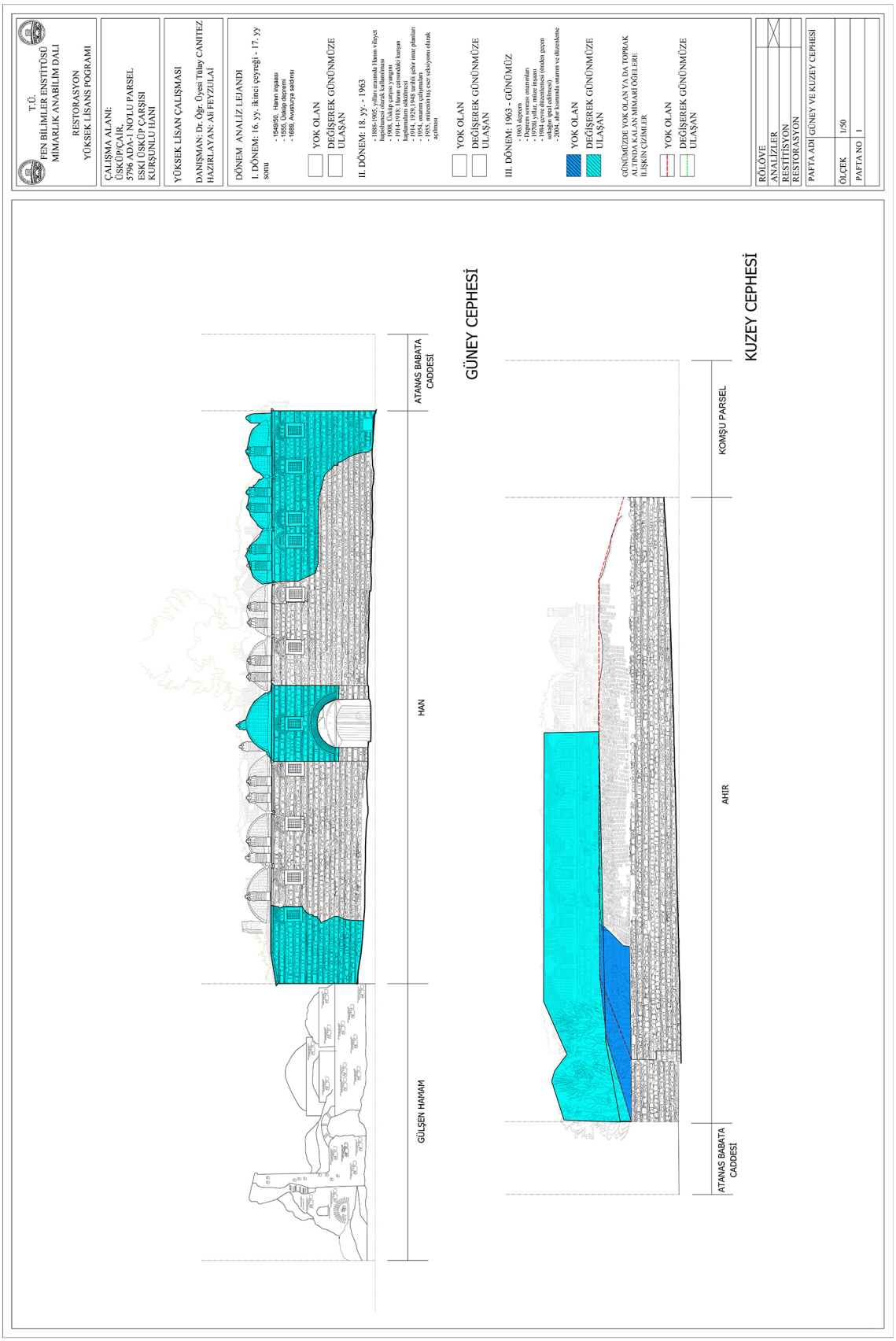

Şekil 1- 3. Kurşunlu Han dönem analizi, kuzey ve güney cephesi

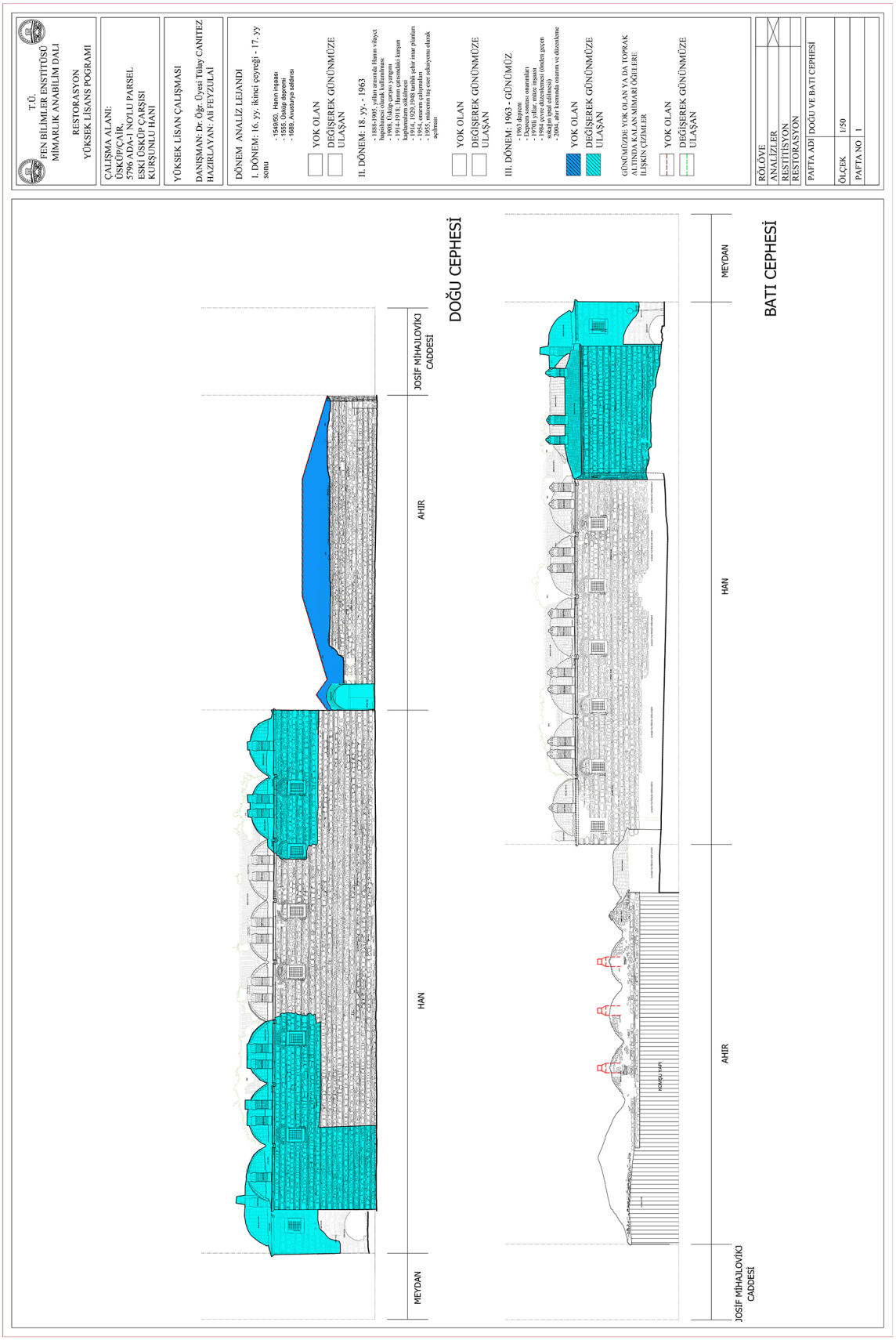

Şekil 1- 4. Kurşunlu Han dönem analizi, doğu ve batı cephesi

Şekil 1- 5. Kurşunlu Han Restorasyon, zemin kat planı mekân analizi

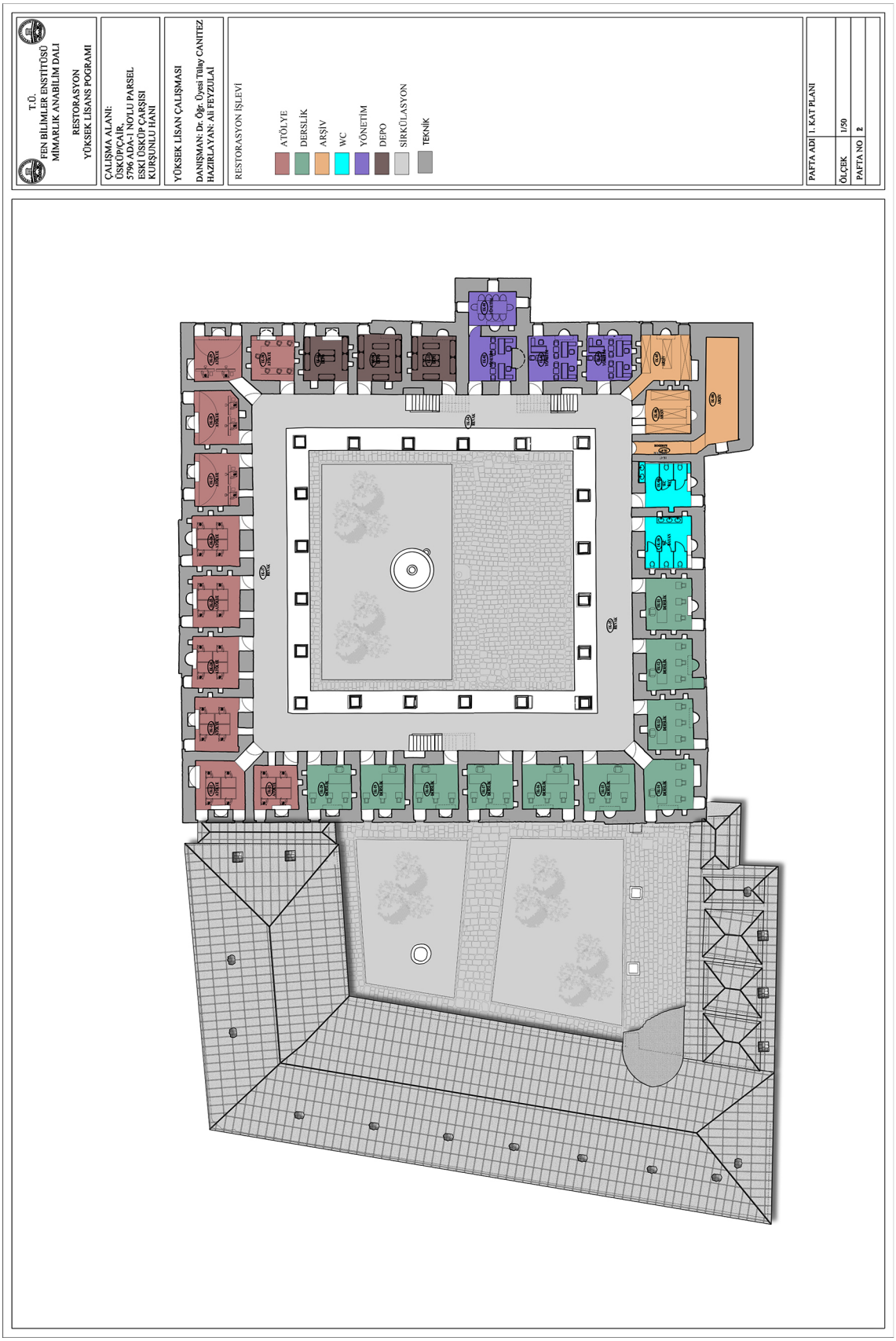

Şekil 1- 6. Kurşunlu Han Restorasyon, birinci kat planı mekân analizi

EK-2 : Kurşunlu Han'ın 1963 Yılı Fotoraf Albümü

Şekil 2- 1. 1963 Depreminde ana giriş bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

Şekil 2- 2. 1963 Depreminde ana girişin sağ kısmının çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

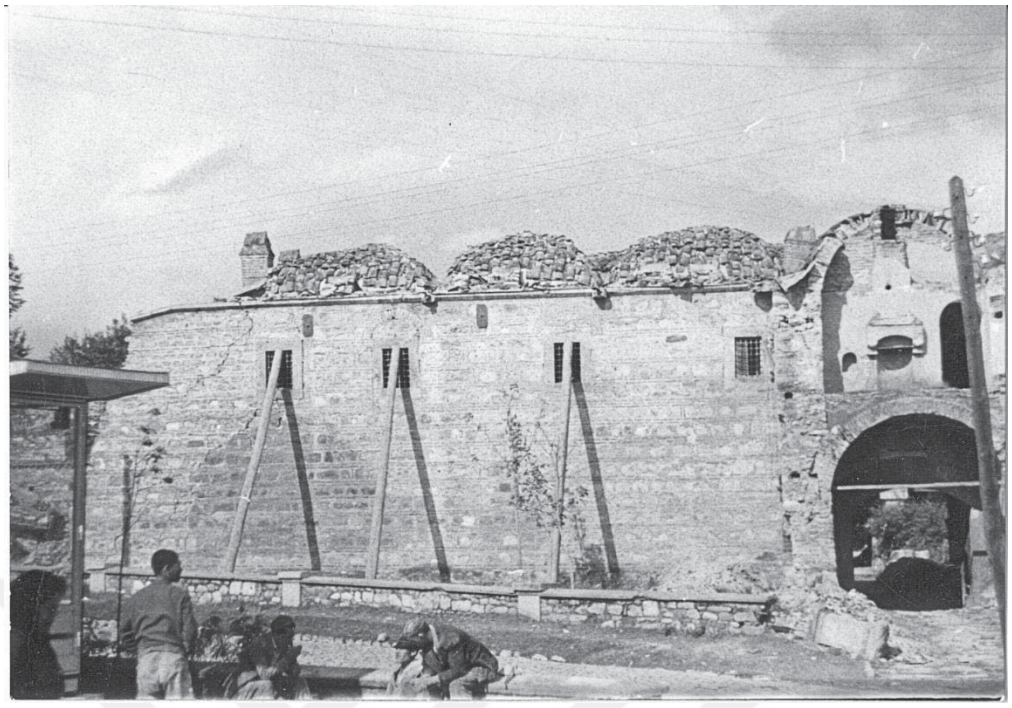

Şekil 2- 3. 1963 Depreminde ana girişin sol bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

Şekil 2- 4. Ahır bölümündeki çatının çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 5. İç avludaki revakların çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

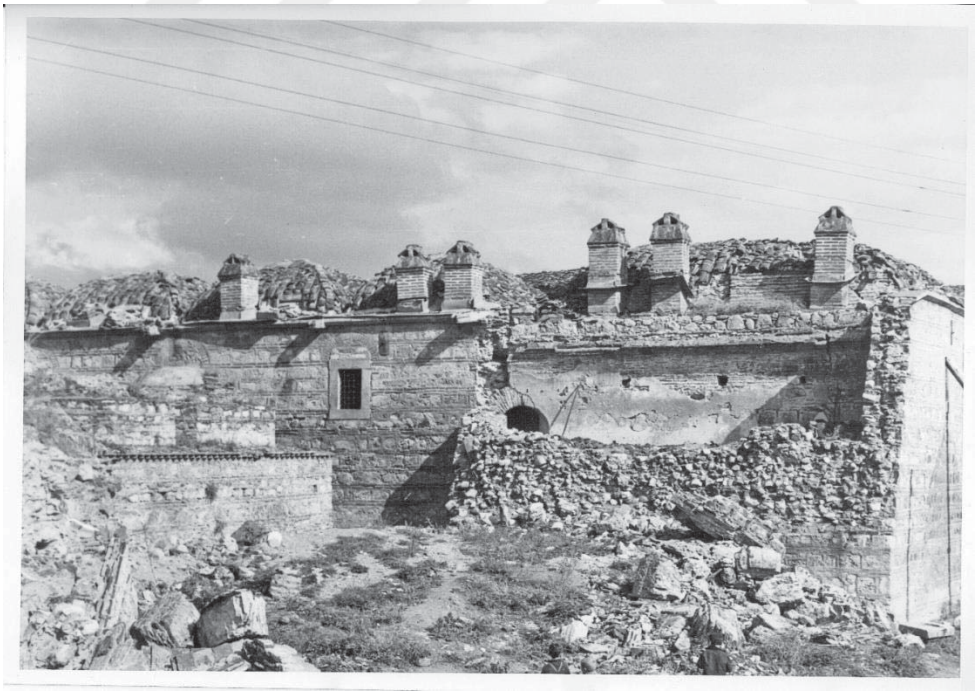

Şekil 2- 6. Şengül Hamamı'na bakan bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 7. Ahırn yola açılan bölümü (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 8. Güney ve Doğu aksındaki alanın çökmesi (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 9. Güney ve Doğu bölümün onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

Şekil 2- 10. Ana giriş bölümünün onarım çalışmaları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 11. Ahır bölümündeki onarım çalışmaları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

Şekil 2- 12. Revak bölümünün onarımları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

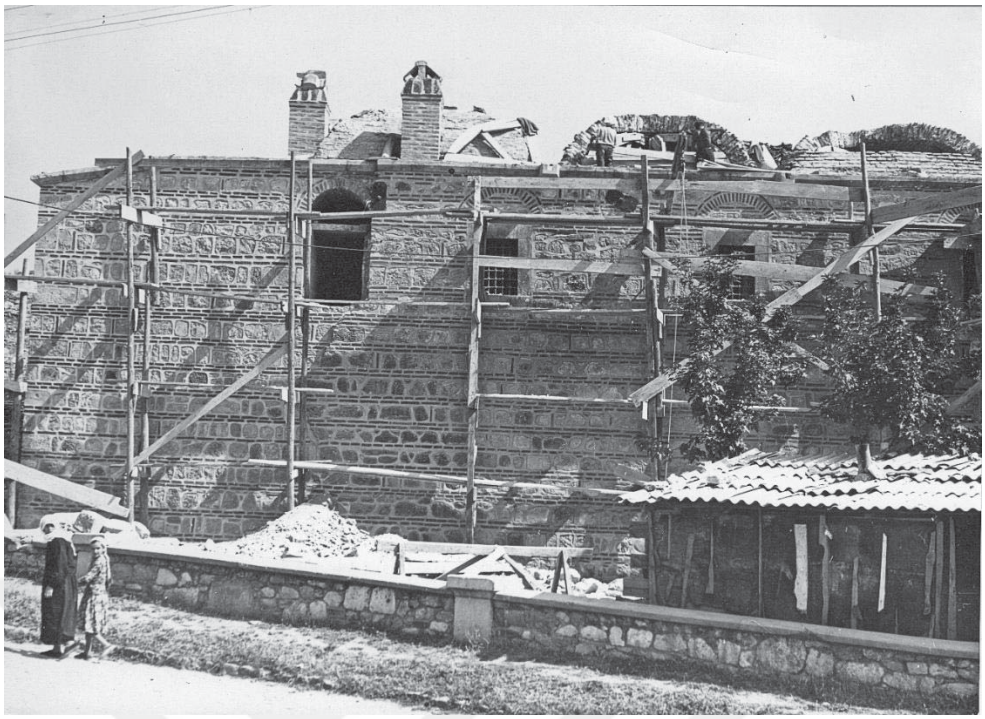

Şekil 2- 13. Batı cephesinin onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 14. Revak bölümündeki kemerlerin sağlamlaştırılması (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 15. Ana giriş bölümünün onarım çalışmaları (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi

Şekil 2- 16. Ahır bölümünün duvar sağlamlaştırılması (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

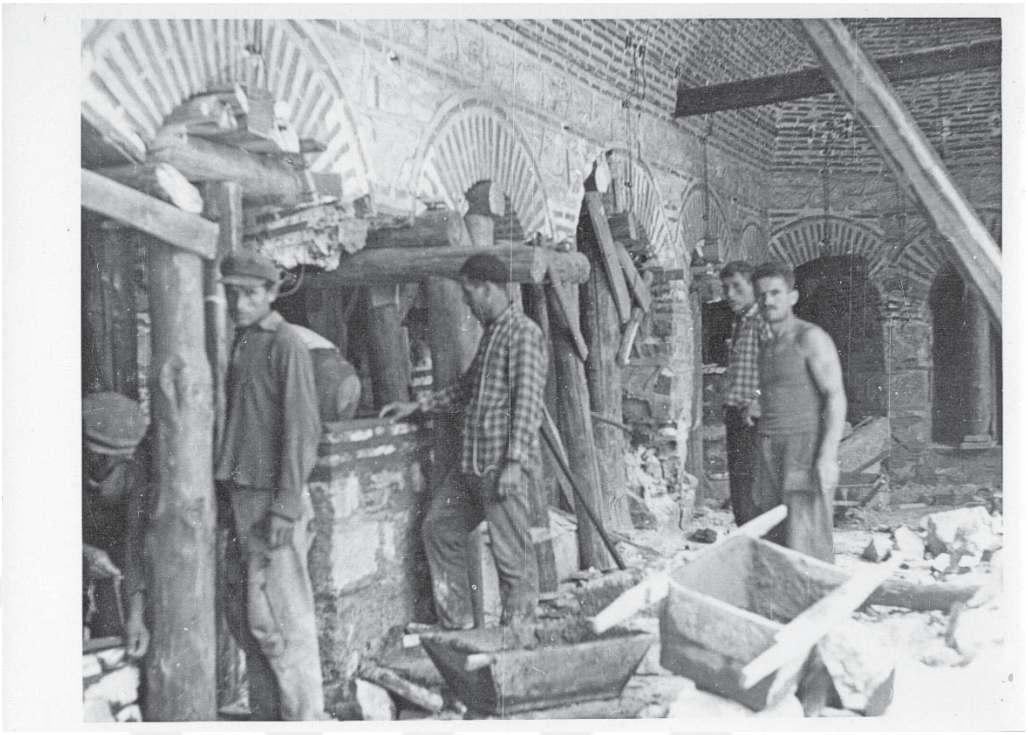

Şekil 2- 17. Çöken mekânların onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

Şekil 2- 18. Kurşunlu Han'ın çatı onarımı (Üsküp kültürel anıtlar koruma enstitüsü arşivi)

EK-3 : Kurşunlu Han'ın 2019 Yılı Fotorğaf Albümü

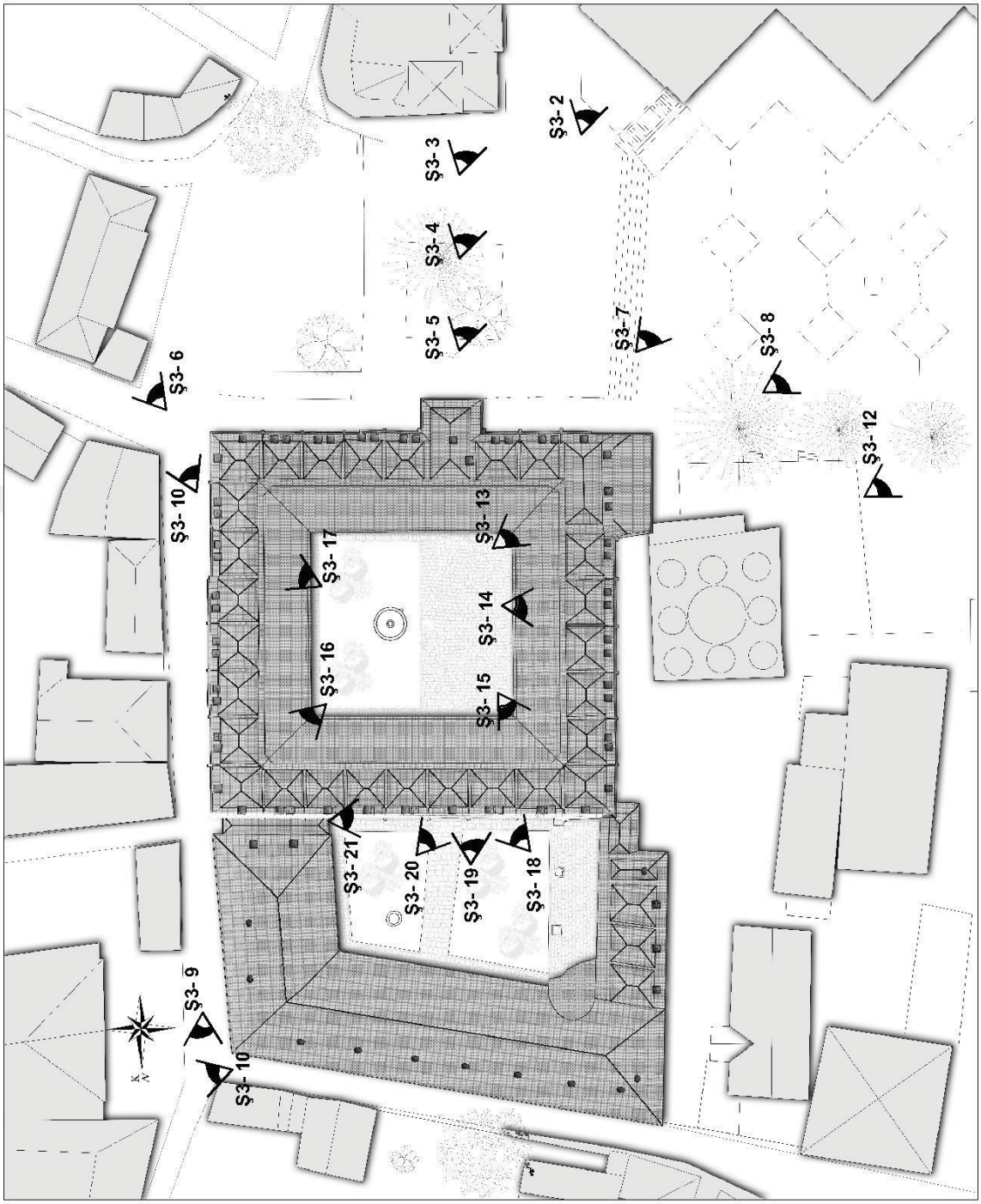

Şekil 3- 1. Kurşunlu Han'ın fotoğraf çekim yerlerini gösteren anahtar vaziyet planı

Şekil 3- 2. Makedonya Müzesi meydanı- Güney cephesi

Şekil 3- 3. Meydan bölümünden ana girişi

Şekil 3- 4. Ana giriş nişi

Şekil 3- 5. Ana giriş kapısı

Şekil 3- 6. Atanas Babata Caddesi görünüşü- doğu cephesi

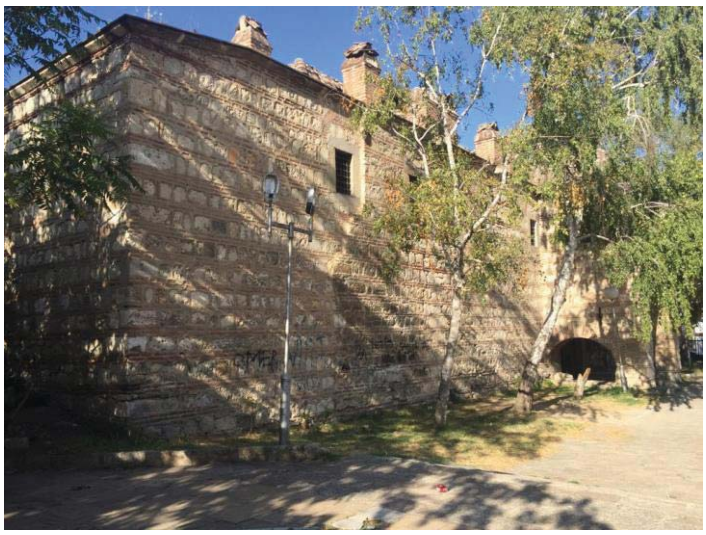

Şekil 3- 7. Meydan bölümünden- güney ve batı köşesi

Şekil 3- 8. Kazancılar Camii ve Şengül Hamam görünüşü- batı cephesi

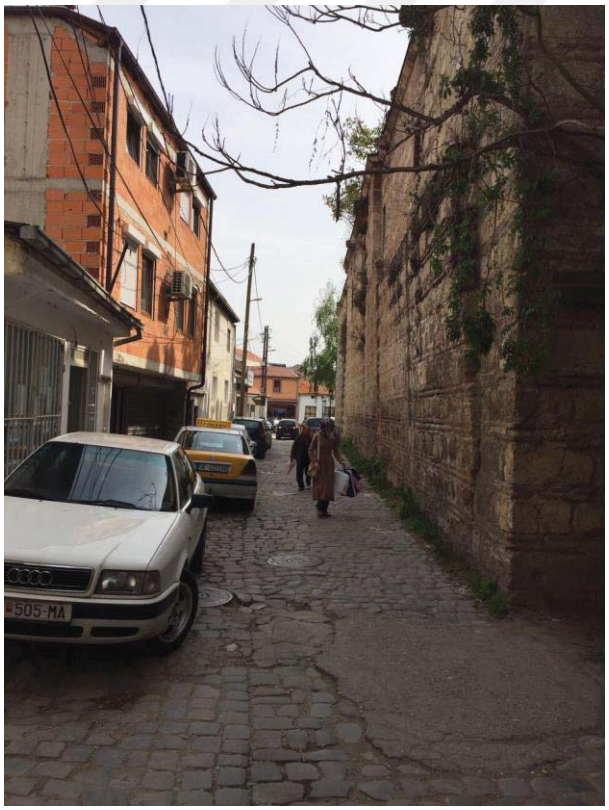

Şekil 3- 9. Atanas Babata Caddesi görünüşü- doğu cephesi

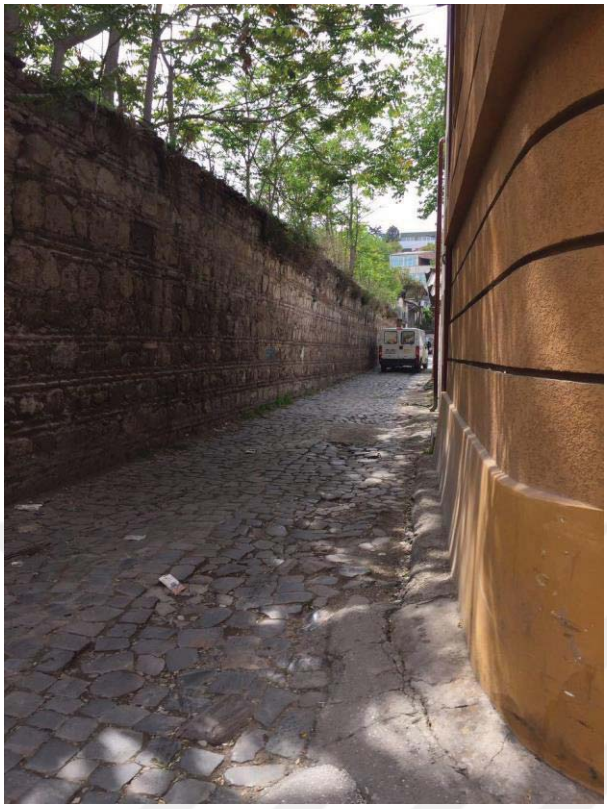

Şekil 3- 10. Josif Mihajlovikj Caddesi görünüşü- kuzey cephesi

Şekil 3- 11. Atanas Babata Caddesi görünüşü- han ile çevre yapılar

Şekil 3- 12. Avlu görünüşü- güney cephesi

Şekil 3- 13. Avlu görünüşü- batı cephesi

Şekil 3- 14. Avlu görünüşü- doğu cephesi

Şekil 3- 15. Avlu görünüşü- şadırvan

Şekil 3- 16. Ahır görünüşü- doğu cephesi

Şekil 3- 17. Ahır görünüşü- güney cephesi

Şekil 3- 18. Ahır görünüşü- batı cephesi

Şekil 3- 19. Ahır görünüşü- Atanas Babata Caddesin'den ahır bağlantısını sağlayan hol

EK-4 : Kurşunlu Han'ın İle İlgili Kurumlardan Alınan Belgeler

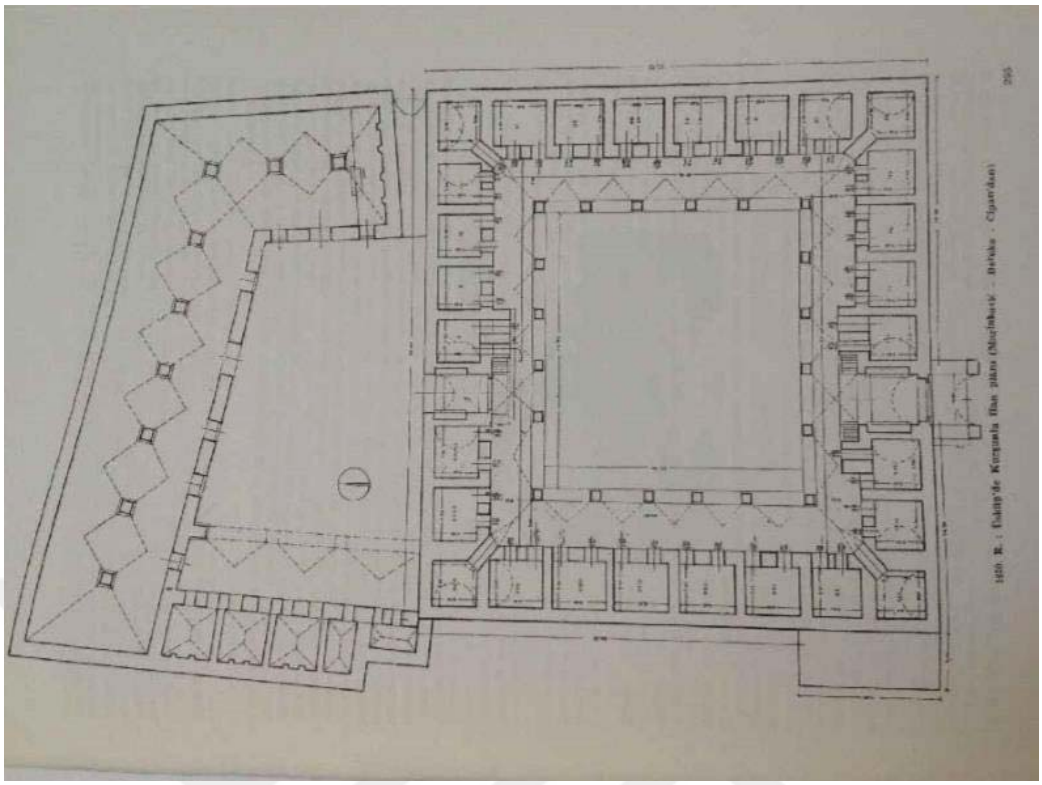

Şekil 4- 1. Ayverdi 1978 - zemin kat planı

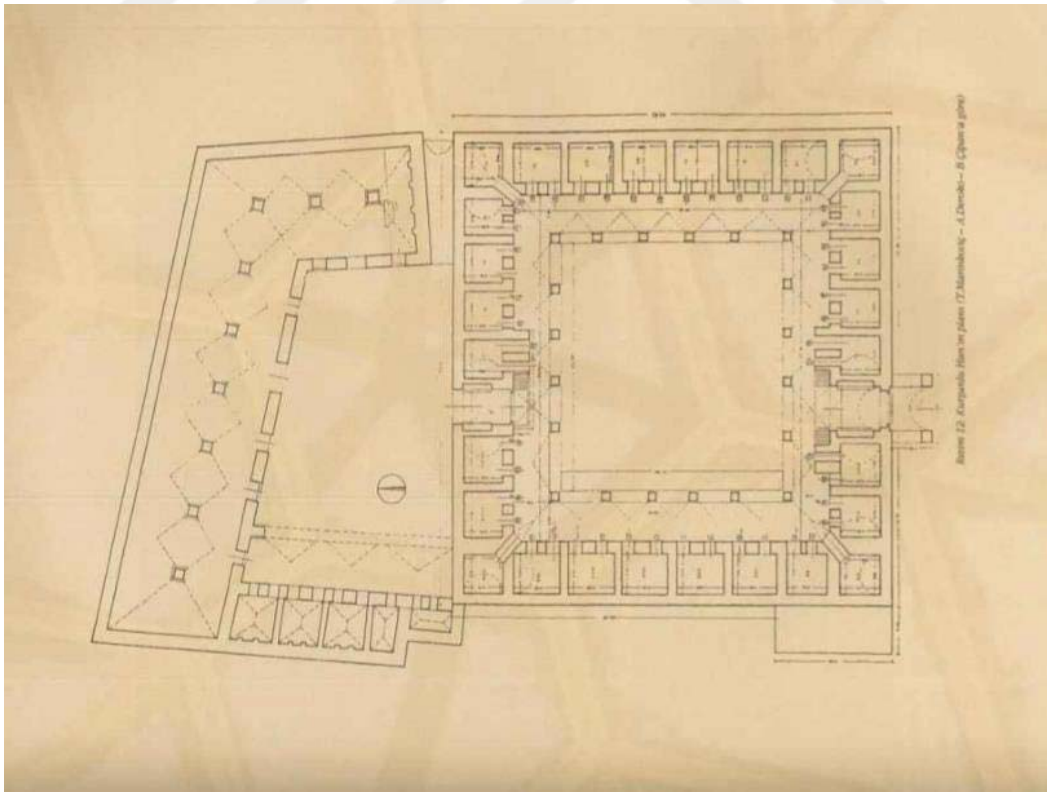

Şekil 4- 2. Kumbaracı Bogoyeviç 2008 - zemin kat planı

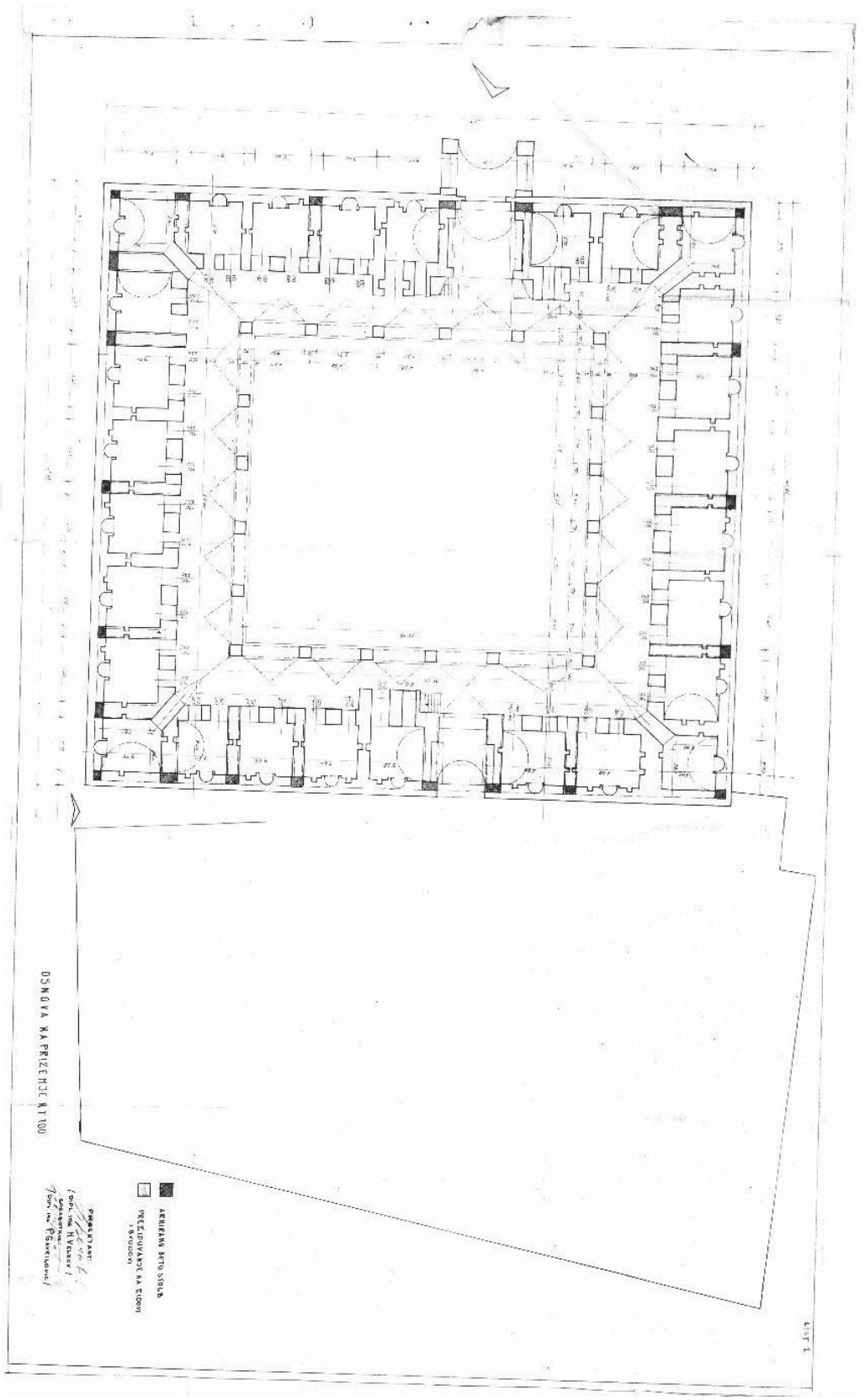

Şekil 4- 3. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, zemin kat planı

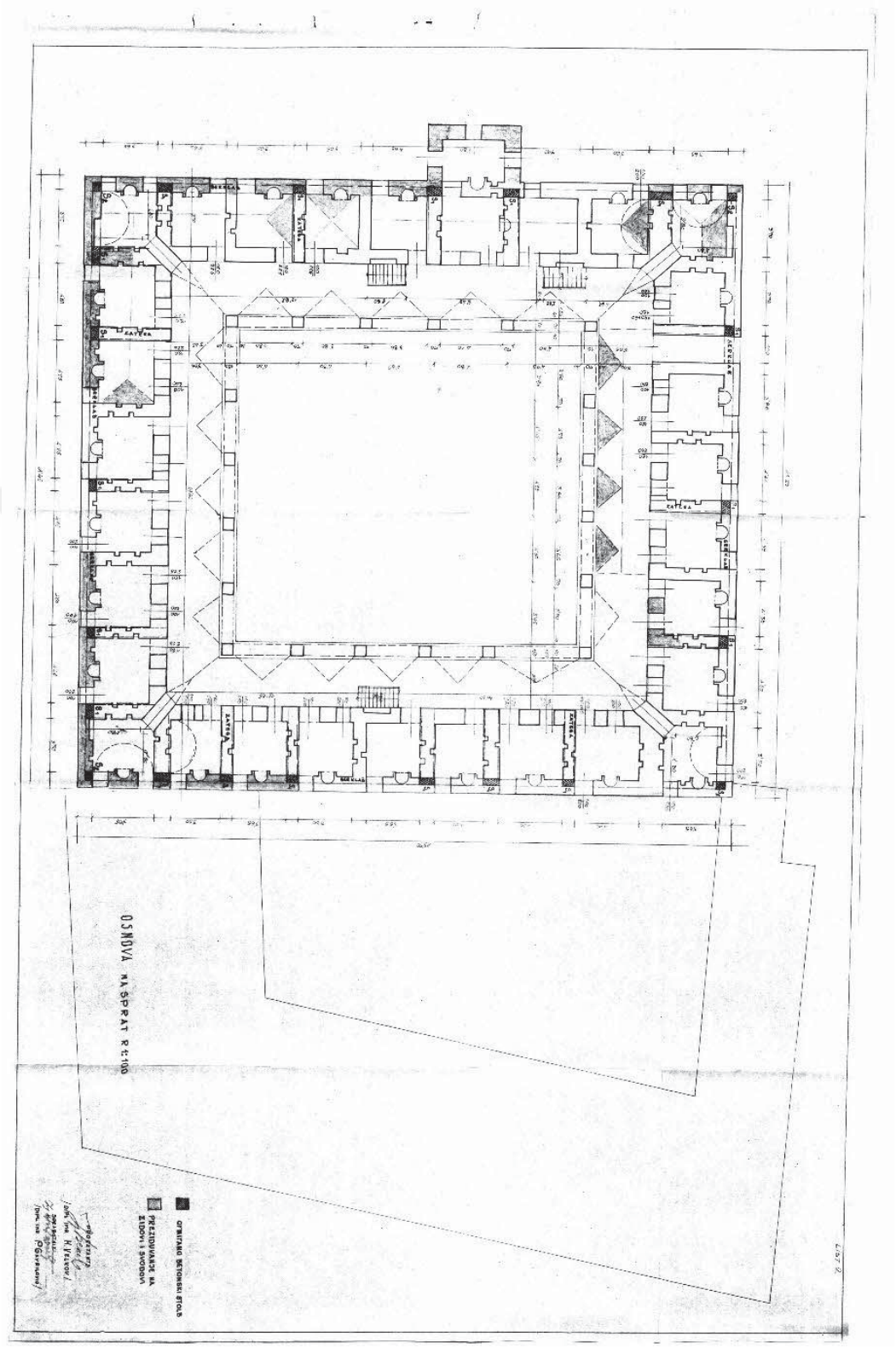

Şekil 4- 4. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, birinci kat planı

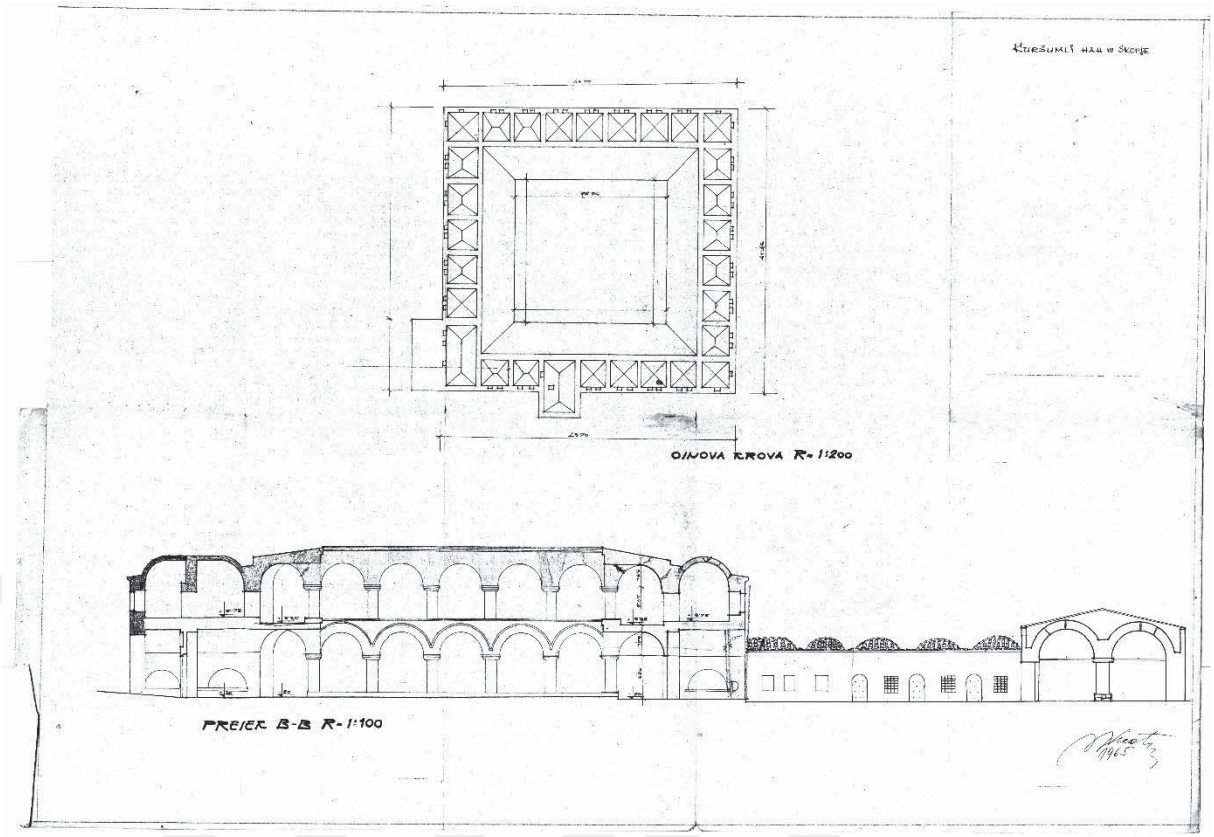

Şekil 4- 5. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, çatı planı ve B-B kesiti

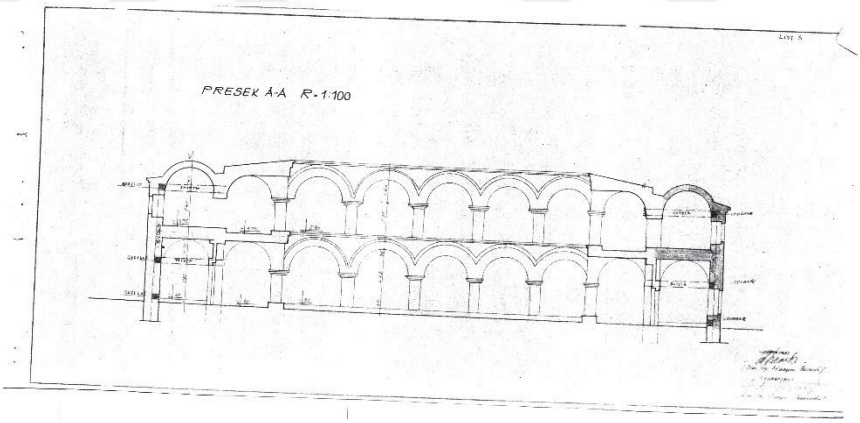

Şekil 4- 6. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, A-A kesiti

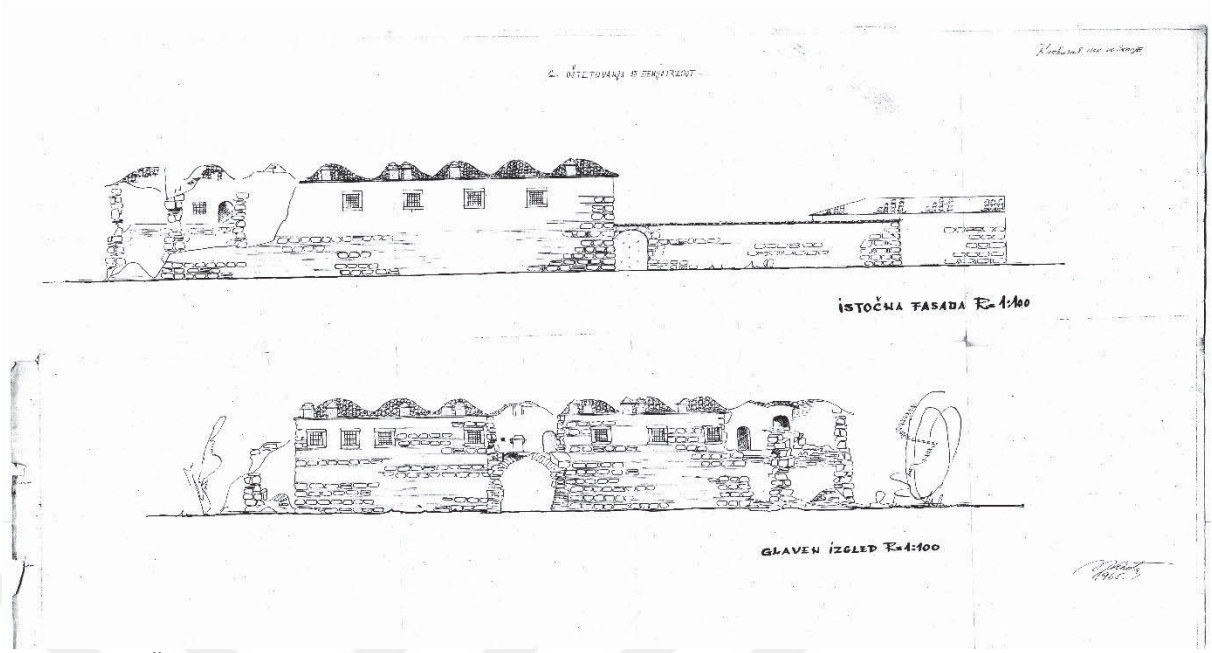

Şekil 4- 7. Üsküp, Konservasyon Merkezi Arşivi, batı ve güney cephesi

EK-5 : 1963 Depreminden Sonra Yapılan Deprem Sismik Analiz Raporu

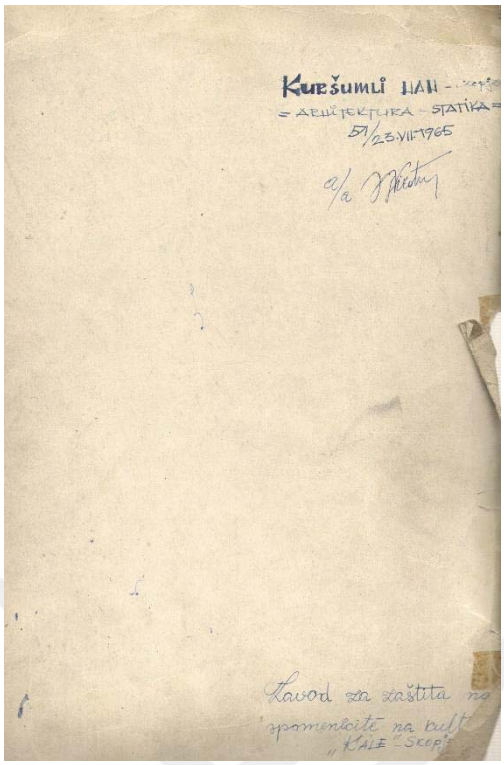

Şekil 5- 1. Analiz ön kapağı

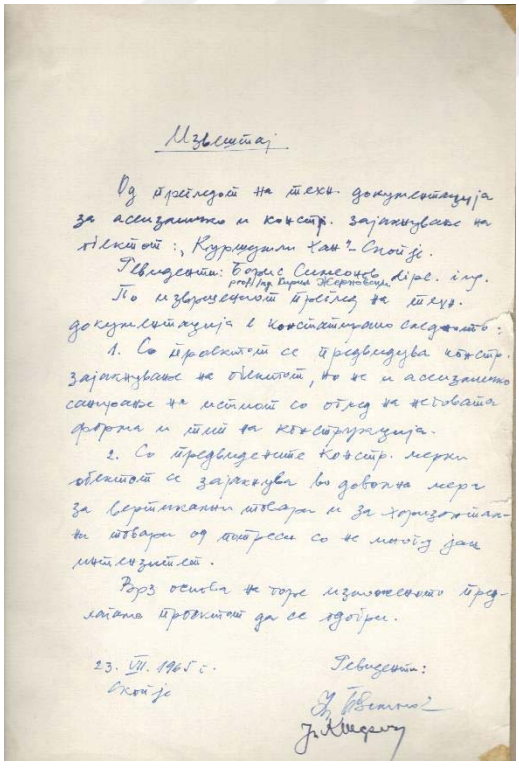

Извештај

Од прегледот на техн. документацијата за асанирање и констр. зајакнување на објектот „Куршумли Хан" - Скопје.

Присутни: Борис Симоновиќ, дипл. инж. проф. инж. Кирил Жертовски

По извршениот преглед на техн. документација и конституирано следното:

1. Со проектот се предвидува констр. зајакнување на објектот, но не и асанирање сегашната состојба на ѕидовите со отпад на истовата фарова и тиел на конструкција.

2. Со предвидените констр. мерки објектот се зајакнува во доволна мера за безбедно живеење и за хоризонтално-вертикални товари од пешачки со не повеќе јаки интензитет.

Врз основа на горе изложените предлагаме проектот да се одобри.

23. VII. 1965 г.
Скопје

Присутни:

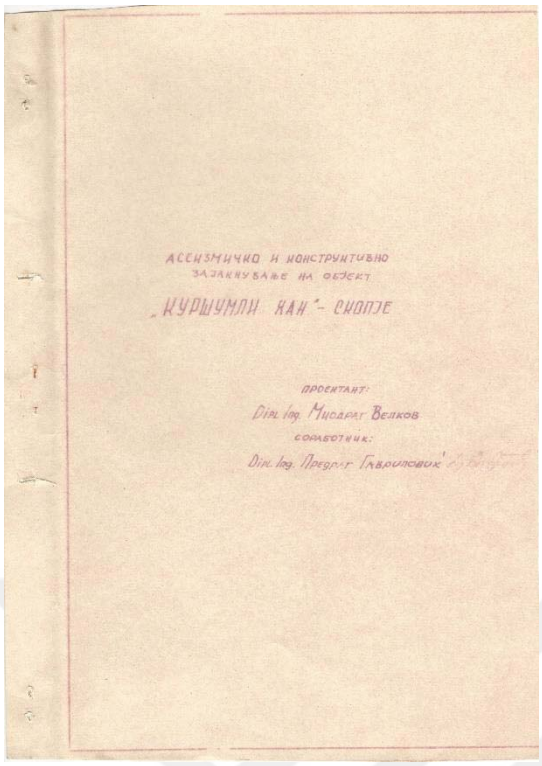
АСЕИЗМИЧНО И КОНСТРУКТИВНО
ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ОБЈЕКТ
„КУРШУМЛИ ХАН" - СКОПЈЕ
ПРОЕКТАНТ:
Дипл. инж. Мирослав Велков
СОРАБОТНИК:
Дипл. инж. Предраг Гавриловиќ

Şekil 5- 3. Analiz arka kapağı

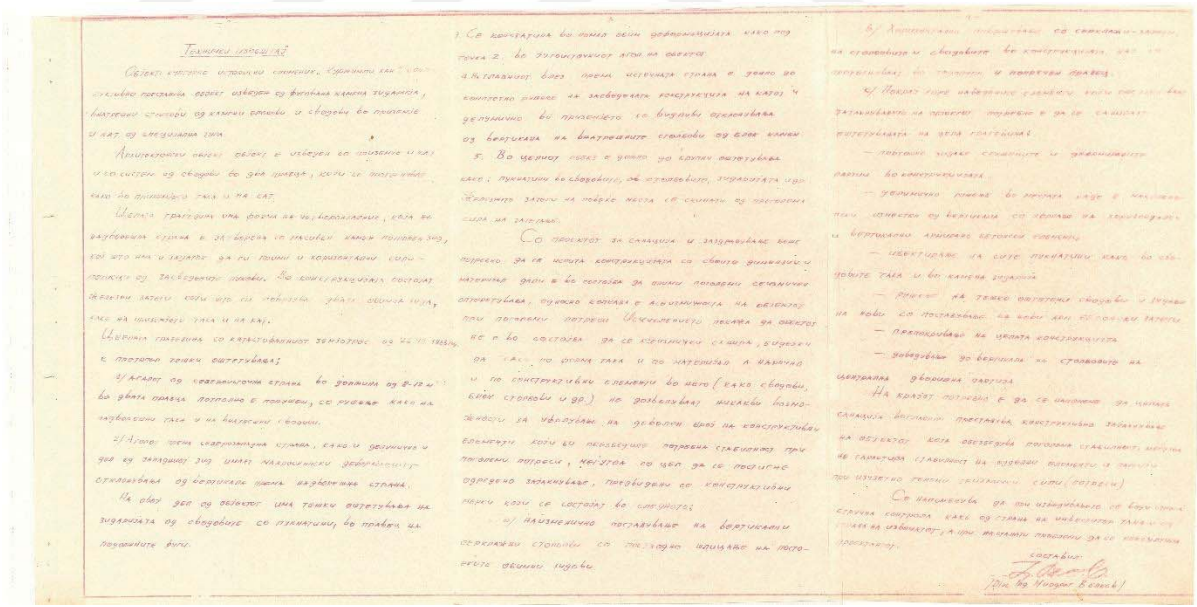

Şekil 5- 4. Analiz tutanağı

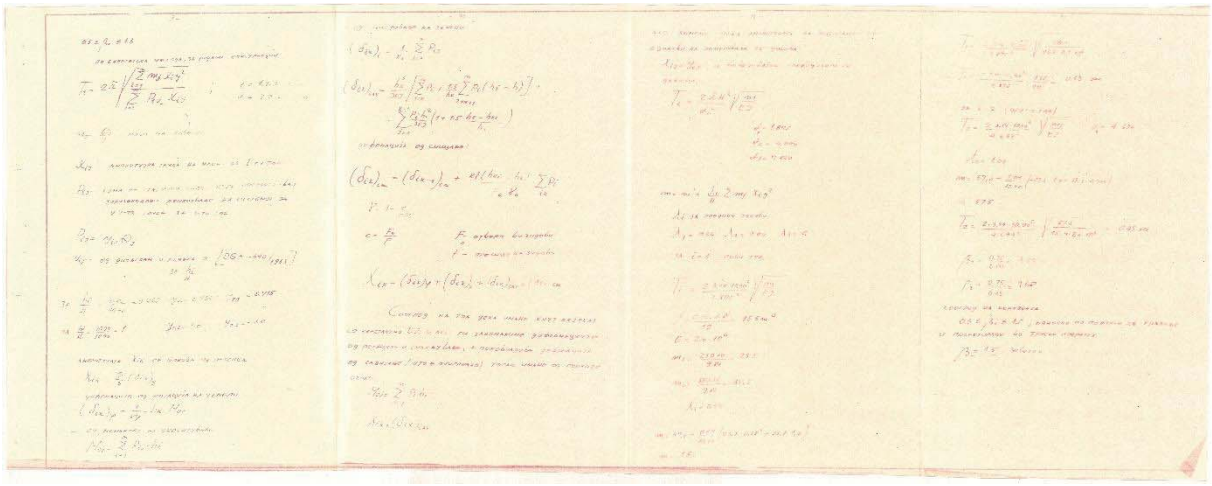

Şekil 5- 5. Analiz tutanağı hesabı

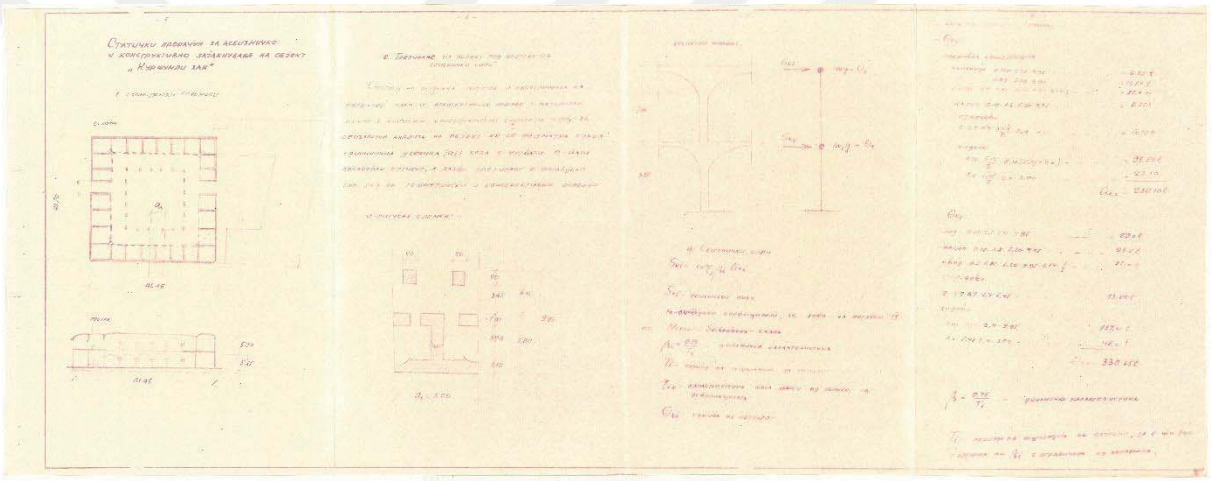

Şekil 5- 6. Analiz tutanağı hesabı ve çizimi

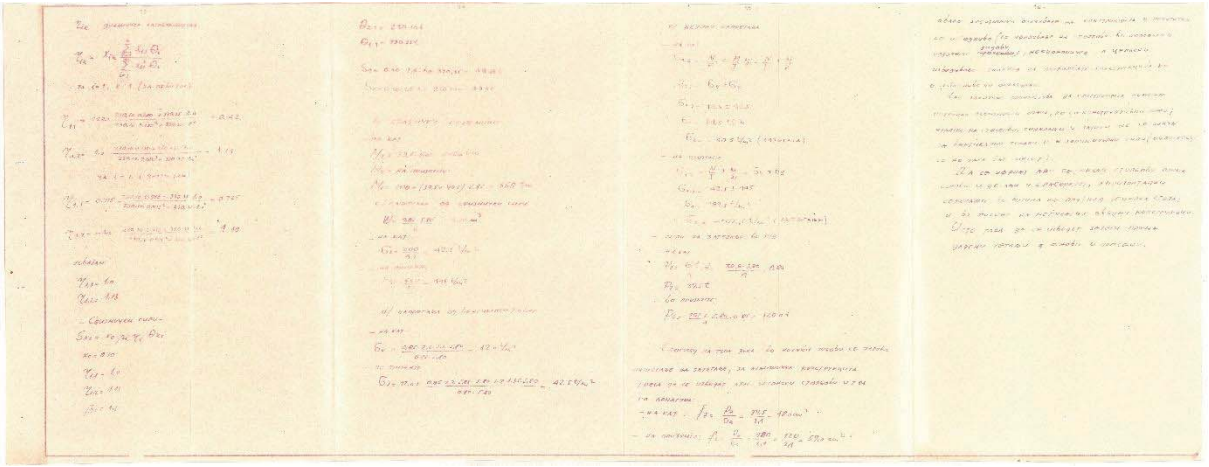

Şekil 5- 7. Analiz tutanağı hesabı

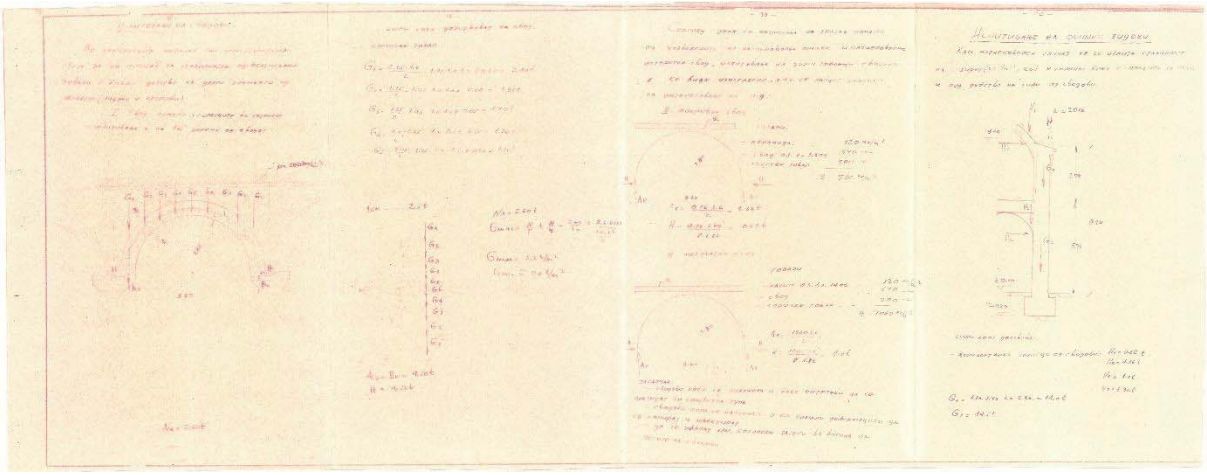

Şekil 5- 8. Analiz tutanağı detay hesabı

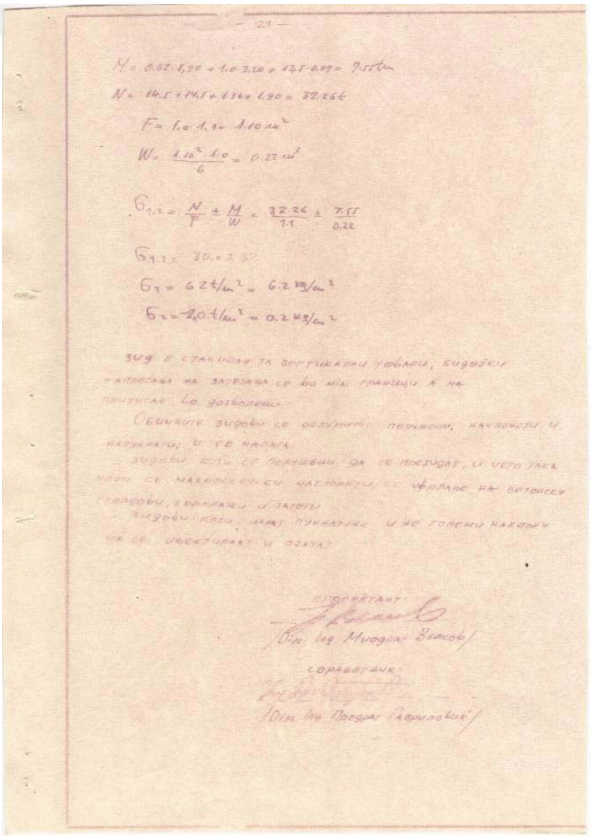

Şekil 5- 9. Analiz tutanağı hesabı

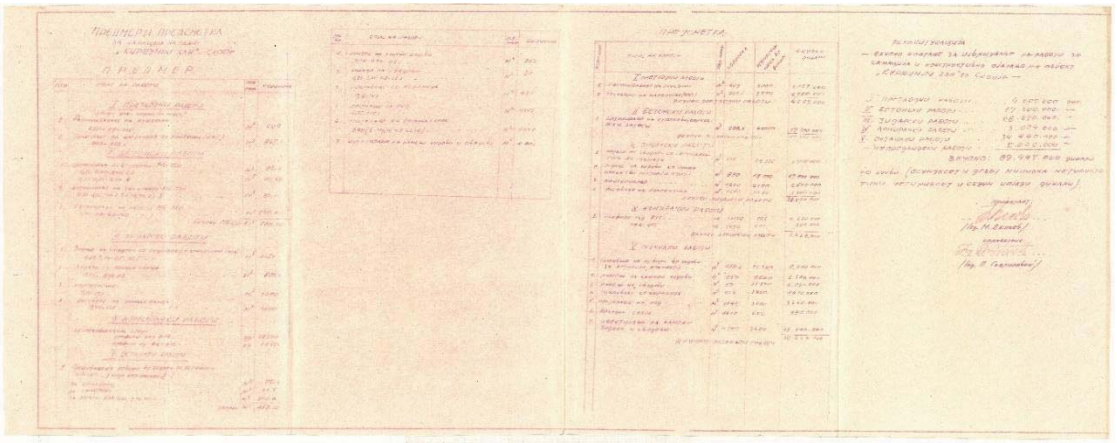

Şekil 5- 10. Analiz tutanağı hesap faturası

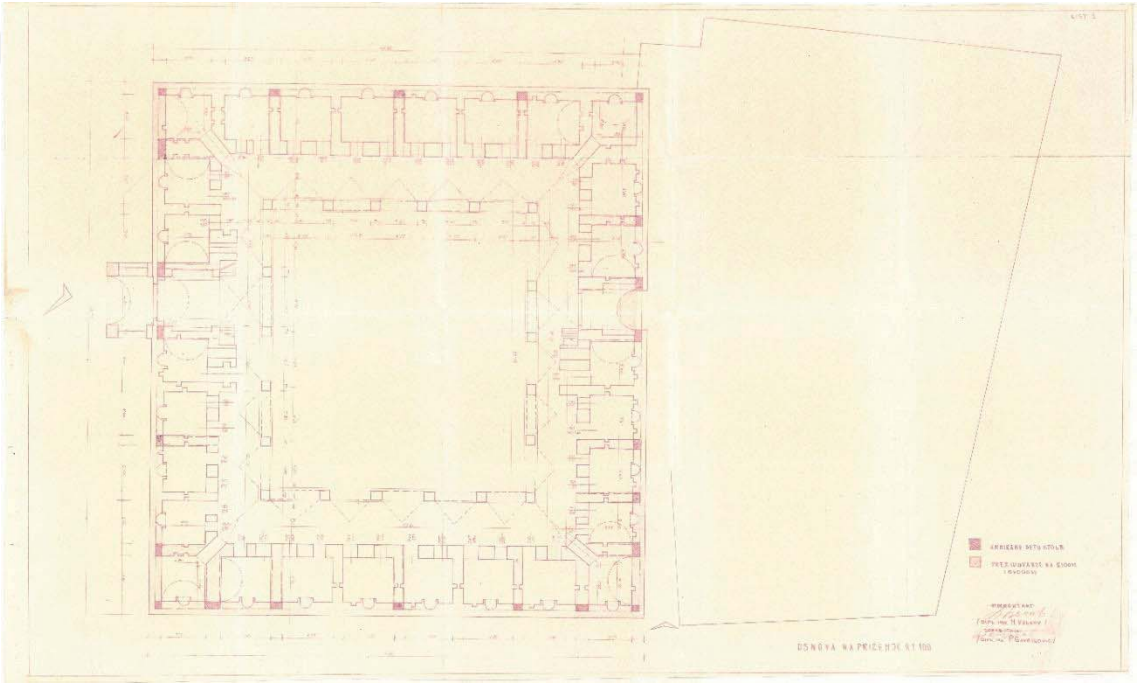

Şekil 5- 11. Analiz çalışmasının yapıldığı zemin kat plan şeması

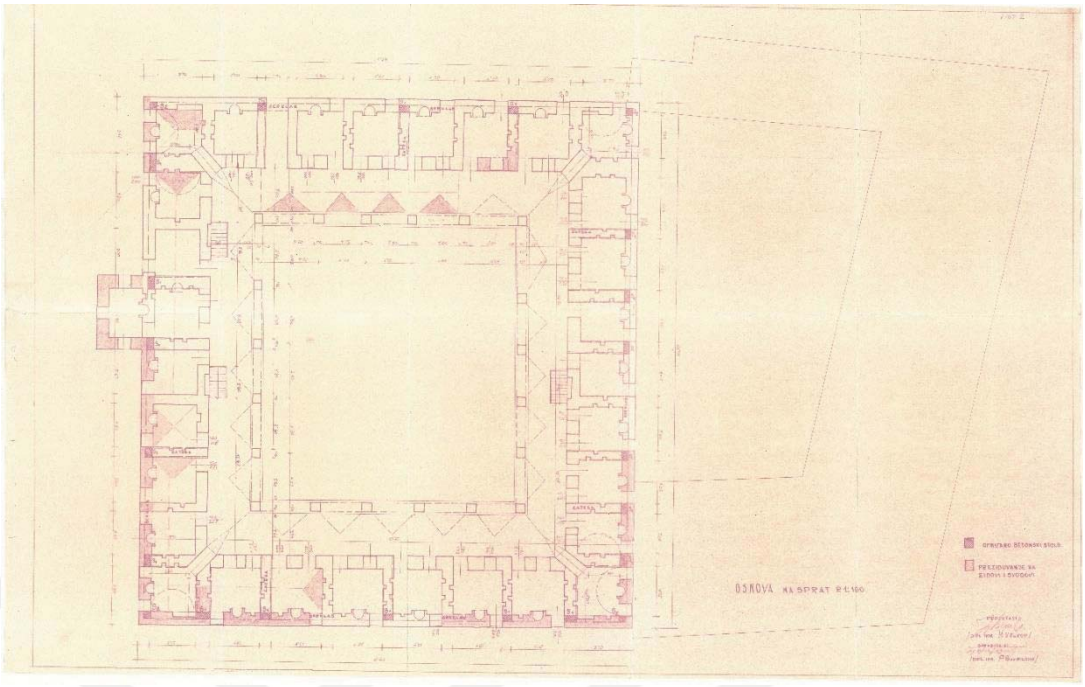

Şekil 5- 12. Analiz çalışmasının yapıldığı zemin kat plan şeması

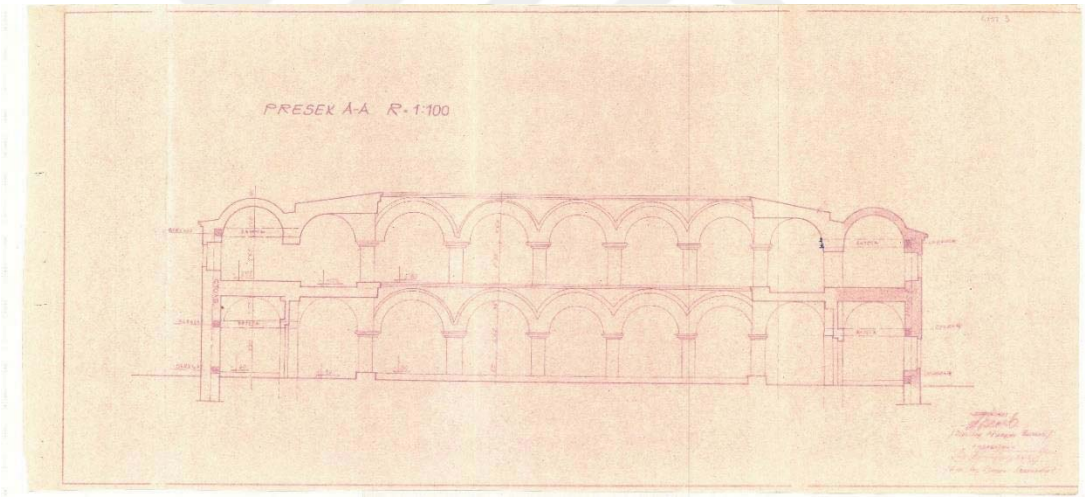

Şekil 5- 13. Analiz çalışmasının yapıldığı kesit şeması

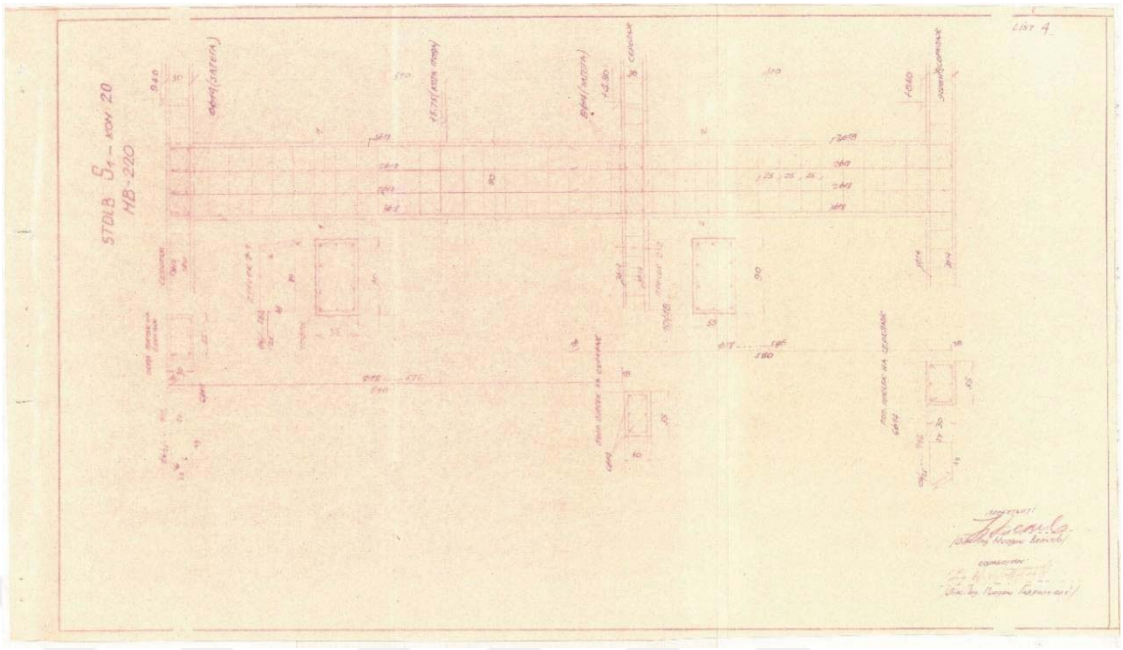

Şekil 5- 14. Analiz taşıyıcının güçlendirme detayı

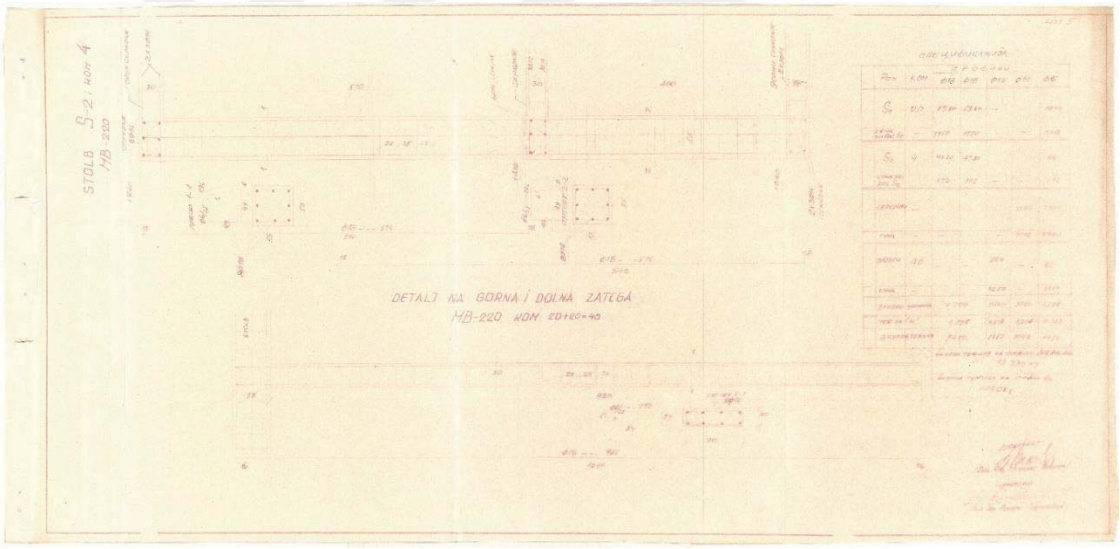

Şekil 5- 15. Analiz taşıyıcının güçlendirme detay hesabı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	: FEJZULAİ, Ali
Uyruğu	: Makedon
Doğum tarihi ve yeri	: 29.07.1992, Vrapçişte / Gostivar / Kuzey Makedonya Cumhuriyeti
Medenî hali	: Bekâr
Telefon	: 00389 71 458 948
e-Posta	: feyzulai@mail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Trakya Üniversitesi / Mimarlık Fakültesi / Mimarlık Bölümü	2016
Yüksek Lisans	Trakya Üniversitesi / Mimarlık Fakültesi / Mimarlık Bölümü	Devam Ediyor

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016-2017	Balkan Trakya Yapı Denetimi	Mimar
2017-2019	Trak Home Utopia	Şantiye Şefi

Yabancı Dil

İngilizce, Makedonca, Arnavutça